

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Pirmā līmeņa profesionālās izglītības studiju programma
Pirmsskolas izglītības skolotājs

SVETLANA SKRĪVERE

2 – 3 gadīgu bērnu runas aktivizēšana rotaļās un spēles

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

_____	_____	_____	_____
Docente	Dr. paed.	Inga Stangaine	
_____	_____	_____	_____
Akadēmiskais amats	Zinātniskais / akadēmiskais grāds	Vārds, Uzvārds	Paraksts

TUKUMS 2018

Anotācija

Kvalifikācijas darba temats: 2 – 3gadīgu bērnu runas aktivizēšana rotaļās un spēlēs.

Pētījuma mērķis: Teorētiski izziņāt un praktiski pamatot runas aktivizēšanas iespējas rotaļās un spēlēs 2 – 3 gadīgiem bērniem.

Darba teorētiskās atziņas, pētījuma process, tā gaita, un rezultāti izklāstīti 2 nodaļās un 9 apakšnodaļās, secinājumos. Darba **pirmajā daļā** tiek analizēta zinātniskā, pedagoģiskā un psiholoģiskā literatūra par runu, valodu tās attīstību. Tiek analizēta, pētīta rotaļas nozīme bērna runas attīstībā, un kā ar tās palīdzību varam to veicināt. Dažādu autoru viedokļi, atzinumi, pētījumi par divu līdz trīs gadīgu bērna valodas attīstību saistībā ar pētāmo problēmu. Jēdzienu runa, rotaļa, un spēle teorētiskais skaidrojums.

Darba **otrajā daļā** tika veikts empīriskais pētījums - praktiskais darbs ar bērniem, pedagoģiskais vērojums un rezultātu apkopojums. Runas attīstība tika veicināta un sekmēta ar pirkstu rotaļu, kustību rotaļu, didaktisko spēļu palīdzību, kā arī piedāvājot bērniem darboties ar daudzveidīgiem motoriku veicinošiem palīgmateriāliem.

Empīriskajā daļā apstiprinājās izvirzītā hipotēze - bērnu runa tiks aktivizēta, ja skolotājs pedagoģiskajā procesā sistemātiski un regulāri izmantos pirkstu rotaļas un rotaļas ar kustībām atbilstoši bērnu interesēm un uztveres spējām, ieinteresējot bērnus atkārtot rotaļā dzirdēto un redzēto.

Atslēgas vārdi: pirkstu rotaļas, kustību rotaļas, spēle, aktīvā runa.

Kvalifikācijas darba apjoms 64 lappuses, 22 attēli, 5 tabulas, 22 pielikumi un 77 literatūras avoti.

Annotation

Subject of qualification paper: activation of speech of 2 to 3 years old children in playing and games.

Purpose of research: Theoretical cognition and practical justification of possibility of activation of speech of 2 to 3 years old children in playing and games.

Theoretical findings of the paper, research process, its course and results are set forth in 2 chapters and 9 subchapters and conclusions. **The first part** of the paper analyzes scientific, pedagogic and psychological literature on speech, language, its development. Importance of playing in development of the child's speech is analyzed, researched, and how we can promote it with its help. Opinions, conclusions, researches of various authors on development of language of two to three years old children in relation to the researched problem. The theoretical explanation of concepts of speech, playing and game.

The second part of the paper conducts the empirical research – practical work with children, pedagogic observation and summary of results. Development of speech was promoted and facilitated with the help of finger games, movement games, didactic games, as well as by offering the children to work with various auxiliary materials promoting the motility.

Empirical part confirmed the hypothesis proposed – speech of the children will be activated, if teacher systematically and regularly uses in the pedagogic process finger games and movement games according to interests and perception ability of the children, rousing interest in the children to repeat what they hear and see in the game.

Keywords: finger games, movement games, game, active speech.

Qualification paper contains 64 pages, 22 figures, 5 tables, 22 appendices and 77 literature sources.

Saturs

Ievads	5
1. PEDAGOĢISKĀS UN PSIHOĢOGISKĀS LITERATŪRAS ANALĪZE 2 - 3 GADĪGU BĒRNU RUNAS ATTĪSTĪBU ROTAĻĀS	8
1.1. Runas jēdziens zinātniskajā literatūrā.....	8
1.2. 2 – 3 gadīgu bērnu attīstības raksturojums saistībā ar pētāmo problēmu	12
1.3. Runas attīstības uzdevumi 2 - 3 gadīgiem bērniem.....	17
1.4. Rotaļu nozīme bērna attīstībā.....	25
1.5. Rotaļu un spēļu veidi un to izmantošana bērnu runas aktivizēšanā	29
2. PĒTĪJUMS PAR ROTAĻU IZMANTOŠANAS IESPĒJĀM RUNAS AKTIVIZĒŠANĀ..	39
2.1. Pētījumā izmantoto metožu apraksts	39
2.2. Pētījumā iesaistīto bērnu runas attīstības raksturojums	40
2.3. Pedagoģiskais process bērnu runas aktivizēšanā un pilnveidošanā	45
2.4. Pētāmo bērnu vārdu krājuma izpēte pētījuma beigās	54
Secinājumi.....	59
Literatūras un citu avotu saraksts	60
Pielikums.....	64

Ievads

Valoda ir katras tautas lielākā bagātība, tā ir viena no svarīgākajām tautas un nācijas pazīmēm. Ar tās palīdzību cilvēks spēj atklāt savas vēlmes, vajadzības, emocionālos pārdzīvojumus, apmierināt tos, kā arī mēģina ietekmēt citu līdzcilvēku viedokli, uzvedību, un tā ir nenovērtējama atslēga - veidojot attiecības.

Valodas attīstības sākuma posmā – bērnam tā ir viņa sajūtu, emociju, pārdzīvojuma izteiksmes līdzeklis, no kuras tā jau tālāk attīstās un pilnveidojās, līdz kļūst par domu izteiksmes līdzekli. Tieši tāpēc, ļoti nozīmīgi ir attīstīt bērna runu, valodu jau no dzimšanas brīdī, runāt ar viņu, dziedāt, rotaļāties, veicināt pirkstu, plaukstas motorikas attīstību.

Sekmējot bērna valodas attīstību, būtu jāņem vērā, ka tā ir cieši saistīta ar domāšanu, kā arī ar priekšstatu bagātināšanos. Bērns, kuram ir labi attīstīta valoda, spēj brīvi izteikt savas domas, vajadzības, vēlmes.

Valoda ir jebkura fiziskas dabas zīmju sistēma, raksta M. Rozentāls, kas izpilda izziņas un komunikatīvu funkciju cilvēka darbības procesā (Rozentāls, 1974, 492).

L. Hadaņonoka, L. Staļģe, un R. Merirande uzsver - bērns iemācās runāt, klausoties vecākos un sev apkārt esošajos cilvēkos. Autores akcentē, ja ar bērnu šajā periodā maz sarunājas, aizkavējas ne tikai valodas, bet arī visas valodas sistēmas attīstība. Pulkstenis pareizi rāda laiku tikai tad, viņas norāda, ja visas detaļas tajā darbojas nevainojami. Tieši tāpat ir ar valodu (Hadaņonoka, Staļģe, Merirande, 1999, 19).

Pedagogam būtu jāņem vērā, **ka rotaļa ir bērniņas pavadone**, (kā norādīts daudzās zinātniskajās literatūrās), un tāpēc to visu bērns visvieglāk, vissaprotamāk apgūst caur rotaļu, un skolotājam jābūt šīs rotaļas ierosinātājam. Arī bērna valodu, runu mēs varam aktivizēt, pilnveidot un bagātināt caur rotaļu.

Kā norāda franču autori A. Bakisa un K. Romēns bērns tiešām visu iemācās rotaļājoties. Viņam nav atšķirības starp rotaļu un uzzināšanu. Viņi norāda, ka bērns arī mācās, iedarbojoties uz priekšmetiem vai domām, ko grib izziņāt, skaidrojot, ka tāpēc viņam piemīt nepieciešamība un vēlšanās būt aktīvam. Koordinējot un atkārtojot fiziskās vai garīgās darbības, akcentē autori veidojas prāta spējas (Bakisa, Romēns, 1997, 11).

Latvijas izglītības iestādēs arvien palielinās to bērnu skaits, kuriem ir dažādi valodas traucējumi. Kvalifikācijas darba autores pedagoģiskās prakses novērojumi liecina, ka daudzi bērni no 2 - 3 gadu vecuma runā joprojām slikti, labākā gadījumā tikai "savā valodā", salīdzinoši neliels ir aktīvais vārdu krājums. Tāpēc bērna runas pēctecības nodrošināšanā svarīga loma ir vecāku un pirmsskolas izglītības iestādes saskaņotai darbībai. Liela nozīme bērna runas attīstībā

ir apstākļiem, kuros viņš aug un attīstās, to ietekmē gan mikrovide, mezovide, gan makrovide. Pirmsskolas skolotājas valoda ir viņas profesionālās sagatavotības rādītājs.

R. Vīgante akcentē - katrai tautai ir sava laipa, kas vienu paaudzi saista ar nākamo. Šī laipa ir valoda. Laipu liek citi, lai vieglāk un drīzāk var iet, bet jālaipo katram pašam. Viņa norāda, mūsu laipot prasmi visprecīzāk novērtējis rakstnieks Alberts Caune - valodai ir lidošanas spējas. Neveikla klūpeņo, kā aizšauts briedis pa celmiem, gludi vīta – slīd kā vanags virs mežiem. Atkarībā no paustā satura valoda var plūst liegi kā vēsma, svinīgi kā svētku mūzika, aumaļaini kā palu straume, aprauti kā sāpju kliedziens (Vīgante, 1999, 3).

Pedagoga pienākums ir palīdzēt mazajam cilvēka bērnam uzcelt šo laipu, likt tai stabilus pamatus un ļaut viņam izbaudīt valodas neierobežotās iespējas, burvību, ko tā sniedz katram no mums, iemīlēt savu dzimto valodu līdz tās saknēm, veidojot, ceļot un droši, pārliecināti šķērsojot katram savu laipu. Katra laipa - valoda ir vesela bagātība, tas ir kultūras slānis, tās ir tradīcijas un ieražas, parunas un sakāmvārdi, tā ir saikne ar veselu dzimtu, senču atbalsts un gudrība. Dzimtā valoda ir spēcīgākais tradīciju uzturētājs, kas palīdz saglabāt un nodot vēstījumu par to, kas mēs esam un kāda ir mūsu kultūra nākamajām paaudzēm. Par savu pienākumu kvalifikācijas darba autore uzskata mudināt mazo cilvēkbērnu, godāt, pilnveidot, izkopt savu valodu, kā laukos ceptu rudzu maizi, svētelī uz mājas jumta, kā putnu dziesmas rītausmā, jo darba autore izjūt atbildību par savu senču gadsimtiem kopto, saudzēto dārgumu, mani priekšgājēji ir iznesuši savu valodu kā sveci rokās, ar plaukstu cenšoties to nosargāt no vējiem, vai es drīkstu to nekopt, atstāt novārtā vai kājām mīdīt?

Kā norādījis J. Alunāns - **cik stipra ir mūsu valoda, tik stipri būsīm mēs paši** (Alunāns, 1856, 68).

Pētījuma objekts – rotaļas un spēles pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma priekšmets – 2 – 3 gadīgu bērnu runas aktivizēšana un paplašināšana.

Pētījuma mērķis – teorētiski izziņāt un praktiski pamatot runas aktivizēšanas iespējas rotaļās un spēlēs 2 – 3 gadīgiem bērniem.

Pētījuma hipotēze – bērnu runa tiks aktivizēta, ja skolotājs pedagoģiskajā procesā sistemātiski un regulāri izmantos pirkstu rotaļas un rotaļas ar kustībām atbilstoši bērnu interesēm un uztveres spējām, ieinteresējot bērnus atkārtot rotaļā dzirdēto un redzēto.

Uzdevumi:

1. Analizēt literatūru par bērnu runas attīstību, to sekmējošiem nosacījumiem mazbērna vecumā.
2. Raksturot 2 – 3 gadīgu bērnu attīstības likumsakarības.

3. Praktiski izzināt rotaļu nozīmi bērnu runas aktivizēšanā un vārdu krājuma paplašināšanā.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā: zinātniskās literatūras analīze.

Empīriskās: novērojums, sarunas ar bērniem, pedagogiskās darbības analīze.

Pētījumbāze: Jelgavas pirmsskolas izglītības iestāde "X" (pētījumā piedalījās 14 bērni).

1. PEDAGOGISKĀS UN PSIHOLOGISKĀS LITERATŪRAS ANALĪZE 2 - 3 GADĪGU BĒRNU RUNAS ATTĪSTĪBU ROTAĻĀS

1.1. Runas jēdziens zinātniskajā literatūrā

Runa – ar tās palīdzību bērns, izzina pasauli, priekšmetus, parādības. Tas ir līdzeklis saskarsmei, komunikācijai, un savu vēlmju pašrealizācijai. Bērna runas funkcijas ir cieši saistītas ar bērna darbības veidu, un viņa emocionālajām, kognitīvajām vajadzībām katrā attīstības posmā.

Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīcā **runa** tiek skaidrota šādi – runa ir valodas kā potenciāli cilvēka apziņā esošas abstraktas zīmju sistēmas konkrēta izpaušme tekstā mutvārdos ar maņu orgāniem uztveramā veidā. Runā valodas līdzekļus izmanto cilvēku saziņai sabiedrībā. Ar runu saprot gan pašu runāšanu, t. i., runātā teksta radīšanas procesu, gan šī procesa rezultātu. Plašākā nozīmē - valodas konkrētā izpaušme gan mutvārdos, gan rakstos (Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca, 2007, 329).

I. Miltiņa uzsver, ka bērns piedzimst ar ģenētiski izveidotu mehānismu, kas ļauj uztvert valodas zīmes, tās producēt (veidot), un pareizi lietot. Viņa norāda, ka runas un valodas spējām piemīt sarežģīta struktūra, tajā ir ietverti gan iedzimti, gan sociāli priekšnosacījumi, kas veicina vai kavē minēto spēju attīstību katrā konkrētā vecumposmā. Tātad var teikt, uzsver autore, ka valodas un runas spējas attīstīsies, ja bērnam nebūs iedzimtu anomāliju un sociālā vide dos nepieciešamo materiālu to aktivizēšanai un pilnveidei (Miltiņa, 2005, 32).

Par runu atbildīgi ir runas mehānisma izpildes orgāni, (runas orgāni - mutes un deguna dobums, zobi, lūpas, mēle, balsene ar balss saitēm, plaušas), kura centrālā daļa ir galvas smadzenēs, skaidro V. Kalniņa un Dz. Skrube, viņas norāda, kad attīstās galvas smadzenes, attīstās arī runas orgānu muskulatūra. Bērniem augot un attīstoties runa kļūst aktīvāka, pareizāka un precīzāka kļūst arī skaņu izruna (Kalniņa, Skrube, 1983, 10).

M. Koļcova uzsver – runa ir daudzu smadzeņu centru saskaņotas darbības rezultāts. Tā saucamie artikulācijas orgāni tikai izpilda pavēles, ko sūta smadzenes. Autore norāda, ka izšķir sensoru runu (*речь сенсорную*), saprotot to ko runā citi, un motoru runu (*моторную*), skaņas ko izrunā pats cilvēks. Viņa skaidro, ka abi šie runu veidi ir cieši saistīti savā starpā, bet tomēr ir atšķirīgi, jo dažādas smadzeņu daļas atbild par katru no tām (Кольцова, 1979, 13).

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā minēts, ka - runa ir runāšana, teksta veidošana, domu izteikšana saziņas procesā. Vēsturiski izveidojusies saziņas forma, kuras līdzeklis ir valoda (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 150).

Turpretī runa savukārt iedalās artikulētajā, monoloģiskajā, dialogiskajā runā. Runas raitums ir nozīmīgs rādītājs bērna runas un valodas attīstības periodā, kas tiek skaidrots - *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā*, kā spēja atbilstošā tempā, pareizi un veikli runāt. Plūstoša runa liecina, ka bērns savas domas spēj orientēt ne tikai uz atsevišķu vārdu, bet uz veselu teikumu (*Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*, 2000, 144).

Jēdziens **vārdu krājums**, *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā*, tiek analizēts kā vārdu kopums, ko cilvēks atpazīst, saprot un lieto runā vai rakstos (*Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*, 2000, 185).

Divu līdz trīs gadu vecu bērnu aktīvajā vārdu krājumā, kurus viņš izmanto komunikācijai ir ierobežots vārdu skaits, bet pasīvais vārdu krājums vienmēr ir lielāks.

Runas un valodas skaidrību nosaka dzimtās valodas skaņu artikulācija, kas tiek skaidrota, *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā*, kā runas orgānu saskaņota darbība skaņas veikšanai (*Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*, 2000, 16).

Ļ. Vigotskis atzīmē - runa ietver sevī gan saziņas funkciju, gan domāšanas funkciju. Autors skaidro - ārējā runa ir process, kurā doma pārvēršas par vārdu, turpretī iekšējā runa, ir pretējā virzienā vērsts process, kas no ārpusē iet uz iekšu, process, kurā runa "izšķīst" domā (*Vigotskis*, 2002, 16).

Jāņem vērā, uzsver V. Gluhovs, ka runa ir saistīta ar visiem psihiskajiem procesiem, kas tradicionāli tiek aplūkoti kā kognitīvie (izziņas procesi): sajūtām, uztveri, uzmanību, atmiņu, domāšanu, iztēli, t.i., ar tiem procesiem, skaidro autors, ar kuru palīdzību bērns izzina pasauli un kas sekmē runas attīstību. Tātad jau no dzimšanas brīdi, ļoti nozīmīga ir mikrovide apkārt bērnam, kura veicina sensoro spēju attīstību, viss, kas nonāk bērna apziņā, nonāk tur ar jūtu starpniecību, kas savukārt stimulē runas attīstību (*Глухов*, 2005, 39).

I. Miltiņa raksta, ka I. Zimņaja runas darbību raksturo šādi – **runas darbība** ir aktīvs, mērķtiecīgs, ar valodu pastarpināts un situāciju nosacīts saskarsmes process cilvēku savstarpējā sadarbībā (*Зимняя*, 1984) (*Miltiņa*, 2013, 122).

Valodas jēdziens - *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā* tiek izklāstīts kā zīmju sistēma, ko lieto, lai sazinātos, izteiktu domas, fiksētu informāciju; izglītības sistēmā – zināšanu sniegšanas un apgūšanas līdzeklis. Saskaņojot runā skaņu izrunu, bērns sāk veidot vārdus, vēlāk sāk likt kopā vārdus veidojot teikumus, ko varam arī saukt par valodas lietošanu (*Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*, 2000, 184).

Krievu lingviniste T. Filičeva skaidro, ka runa un valoda veido sarežģītu dialektisko vienotību. Bērns apgūst runu, valodu, komunicējot ar pieaugušo. Kā norāde autore saskaņā ar Ļ. Vigotska koncepciju, psihisko funkciju attīstībā runa ieņem galveno lomu, jo runājot,

komunicējot ar pieaugušo, bērnam attīstās domāšana tā iespaido bērna personības attīstību kopumā (Филичева, 2000, 11 – 13).

Latviešu valodniece I. Freimane savā pētījumā par valodu atzīmē, ka runu no valodas nav iespējams nodalīt. Viņa norāda, ka valoda ir izveidojusies un turpina attīstīties cilvēces kultūrvēsturiskās attīstības procesa un sabiedrības vajadzību realizācijas ietekmē, un tā galvenokārt tiek lietota divās sociālās sfērās:

- individuālās organizēšanas sfērā;
- sociālās organizēšanas sfērā (Freimane, 1993, 27).

Viņa skaidro, ka individuālās organizēšanas sfērā valoda funkcionē kā domāšanas un domu atspoguļošanas līdzeklis - tā ir valodas reprezentatīvā funkcija, uzsver I. Freimane, kas veido valodas materiālo formu, akcentējot, ka šajā procesā subjekts ir valodas producētājs, bet objekts – īstenība. Savukārt sociālās organizēšanas sfērā, viņa atzīmē, tiek iesaistīts arī adresāts un šeit var runāt par citu valodas pamatfunkciju – saziņas līdzekļa un sociālās prakses organizēšanas funkciju. Saziņas jeb komunikatīvā funkcija, akcentē valodniece - ir svarīgākā valodas funkcija sabiedrībā (Freimane, 1993, 30 - 32).

Savukārt Stokholmas valodnieces V. Rūķes – Draviņas skaidrojumā **valoda** ir priekšstats par vienas kādas valodas uzbūvi, pieredze par skaņām un to veidošanu, par to, kā funkcionē, sazinoties ar apkārtni, runātais vai dzirdētais vārds (Rūķe - Draviņa, 1992, 9).

O. Brauns skaidro, ka bērns valodas attīstībā - apgūst valodu trīs dažādu kompetenču līmenī:

1. līmenis - lingvistisko kompetenci, (valodas kompetenci)
2. līmenis - fonētisko un psiholingvistikisko kompetenci, (runas kompetenci)
3. līmenis - lietošanas kompetenci (komunikatīvo kompetenci) (Braun, 2006, 28).

Runa ir individuāla, tā ir - valodas realizācija, atzīmē S. Kļaviņa, norādot, ka valoda ir nepieciešama, lai runu saprastu, bet runa ir nepieciešama, lai valoda pastāvētu (Kļaviņa, 1999).

Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīcā - runa tiek definēta kā potenciāli cilvēka apziņā esošas abstraktas zīmju sistēmas konkrēta izpausme tekstā ar maņu orgāniem mutvārdos uztveramā veidā; gan runātā teksta radīšanas process, gan šī procesa rezultāts. Plašākā nozīmē – tā ir valodas konkrētā izpausme gan mutvārdos, gan rakstos (Skujiņa, Anspoka, Šalme, Kalnbērziņa, 2011, 74).

Jāņem vērā, ka bērns ienākot šajā pasaulē, jau gatavā veidā atrod valodu - valoda kā zīmju sistēma kļūst par runas bāzi runas attīstībai, norāda I. Miltiņa. Viņa raksta, ka normāli attīstoties, bērns pārmanto spēju runāt, taču runātprasmi viņš var īstenot tikai komunikācijā,

apgūstot savu aprūpētāju valodu. Logopēde akcentē, ka bērna attīstības gaitā - valodā novēro vairākas apguves pakāpes:

- pirmsākumā veidojas iemaņas dzimtās valodas skaņu izteikšanā un attīstās fonētiskā uztvere;
- bērns apgūst vārdu, veidojas vārdu krājums, priekšstati par teikumu veidošanās likumsakrībām;
- tiek apgūta literārā valoda gan runas, gan rakstu formā (Miltiņa, 2005, 9).

S. Narnicka un O. Fjodorova uzsver, ka bērna mutvārdu runas attīstība ir dzimtās valodas apguves process, kurā bērns attīsta spējas izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izziņas līdzekli. Viņas raksta - tas ir cilvēces uzkrātās pieredzes apguves process, kurā valoda kļūst par sevi iepazīšanas, pašattīstības līdzekli, ja bērnam nebūtu izdevības augt un attīstīties cilvēku sabiedrībā, atzīmē autore, viņa valodas attīstība apstātos pirmajā – pārdzīvojuma valodas – posmā. Viņas skaidro, ka bērns reizē ar valodas apguvi mācās:

- saprast ne tikai izteikto vārdu jēgu un nozīmi, bet arī noteikt runātāja nolūkus;
- ievērot repliku pēctecību dialogos un saprast gan tiešo, gan netiešo runu;
- pieklājīgi un ar cieņu runāt ar vecākiem cilvēkiem;
- sarunāties - ar saviem brāļiem, māsām.

Valoda ir gan vecāku, gan bērna darbarīks, uzsver S. Narnicka un O. Fjodorova. To izmanto, lai būtu savstarpējā sadzīvīskā, emocionālā un intelektuālā mijiedarbība, lai nodotu informāciju, izskaidrotu, kopīgi organizētu sadzīvi (Narnicka, Fjodorova, 2013, 10, 11).

Kā norāda I. Āboltiņa – Auziņa un A. Pētersons valodniecības mājaslapā, ka viennozīmīgas definīcijas jēdzienam **valoda** nav. Viņi atzīmē, ka valoda ir radusies sabiedrībā, pastāv un attīstās sabiedrībā, un bez tās nav iedomājama cilvēces tālākā virzība. Nenoliedzami valoda ir sarežģīta parādība, uzsver autori un akcentē tās plašās funkcijas.

Valoda ir:

- cilvēka apziņas izpausmes līdzeklis,
- domāšanas līdzeklis,
- sazināšanās līdzeklis,
- izziņas līdzeklis,
- ietekmēšanas līdzeklis,
- kultūras veidošanas, apgūšanas un izplatīšanas līdzeklis,
- viena no svarīgākajām tautas un nācijas pazīmēm (Āboltiņa – Auziņa, Pētersons, 1998).

Tomēr viena no svarīgākajām valodas funkcijām, uzsver D. Markus, neapšaubāmi ir sazināšanās funkcija. Par to, cik ļoti vēlamies izteikt savas domas, raksta autore, kaut ko pastāstīt, apspriest, pārliecināt citus, saņemt informāciju, dalīties pieredzē, izkliegt dusmas, čukstēt noslēpumus, paust emocijas, liecina jau maza bērna pirmie centieni kaut ko pavēstīt pārējiem cilvēkiem (Markus, 2003, 12).

Kā atzīmē Latvijas Universitātes profesore S. Tūbele - ģimenes vide ir tā kurā bērns psiholoģiski nobriest runai un apgūst prasmes izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izziņas līdzekli, cilvēku saskarsmes un mijiedarbības līdzekli. Viņa atzīmē, ka vides ietekme ir nozīmīgs faktors ne tikai bērna attīstībā, bet tieši arī runas attīstībā (Tūbele, 2002, 21).

Kvalifikācijas darba autore pievienojas D. Markus atziņai, ka bērns ir dzīves daļiņa savā laikā un vietā, un apkārtējā pasaule viņu ietekmē gan tieši, gan netieši. Laikmetīgums jaušams ne tikai bērnu runātajos vārdos, bet arī netiešāk - izteiksmes niansēs (Markus, 2003, 20).

J. Alunāns savulaik ir teicis – valoda ir brīnišķīga lieta. Viņa kā neredzams spēks pārvalda cilvēku domas, prātu un sirdi (Alunāns, 1929, 228).

1.2. 2 – 3 gadīgu bērnu attīstības raksturojums saistībā ar pētāmo problēmu

Kā norāda psihologi, bērna attīstība sākas ar ieņemšanas brīdi, kā arī valodas attīstība sākas pirms piedzimšanas, jo auglis spēj „dzirdēt” 6 mēnešus pēc ieņemšanas. Tiek uzskatīts, kā akcentē F. Sohins savā grāmatā „*Развитие речи детей дошкольного возраста*”, valoda veidojas ontogēnēzes procesā paralēli bērna fiziskajai, garīgajai un sociālai attīstībai, kļūstot par bērna vispārējās attīstības rādītāju (Сохин, 1979, 3).

Psihologe G. Svence skaidro, ka runu bērni, mazbērni vai agrīnās bērniības vecumposmā, apgūst apbrīnojami ātri, īpaši pēc tam, kad viņi ir sākuši paši izrunāt pirmos vārdus. Autore norāda, ka 2,5 gadu vecumā bērna runa attīstās no pašiem primitīvākajiem izteicieniem līdz prasmei apzināti izteikt noformulētu domu ātrā tempā un gramatiski pareizos teikumos, bet 2 – 2,5 gadi, raksta autore, garāki izteicieni, piemēram, "tāpēc Jānis raudāja", "liec zīmuli", "kas tas ir"; 3 gadi – runu veido teikumi, bērni sarunājas, bet ne vienmēr atbild (Svence, 1998, 67).

A. Bakisa un K. Romēns uzsver, ka vecumposmā no 2 – 3 gadiem attīstās svarīga intelektuālā funkcija – valoda. Viņu pētījumi liecina, ka otrā dzīvības gada sākumā teikumi veidojas no diviem vai trim vārdiem un bieži ir nesaprotami tiem, kas pie bērna nav pieraduši. Bet valoda attīstās ātri, norāda autori, un, tuvojoties triju gadu vecumam, sākas bezgalīgie „kāpēc”. Tāpēc viņi atzīmē, ka būtu svarīgi atbildēt pareiziem vārdiem, jo tā mēs papildinām bērna vārda krājumu (Bakisa, Romēns, 1997, 81 – 82).

Valodnieces V. Rūķes - Draviņas padziļinātie pētījumi par bērna valodas attīstību no pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem liecina, ka visi bērni valodu neapgūst vienādi ātri un vienādi pilnīgi. Viņas novērojumi liecina, ka individuālās atšķirības ir lielas, autore raksta, ka jūtama starpība šai ziņā ir vērojama arī starp bērniem, kas aug tai pašā ģimenē un šķietami ļoti līdzīgos apstākļos (Rūķe - Draviņa, 1992, 10).

G. Svence norāda, ka bērni no 1,5 līdz 2,5 gadiem iemācās kombinēt vārdus, veido 2 vai 3 vārdu frāzes, bet no 2,5 gadiem raksturīga patstāvīga un aktīva runa, kas vērsta arī uz paša bērna un pieaugušā uzvedības regulāciju. Viņa atzīmē, ka attīstās arī fonemātiskā runa — gramatisko formu saskaņošana. Taču 2 gadu vecumā tomēr pasīvais vārdu krājums vēl ir lielāks nekā aktīvais - tas ir 3 reizes lielāks nekā aktīvais. Autore skaidro, ka vārdu bērns uztver kopā ar žestiem, mīmiku, balsis intonāciju. No 3 gadu vecuma bērni sāk ieklausīties, ko savā starpā runā pieaugušie. Pieaugušajiem jāņem vērā, ka īpaši bērniem šajā vecumā patīk klausīties pasakas, stāstus, dzejoļus, un runas attīstību šajā vecumā saista ar saskarsmi. Autore akcentē - bez saskarsmes runa nevar attīstīties (Svence, 1998, 68).

Lai cik šķietami viegli un nemanot bērns iemācās savu vecāku valodu, arī šī „dzimtā” valoda ir jāiemācās, uzsver V. Rūķe – Draviņa, jo valodas apguve visumā seko tām pašām regulām: attīstība norit palēnām, pakāpeniski, turklāt noteiktā secībā. Aktīvais vārdu krājums pieaug un izsmalcinās pamazām. Viņa raksta, ka starp pirmajiem bērna vārdiem, pārsvarā ir lietvārdi (un izsaukmes vārdi, īpaši, ja tos bagātīgi sarunās ar viņu lieto arī pieaugušie). Valodnieces pētījumi liecina, ka daudzi bērni vēl **divu vai trīs gadu** vecumā, par sevi runājot, saka, piemēram, „Jānītis grib”, „Jānītim sāp”, t. i. „**Es**” vietā lieto savu vārdu, „**tu**” vietā uzrunātās personas vārdu: „mamma iedos Jānītim”. Otrā gada beigās bērns necenšas katreiz atdarināt viņam īpaši domāto aukļu valodas formu, bet (fonētiskā ziņā grūtāko) tās pašas nozīmes pieaugušo valodas kārtu. Autore akcentē, ka tas liecina par to, ka bērns pietiekami dzīvi un vērtīgi seko arī tam, ko pieaugušie runā savā starpā (Rūķe - Draviņa, 1992, 9 – 13).

Amerikāņu profesors G. Kraigs raksta, ka vecumā no viena līdz četrarpus gadiem bērni aktīvi konstruē savu gramatiku, pakāpeniski tuvojoties pilnai pieaugušo gramatikai (Крайг, 2000, 271).

Arī valodniece V. Rūķe - Draviņa par īpaši svarīgu valodas attīstības posmu uzskata bērna mūža pirmos četrus gadus - jo tad izveidojas indivīda pirmā valoda un priekšstats par valodas sistēmu vispār. Viņa uzsver, tas ir vienreizējs un neatkārtojams process. Reizē ar bērna pirmo valodu attīstījušies un nostiprinājušies arī daudzi jēdzieni un uztvere par apkārtējo pasauli vispār (Rūķe - Draviņa, 1992, 294).

Dažkārt var novērot, ka bērni šajā vecumā sāk „stostīties”, atzīmē I. Elnebija, jo ātri pieaugošais vārdu krājums neļauj tiem domāt ilgāku laiku, bet šī fāze ir pārejoša, un bērns

patiesībā nemaz nestostās. Tā vietā, lai aizrādītu bērnam par stostīšanos, norāda autore, viņš jāliek mierā, lai bērns pirms runāšanas varētu izdomāt visu, ko vēlas teikt (Elnebija, 1992, 26).

Dr. Sallija Vorda skaidro, ka laika posmā no 2,6 gadiem un līdz 2,9 gadiem ļoti strauji pieaug to vārdu skaits, ko bērns saprot, tādējādi viņš spēj uztvert aizvien sarežģītākus teikumus. Viņa uzsver, ka runas attīstība šajā vecumposmā noris ļoti ātri. Mazulis sāk izmantot vairākas gramatiskās struktūras, lai arī sākotnēji tās ir kļūdainas. Arvien biežāk bērns lieto lietvārda izskaņu vienskaitlim vai daudzskaitlim, kā arī pareizāk lieto vietniekvārdus.

Autore raksta, ka līdz 3 gadu vecuma sasniegšanai bērna valodas attīstībā un sapratnē norisinās vēl dažas būtiskas pārmaiņas. Viņš beidzot pilnībā saprot daudzu prievārdu, darbības un īpašības vārdu nozīmi, bet sasniedzot 3 gadu sliekšni, mazulis pilnībā apzinās dažādu jautājumu veidu nozīmi un pareizi atbild uz dažādiem jautājumiem. Viņa atzīmē, ka trīs gadu vecumā mazuļa valoda patiešām kļūst par domu izteikšanas instrumentu, un šī funkcija saglabāsies visu turpmāko dzīvi. Bērns arī sāk izmantot runu, lai vēstītu par problēmām, kā arī izteiktu savas jūtas un vajadzības. Trīs gadu vecumā mazulis pilnībā apzinājies to, cik noderīgi ir uzdot jautājumus, lai iegūtu informāciju (Vorda, 2017, 287 – 294).

Savukārt Ļ. Vigotskis norāda, ka svarīgākais, kas liecina par jaunu pakāpienu bērna runas apgūvē otrajā dzīves gadā ir divu – **domāšanas un runas** – attīstības līniju krustošanās un to sakrišana. Viņš raksta, ka veidojas tikai cilvēkam raksturīga uzvedības forma, šajā laikā tas ir nozīmīgākais notikums bērna psihiskajā attīstībā. Tā būtība izpaužas, ka katram priekšmetam ir savs nosaukums. Autors skaidro, ka bērns neskaidri sāk apzināties valodas lielo nozīmi, un viņā rodas vēlme to apgūt. Sākot ar šo brīdi, runa kļūst intelektuāla, un domāšana kļūst par vārdisko domāšanu. Viņš atzīmē, ka par minēto pavērsienu liecina divas pazīmes:

- bērns sāk strauji paplašināt savu vārdu krājumu;
- vārdu krājums sāk lēcieneidīgi paplašināties, jo tas aktīvi tiek paplašināts.

Izmainās bērna attieksme pret vārdu, uzsver autors, pirmsvalodas posmā bērns zina tik vārdu, cik viņam sniedz aprūpētāji; savukārt jaunākajā – vārdu apguves posmā – situācija izmainās skaidro psihologs: mazais izjūt vajadzību izzināt vārdu (kas tas ir? kā to sauc?), kas apzīmē priekšmetus, ar kuru viņš darbojas. Prasību, lai ikvienam priekšmetam būtu savs nosaukums, uzsver Ļ, Vigotskis, tiešām var uzskatīt par pirmo vispārīgo bērna jēdzienu (Vigotskis, 2002, 103 – 105).

D. Elkoņins raksta, ka pareizas audzināšanas apstākļos straujš pagrieziens bērna valodas attīstībā notiek 2 gadu vecumā, kad strauji papildinās ne tikai vārdu krājums, bet bērns sāk veidot pirmos teikumus, kuri sastāv no diviem līdz trīs vārdiem. Bērns griežas pie pieaugušā dažādu iemeslu pēc, lūdz kaut ko, norāda, prasa kaut ko, pieaugušajam vajadzētu rast iespēju bērnam vienmēr atbildēt, ar uzvedinošiem jautājumiem mazulim, mudināt stāstīt vairāk, ko viņš vēlas no pieaugušā. Viņš uzsver, ka otrā gada beigās mazulis sāk apgūt teikuma gramatiskās struktūras,

strauji papildinās vārdu krājums. Bērna vārdu sastāvā ietilpst - gan lietvārdi, darbības vārdi, skaitļa vārdi, apstākļa vārdi, īpašības vārdi, vietniekvārdi (Эльконин, 1989, 366).

Tomēr galvenais bērna runas attīstībā atzīmē I. Miltiņa - ir apgūt prasmi runu izmantot kā komunikācijas līdzekli. Viņa norāda, ka vārdu krājums, runas gramatiskās formas ir tikai valodas un runas darbības atsevišķi komponenti, akcentējot - bērna runa pakāpeniski pilnveidojas fonētiski, fonemātiski, leksiski un gramatiski (Miltiņa, 2005, 41).

Analizējot dažādu autoru darbus, ir norādīti atšķirīgi dati par bērna vārdu krājumu divu līdz trīs gadu vecumā. Ļ. Vigotskis atzīmē, ka vārda krājuma palielināšanās izpaužas tādējādi, ka bērns pats meklē vārdus, izvaicā par viņam nezināmajiem priekšmetu nosaukumiem (Vigotskis, 2002, 82).

Jāņem vērā, ka katrs mazulis attīstās savā tempā, ko ietekmē gan mikrovide, mezovide, makrovide, gan arī tas fakts, cik daudz ir vingrināti runas mehānisma izpildes orgāni, dotajā periodā (sk. 1. tabulu).

1.tabula. Vārda krājuma pieauguma tabula

<i>Bērna vecums</i>	<i>Vārdu krājums</i>	<i>Autors</i>
2 – 3 gadi	ap 115 – 400 vārdu	Rūķe – Draviņa, V.,
2 gadi	ap 300 vārdu	Svence, G.,
3 gadi	ap 1500 vārdu	Svence, G.,
2 gadi	ap 171 vārdi	Hadaņonoka, I., Staļģe, L., Merirande, R.
2,6 gadi - 3 gadi	ap 1509 vārdi	Hadaņonoka, I., Staļģe, L., Merirande, R.
3 gadi	ap 200 – 300 vārdi	Geske, R.
2 gadi – 2,5 gadi	ap 500 – 200 vārdu	Smita, K., Strika, L.
3 gadi	ap 500 vārdu	Smita, K., Strika, L.
2 gadi	ap 30 – 40 vārdi	Хватцев, М.
3 gadi	ap 300 vārdu	Хватцев, М.
2 gadi	ap 300 vārdu	Сохин Ф.
3 gadi	ap 1000 vārdu	Сохин Ф.
3 gadi	ap 1200 – 1500 vārdu	Эльконин, Д.
2 gadi	ap 171 vārdi	Правдина, О.
2 gadi un 6 mēneši	ap 509 vārdi	Правдина, О.
3 gadi	ap 600 vārdu	Правдина, О.

I. Hadaņonoka uzsver, ka bērna vārda krājuma pamatā ir lietvārdi - aptuveni 60%, darbības vārdi 27%, un īpašības vārdi 10 %. Attīstot bērna maņas un līdz ar to galvas smadzeņu darbību, kas sekmē runas un vēlāk arī rakstīšanas un lasīšanas prasmes apgūšanu, autore akcentē - jāseko līdzī vārda krājuma veidošanās procesam. Viņa arī piemin, ka runas attīstības aizkavēšanās un runas traucējumi ietekmē bērna psihisko attīstību. Taču jāņem vērā, ka katrs bērns ir citāds, katrs ir individuāla personība, kurš attīstās savā tempā, un tāpēc visus bērnus

nevar pakļaut vienādām prasībām (Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L., Staļģe, Merirande, 1999, 6, 25).

Logopēde D. Sproģe norāda, ka līdz divu gadu vecumam bērns jau prot nosaukt zināmus priekšmetus, saprot vienkāršus norādījumus un teikumus, palielinās vārdu krājums. Viņa atzīmē, ka no divu gadu vecuma bērns jau saprot garākus teikumus, spēj izpildīt nelielus uzdevumus, izrunāt savu vārdu, viņa spēkos ir pateikt arī teikumu no diviem vārdiem. Bērnam sevišķi patīk novērot un atdarināt spēļu skaņas, piemēram, skaņu, kā brauc mašīnas. Logopēdes prakses novērojumi liecina, ka līdz trīs gadu vecumam bērns saprot vienkāršus teikumus, prot uzdot jautājumus, veido sarunu, kā arī lieto prievārdus, apstākļa vārdus un vārdus daudzskaitlī (Sproģe, 2014, 6).

Pēc I. Hadaņonokas pētījumiem, bērns līdz 2 gadu vecumam apgūst vārdu saskaņošanu teikumā, valodā lietojamās galotnes. Viņa norāda, ka vēl ir daudz kļūdu, bet bērns jau prot lietot datīva locījumu (kam ir mantiņa, kam jāiet ēst u.t.t.). Viņš sāk locīt darbības vārdus. Autore piemin, ka grūtības ir ar daudzskaitļa 2. personu (jūs), jēdzieniem „tagad”, „vakar” un „agrāk”. Bērns lieto apmēram 20 – 30 īpašības vārdu, pēc I. Hadaņonokas novērojumiem, taču ne vienmēr tos saskaņo ar lietvārdu. Viņš sāk apgūt personas vietniekvārdus un apstākļa vārdus „mazāk”, „vairāk”, „ātrāk”, lietot prievārdu „uz”, saikļus „un”, „bet” u.c.

Viņa savos pētījumos atzīmē, ka arī no 2 gadiem un 6 mēnešiem līdz 3 gadiem, bērns apgūst palīgvārdus, sāk veidot saliktus teikumus. Dzimtes apgūšanā vēl vērojamas grūtības, taču lietvārdi tiek lietoti ar visu locījumu galotnēm. Autore raksta, ka runu papildina piederības vietniekvārdi „mans”, „mana” u.tml. Bērns saskaņo lietvārdu ar īpašības vārdu un sāk lietot divdabjus. Viņš pareizi lieto vairākus prievārdus un saikļus. Zilbes tiek jauktas vienīgi svešākos vārdos (Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L., Staļģe, Merirande, 1999, 26).

Grāmatas „*Bērna bioloģiskā attīstība*” autore R. Geske, bērna runas attīstību no 2 – 3 gadiem sadalījusi pa ceturkšņiem (sk. 2. tabulu).

2.tabula. Bērna runas attīstība 2 dzīves gadā

Vecums	Runa
2. dzīves gads	
1. ceturksnis	Runā teikumus, kas sastāv no viena vārda, sauc māti vai aukli mīlināmā vārdā.
2. ceturksnis	Pēc pavēles atnes priekšmetus, izrunā pakaļ vārdus.
3. ceturksnis	Parāda uz attēla priekšmetus, par kuriem tiek taujāts, lūdz un pateicas.
4. ceturksnis	Nosauc priekšmetus, kurus vēlas iegūt.
3. dzīves gads	
1. ceturksnis	Lieto 200 – 300 vārdus, atkārtos teikumus ar atskaņām.

(Geske, 2005, 201, 202).

2, 5 gadu vecumā runa kļūst par par bērna uzvedības regulētāju, norāda D. Lieģeniece un I. Nazarova, viņas skaidro, ka vērojot un patstāvīgi darbojoties, saņemot pieaugušā paskaidrojumus, bērns arvien vairāk iepazīst apkārtējo vidi, orientējas tajā, izprot to, ko redz. Trešajā dzīves gadā, liecina autoru pētījumi - vērojama liela runas aktivitāte. Bērns runā visur un vienmēr, šeit pieaugušajam vajadzētu daudz komunicēt ar bērnu, atbildēt uz visiem viņa iespējamiem un neiespējamiem jautājumiem, neapslāpēt bērna degsmi un izziņas interesi (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 42).

Tomēr kaut arī bērna valodas attīstībā ir parādības, akcentē D. Markus, kas lielākā, vai mazākā mērā raksturīgas visiem bērniem un, kuras varētu nosacīti saukt par likumsakarībām, tomēr jāatceras, ka katra konkrēta bērna valodas attīstības ceļš ir individuāls, tajā ir iepriekš neparedzami elementi un procesi, un apkārtējā valodiskā vide, tās veidotāji ir atbildīgi par ietekmi uz šo pret pasauli atvērto ceļu. Autore norāda - pati lielākā atbildība jāuzņemas vecākiem, jo viņi savu bērnu pazīst vislabāk (Markus, 2003, 78).

1.3. Runas attīstības uzdevumi 2 - 3 gadīgiem bērniem

Pilnvērtīga runas un valodas apguve ir pamats bērna aktīvai pasaules izzināšanai. Mazulis ierodas pasaulē ar kļiedzienu, ar skaņu, gaiss brīvi ieplūst un izplūst no plaušām.

A. Irbe un S. Lindenberga savā kopīgajā grāmatā "*Bērns runāt mācās ģimenē*", norāda, ka mazuļa pirmais eksāmens pirmsrunas uzdevumu apgūšanā – ir spēja pašam paēst - secīgi, ritmiski, koordinēti veikt zīšanu, rīšanu un elpošanu caur degunu (viss ķermenītis ir mierīgs). Autores skaidro, ka šī varēšana iespaido pirmsrunas uzdevumu apgūšanu, pēc kuras sekos runas un valodas apguve. Viņas savā darbā uzsver, ka vadošā loma bērna runas attīstībā ir vecākiem, māmiņai, viņas pozitīvajām emocijām komunicējot ar mazuli – runa neveidosies, ja bērns nedzirdēs sev tuvu cilvēku runu (Irbe, Lindenberga, 2015, 17, 19).

Runas attīstīšana ir viens no centrālajiem pedagoga uzdevumiem, kas veicams darbā ar pirmsskolas vecuma bērniem, uzsver R. Boša. Viņa norāda - runas attīstīšana ir viens no intelektuālās attīstīšanas līdzekļiem. Tā nosaka arī vispārējo attīstību (domāšanu, jūtu pasaules vērtību orientāciju utt.). Bērni pakāpeniski paplašina redzesloku un līdz ar to vārdu krājumu, pie katra jau zināmā vārda pievienojot jaunu, tā veidojot savu vārdnīcu (Boša, 1999, 7).

Darba „*2 – 3 gadīgu bērnu runas aktivizēšana rotaļās un spēlēs*” autore pievienojas V. Kalniņas un Dz. Skrubes viedoklim, ka bērnam no pieaugušā vajadzētu dzirdēt gramatiski pareizu valodu. Skolotājas valoda ir dzimtās valodas paraugs bērniem, tai ir jābūt ne tikai ar tīru un skaidru visu dzimtās valodas skaņu izrunu, bet arī izturētai noteiktā tempā, skaļumā, izteiksmīgai, gramatiski pareizai, sakarīgai, bērniem saprotamai (Kalniņa, Skrube, 1983, 16).

V. Kalniņa un Dz. Skrube runas attīstīšanai, šajā vecumposmā, organizētos pasākumus iedala četrās grupās:

- priekšmetu attēlu apskatīšana;
- literāro darbu klausīšanās;
- dzīvā un nedzīvā objekta vērošana;
- didaktiskās rotaļas ar priekšmetiem (Kalniņa, Skrube, 1983, 124).

Savukārt D. Lieģeniece un I. Nazarova uzsver, ka šajā vecumposmā jūtamas kvalitatīvi jaunas izmaiņas bērna valodas attīstībā. Šis vecums ir ļoti svarīgs, jo bērns mācās saprast pieaugušā runu bez uzskates. Apguves pilnveidošana, autores norāda, šajā vecumā ir šāda:

- aktīvā vārda krājuma paplašināšana;
- runas aktivitāte, kā arī spējas sazināties ar pieaugušajiem un bērniem attīstība;
- valodas gramatisko iemaņu apguves pilnveidošana (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 41).

Lai aktivizētu, pilnveidotu un bagātinātu bērna runu, valodu ir vajadzīgas dažādas pieejas un vingrinājumi, skaidro logopēde D. Krauce. Viens no runas attīstības uzdevumiem mazbērna periodā ir **sīkās motorikas attīstība**. Viņa akcentē, ka bērniem ļoti svarīgi ir **vingrināt pirkstu, plaukstu muskulatūru**. Lai to vingrinātu ir vajadzīgas rotaļas, vingrojumi. Trenējot roku mazos muskuļus, vienlaikus tiek darbināta arī tā smadzeņu daļa, kas atbild gan par rakstīšanu, gan par runāšanu. Šeit varam izmantot dažādas pirkstiņu rotaļas. Ar pirkstiem attēlojot dzejoli vai dziesmu var lieliski attīstīt bērna valodu. Pirkstu spēle nenotiek kā apzināta vingrināšana, bet gan kā rotaļa. Turklāt līdz ar pirkstu kustībām tiek trenēta sīkmotorika, kas netieši veicina bērna valodas attīstību. Tāpēc ir ļoti svarīgi, uzsver logopēde, lai bērni nodarbotos ar šāda veida rotaļām ne tikai pedagogu klātbūtnē, bet arī ar saviem vecākiem. Šeit pedagogs var ieteikt vecākiem nepieciešamo literatūru un informāciju, lai vecāki var tās izmantot rotaļās ar saviem mazuļiem. Pirkstiņu vingrinājumi ir ļoti svarīga lieta. Smadzenēs ir centri, kas atbild par runu. Jo vairāk mēs attīstām sīko pirkstu muskulatūru, jo vairāk attīstās runas centri līdz ar to arī runa (Krauce, 2011).

Viens no runas attīstības veicinošiem faktoriem ir - skandējamās rotaļas un pirkstiņpanti, kuri tiek skandēti, vienlaikus veicot dažādas darbības, akcentē mūzikas skolotāja B. Brice. Viņas novērojumi liecina, ka šādas rotaļas attīsta bērna runu un palīdz novērst runas traucējumus. Pieredze rāda, raksta B. Brice, ka regulāri izmantojot skaitāmpantus, pirkstu rotaļas un īsas dziesmiņas, atraisās bērna valoda, vienlaikus tiek vingrināta uzmanība, atmiņa un smalkās motorikas koordinācija (Brice, 2017, 3).

Arī I. Tukišas un P. Vucenlīdzāna pētījumi liecina, ka bērnu kustību aktivitāte un manipulācijas ar priekšmetiem veicina roku un pirkstu sīko kustību (roku veiklības) attīstību,

vienlaicīgi stimulējot bērna runas funkcijas – runas sensoro un motoro aspektu (Tukiša, Vucenlīdzāns, 2008, 55).

Pirkstiņu rotaļas, bērna runas attīstības veicināšanai varam plaši pielietot, gan dažādās ikdienas situācijās, gan pedagoģiskajā procesā pirmsskolas izglītības iestādē. Piemēram, ejot mazgāt rokas, varam skaitīt pirkstiņpantu “Roku mazgāšana” un darboties paralēli ar pirkstiņiem, plaukstiņām (sk. 1. pielikumu). Pirms došanās uz diendusu, izkustināt mazos pirkstiņus ar pirkstiņrotaļu “Diendusa” (sk. 2. pielikumu). Vai arī kādu no brīnišķīgajiem B. Brices skaitāmpantiem “Pirkstu mājiņa” (sk. 3. pielikumu) utt.

Pirkstu rotaļas ir jautras un priecīgas, tās rada bērnam vēlmi darboties, jo tajās ir ietverta darbību atkārtošana, kas šajā vecumposmā ir īpaši svarīga bērna attīstībai, uzsver RPIVA Bērna valodas pētījuma centrs. Tāpēc arī pirkstu rotaļās bieži ir sastopami skaņu, zilbju un vārdu savienojumi. Rotaļas laikā tiek sistas bērna plaukstiņas un runāts tautasdziesmas teksts. Valodas pētījuma centrs skaidro, ka te ir nodarbošanās bērna rociņām, un līdz ar to tiek attīstīta pirkstu sīkā muskulatūra, kas ietekmē bērna runas zonu funkcionēšanu galvas smadzenēs un veicina skaņu izrunas attīstību. Viņi savos pētījumos pamato, ka izmantojot pirkstu rotaļas pedagoģiskajā procesā, skolotāja rada bērnam drošības izjūtu – bērns sāk saprast, ka bērnudārzā var justies labi, pakāpeniski attīstās interese par šo iestādi un bērns uz viņu dodas ar prieku (RPIVA Bērna valodas pētījuma centrs, 2007, 39 - 41).

Paralēli pirkstiņu rotaļām, sīkās motorikas attīstībai, I. Šternfelde iesaka bērnam sniegt iespēju darboties ar daudzveidīgiem materiāliem (smiltīm, ūdeni, dziļu utt.), zīmējot ar pirkstiņkrāsām, krītiņiem, šķirojot, grupējot, verot, berot dažādus sīkus priekšmetus, veidojot, pārvelkot, apvelkot utt; tādējādi arī attīstot sensoro spēju attīstību, kas savukārt ir cieši saistītas ar bērna runas un valodas attīstību. Viņa atzīmē, ka ir daudz un dažādu ikdienišķu un sadzīvisku lietiņu, kuras izmantojot un darbojoties kopā ar bērniem ne tikai nodarbībās, bet arī ikdienā ģimenē, mēs veicināsim pilnvērtīgāku un harmoniskāku bērna attīstību, gan psihiskā, gan fiziskā, gan sociālā jomā:

- spēles smiltīs (manna) akcentēs bērna iztēles spējas;
- darbs ar papīru (locīšana, burzīšana, plēšana, aplicēšana u.c.);
- darbs ar plastikas materiāliem;
- plaukstu un pirkstu masāža, izmantojot dabas materiālus: priežu un egļu čiekurus, valriekstus, lazdu riekstus, graudus, spalvas u. c. (sk. 4. pielikumu);
- spēles ar dabas materiāliem - kastaņiem, pūpoliem, čiekuriem, priežu skujām (sk. 5. pielikumu);
- spēles ar sīkiem priekšmetiem; (krellītes, pogas, akmentiņi, graudi u.c.);

- spēles ar diegiem (vēršana, tīšana, pīšana);
- spēles “sausā baseinā”. (Basiens var būt papildīts ar dažāda lieluma bumbiņām, krāsainiem korķīšiem, krellītēm, kastaņiem, rīsiem u. c. Bērns slēpj, meklē dažādus priekšmetus. Tos atrod nosauc, skaita, pazīst pēc krāsas utt);
- zīmēšana, krāsošana;
- mozaīkas, puzzles, konstruktori;
- darbošanās ar šķērēm.

Grāmatas „*Sīkās motorikas attīstīšana pirmsskolas vecuma bērniem*” autore I. Šternfelde raksta pirkstu vingrinājumiem jābūt daudzveidīgiem, bērnam emocionāli patīkamiem, neapgrūtinošiem un dinamiskiem. Tas noteikti jāveic pieaugušo uzraudzībā. Viņa norāda, ka nevajadzētu vienā reizē dot pārāk daudz vingrinājumu, lai bērnu nepārslogotu. Ja kaut kas bērnam neizdodas, svarīgs nav rezultāts, bet piedalīšanās un pieredzes uzkrāšana, kā arī nevajadzētu aizmirst bērnu slavēt un norādīt uz viņa panākumiem, lai bērnam nezūd darbošanās prieks (Šternfelde, 2017, 7 – 15).

Tāpēc ļoti būtiski ir attīstīt bērna pirkstu sīko motoriku gan pirmsskolas izglītības iestādē, gan mājās nodrošināt mazuļa attīstības iespējas, jo kā uzsver I. Tukiša un P. Vucenlīdzāns savos pētījumos par bērna runas un valodas sistēmas nepietiekamu attīstību - **kamēr visu pirkstu kustības nekļūst brīvas, atraisītas, pareizās runas attīstība ir ierobežota** (Tukiša, Vucenlīdzāns, 2008, 5).

Otrs no svarīgiem runas attīstības uzdevumiem ir **artikulācijas aparāta sagatavošana** pirms pareizas skaņas izrunas mācīšanās. Ar artikulācijas vingrinājumu palīdzību sistēmātiski un mērķtiecīgi tiek apgūtas, aktivizētas un koordinētas atsevišķas nepieciešamās artikulācijas aparāta kustības noteiktai skaņas izrunas mācīšanai uzsver logopēde A. Brantevica (sk. 6. pielikumu). Svarīgi ir elpošanas vingrinājumi, kas veicina ieelpas un izelpas ritmiskumu, spēku un ilgumu (sk. 7. pielikumu). Uzdevums ir iemācīt ieelpot tik daudz gaisa, lai pietiktu garāku vārdu izrunai. Viņa norāda, ka vingrinājumus apgūst pakāpeniski, jaunu vingrinājumu mācās, kad iepriekšējais ir sekmīgi nostiprināts, un ļoti būtiski, logopēde uzsver, darba procesa laikā - jārada pozitīva emocionāla gaisotne, un organizējot darbu, artikulācijas aparāta vingrināšanai, svarīgi ir atcerēties, ka katram bērnam ir savas individuālās īpatnības (darba temps, uztvere, uzmanība u. c.). Tādēļ nesteidziniet, nekritizējiet un nesalīdziniet bērnu ar kādu citu (Brantevica, 2016, 3 – 5).

I. Miltiņa akcentē, ka mazuļa runas attīstībā jāpievērš uzmanība runas jeb fonācijas elpošanai, kas ir iesaistīta runāšanas procesā un nosaka balss, skaņu, runātā prosodijas veidošanos. Runas elpošana attīstās pakāpeniski bērna runas un valodas attīstības gaitā. Viņa skaidro, ka elpošanas vingrinājumus izpildot, var iemācīties regulēt runas elpošanu (Miltiņa, 2005, 230) (elpošanas vingrinājumi - sk. 8. pielikumu).

Pie artikulācijas aparāta sagatavošanas, jāiekļauj arī **mēles, lūpu muskulatūras vingrinājumi** (sk. 9. pielikumu).

Trešais no svarīgiem runas attīstības priekšnosacījumiem, grāmatas “*Skaņu izrunas traucējumi*” autore I. Miltiņa norāda - ir **fonemātiskās dzirdes veicināšana**. Fonemātiskā dzirde ir spēja pareizi sadzirdēt un atpazīt skaņas (fonēmas). Viņa uzsver, ka bērns ar vāju fonemātiskās dzirdes attīstību neatpazīst vienu vai otru akustisko īpašību jauktām un sarežģītām skaņām. Fonemātiskās dzirdes nepietiekamā attīstība ir līdzīgu skaņu jaukšana, kas rada neizpratni par vārda nozīmi. Tas nozīmē, skaidro autore, ka valodā ir skaņas, kurām piemīt vārda nozīmes šķīrējpažīmes. Tā, piemēram, patskaņiem fonemātiskā daba izpaužas to garumu maiņā (piemēram, ada – āda, seja – sēja); līdzskaņiem vārda nozīmes šķīrējpažīme parādās pretstatījumos: balsīgs – nebalsīgs (piemēram, gāja – kāja, pīli – sīli). Patstāvīgas runas apguves sākumā bērns mācās izdalīt, atšķirt skaņu fonemātiskās pazīmes (Miltiņa, 2005, 34).

Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīcā tiek skaidrots vārds **fonēma**, kā – valodas mazākais funkcionālais skaniskais segments (skaņa), kas spēj mainīt vārda vai vārda morfēmiskās sastāvdaļas nozīmi, piemēram, vārdu pāros pilē, pīle; pēli, pēlī (*Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*, 2007, 115).

Kā var trenēt, vingrināt fonemātisko uztveri? Ikdienā noder pavisam vienkārši paņēmieni, tos iesaka logopēde I. Salna:

- pastaigas laikā aicini bērnu klausīties un pateikt, ko viņš dzird (rūcienu, gaiļa dziesmu, vēja šņākoņu utt.);
- mājās jautā, kur skan radio (istabā, virtuvē);
- dziedī kopā ar bērnu un ritmiski soļo vai plaukšķini, tā bērns saklausīs ritmu;
- kladzini un liec bērnam noteikt, kas šo skaņu taīsa, kur skaņa rodas (Salna, 2016).

L. Hadaņonoka grāmatā “*Kā raisā svalodiņa*” iesaka šādus fonemātiskās dzirdes vingrinājumus – mājas aptākļos var likt bērnam aiz durvīm atpazīt cilvēku balsis, pēc skaņu ierakstiem noteikt dzīvnieku balsis. Vispirms bērniem skatoties jāklausa, kā skan dažādi priekšmeti, kad pie tiem piesit, pēc tam aizgriežoties projām, jāpasaka, kurš no tiem skanējis. Viņa iesaka - rindā salikt, piemēram, māla, stikla, svilpītes, taurītes, stabulītes, un, ar aizsietām acīm, mazulim jānosaka, kad skan svilpīte, kad stabulīte (Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L., Staļģe, Merirande, 1999, 13).

Mūzikas skolotāja B. Brice iesaka jaukas pirkstiņu rotaļas apvienojumā ar skaņu izrunu, kur paralēli darbojoties ar rociņām bērni var atdarināt dažādas skaņas (sk. 10. pielikumu).

I. Ladiženskaja vērš pirmsskolas pedagoga uzmanību uz to, ka jāņem vērā, ka tikai mērķtiecīgi strādājot pie fonemātisko procesu attīstības, pedagoģiskajā procesā, bērni uztver un atšķir vārdu galotnes. Viņa uzsver, ka prasme sadzirdēt, katru atsevišķu skaņu vārdā, precīzi

atdalīt to no blakus stāvošās, zināt no kādām skaņām sastāv vārds, proti, prasme analizēt vārda skaņu sastāvu, ir ļoti svarīgs priekšnosacījums pareizai gramatikas apmācībai (Ладыженская, 2005, 136).

Ceturtais, viens no galvenajiem otrā gada darbiņiem, **ir vārdu krājuma paplašināšana, aktivizēšana, jēdzienu** apgūšana. Runa var būt neskaidra, saprotama tikai savējiem, akcentē A. Irbe, S. Lindenberga, tomēr mazuļa **vārdnīca** kļūst aizvien biežāka un soli pa solim tuvinās pareizai izrunai (Irbe, Lindenberga, 2015, 96).

D. Markus iesaka pieaugušajiem palīdzēt bērnam bagātināt valodu, mācot vērot apkārtni, sarunājoties ar viņu, lasot skaļi pasakas, literāros darbus, tautas dziesmas, stāstot un tādējādi veicinot bērna vēlēšanos izzināt apkārtējo pasauli, iedvesmojot viņu dalīties savos pārdzīvojumos ar citu cilvēku, skaidrot vārdu tiešās un pārnestās nozīmes, to nianšes, visa tā pamatā ir jūsu komunikācija ar bērnu, norāda autore (Markus, 2003, 77).

Arī V. Rūķe – Draviņa vērš mūsu uzmanību uz to, ka bērns iegūst auglīgu ierosmi vārdu krājuma paplašināšanai no tā, ka kāds no vecākiem bērnam vakaros kaut ko lasa priekšā – kādu pasaku, dzejoli, stāstu. Pietam ir svarīgi darīt to regulāri – ja ne gluži katru vakaru, tad vismaz pāris reizes nedēļā. Viņas pētījumi norāda, ka jau divu, trīs gadu vecumā bērni labprāt klausās priekšā lasītas pasakas, stāstus, dzejoļus, bieži vien lūdzot lasījumu vēlreiz atkārtot. Valodniece akcentē, ka tā paplašinās vārdu krājums, izveidojas saskarsme ar mūsu literārās valodas izteiksmi (Rūķe – Draviņa, 1992, 11, 14).

Papildinot, bagātinot bērna vārdu krājumu, svarīgi pievērst uzmanību tam, lai „vārds” bērnam būtu vērtīgs ar tā saturu, lai tā nebūtu tikai tukša skaņa - vārdam, kurš vērst uz bērnu, vienmēr jābūt vārdam, nevis tukšai skaņai, uzsver E. Tihejeva. Savā grāmatā „*Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста)*” viņa raksta - lieta tā ir matērija, bet vārds kaut kas gaisīgs, lieta – tas ir ķermenisks veidols, bet vārds ir viņa apģērbs, lieta – tas ir kodols, bet vārds ir viņa ķermeniskais apvalks (Тихеева, 1981, 7).

Tātad bagātinot mazuļa vārdu krājumu ar jaunu vārdu, mums vienmēr jābūt uzskates līdzeklim, lai bērns šo vārdu var sasaistīt kopā ar šo priekšmetu vai lietu, vai parādību, jo pēc autores vārdiem, vienkārši vārds bez veidola - bērnam ir tukša skaņa.

S. Vorda iedrošina vecākus sarunā ar bērnu izmantot daudz jaunu vārdu, nebaidoties šādi paplašināt bērna vārdu krājumu. Kamēr bērns pievērs uzmanību, tam ko jūs stāstat un rādat, viņš jaunus vārduņus apgūst neticami viegli. (Vorda, 2017, 279).

I. Prudņikova grāmatā „*Montesori pedagogija ikdienā*” norāda, ka M. Montesori uzskatīja, viens no pirmajiem un brīnišķīgākajiem sensitīvajiem periodiem bērna attīstībā ir laiks, kad viņš apgūst valodu. Bērna valodas attīstības sensitīvais periods (laika nogrieznis, kad bērns meklē kādas specifiskas aktivitātes, un tas notiek limitētā laika posmā) ir no 0 – 6 gadu

vecumam, kurā attīstot bērna runu, jāievēro pakāpeniskuma princips. No 2 - 3 gadu vecumam, darbojoties ar bērnu, ieteicams izmantot rotaļu spēles, kas attīsta pirkstu sīko muskulatūru, bieži un daudz jādzied, jālasa priekšā, jāsarunājas ar bērnu. Viņa arī skaidro, ka liela nozīme ir artikulācijas aparāta trenēšanai, kas ietver sevī elpošanas vingrinājumus, vingrinājumus mēles muskulatūras stiprināšanai un lūpām, kā arī jāveic vingrinājumi fonemātiskās dzirdes attīstīšanai, redzes un ritma atmiņas nostiprināšanai. Uzmanība jāpievērš vārda krājuma paplašināšanai, nostiprināšanai, elementāru gramatikas likumu apguvei, un pareiza teikuma veidošanai, kas pilnībā sakrīt ar daudzu logopēdu atziņām par bērna runas un valodas sekmēšanu, kā, piemēram I. Miltiņas, L. Hadaņonoka, I. Salna u.c. Sekmīgai valodas apgūšanai, protams, daudz dod arī bērnu dziesmas, skaitāmpantiņi, stāstīti vai priekšā lasīti stāsti, ko visu pirmsskolas pedagogam nepieciešams integrēt rotaļmācību procesā. Tie visi dod bērnam daudz dažādu ierosmju (Prudņikova, 2004, 18 - 26).

I. Elnebija bērna valodas un runas attīstīšanai - grāmatā „*Pakāpieni bērna attīstībā*” iesaka dažādus uzdevumus, vingrinājumus:

- sarunāties ar bērnu visu laiku;
- lai vingrinātu muskuļus, kas atrodas mēlē, mutē un lūpās, kuras bērns laiza, taisa grimases, pūš, piemēram, papīra salvešu pūšana vai arī pūšana vienam pret otru, dažādu grimašu atdarināšana, burbuļu un balonu pūšana;
- stāstiet stāstiņus, piemēram par kaķi, kas sevi nolaiza ar mēlīti un lok krējumu, bērni var sekot līdzi, atdarinot kustības ar muti;
- lai iemācītu bērniem atšķirt skaņas un vārdus, var spēlēt klausīšanās spēles – klausīties, vai kaut kas ir skaļš vai kluss, jautāt: “Kurš dzīvnieks runā šādi?”, spēlēt instrumentus un dziedāt;
- lasiet stāstiņus, kas piemēroti bērna vecumam, šajā gadījumā tas būtu ar zīmējumiem, lai viņi redzētu un saprastu;
- ja bērns izrunā kādu skaņu nepareizi, to nevajadzētu labot, jo viņš droši vien nedzird, ka viņš kļūdās. Vienkārši atkārtojiet teikumu un dariet to pareizi un šādā veidā bērns pakāpeniski dzirdēs, kā tai vajadzētu skanēt.

Grāmatas autore skaidro, ka runāšana un valodas saprašana ir saistīta ar saprātu, un šīs divas sfēras lielā mērā atkarīgas no sākotnējās intīmās saskarsmes ar vecākiem. Viņa arī uzsver, ka ļoti būtisks ir emocionālais klimats, kurā bērns dzīvo, tas ir noteicošais faktors viņa valodas attīstībā (Elnebija, 1992, 27, 28).

Bērna runas aktivizēšanai bērnodārzā R. Boša iesaka pedagogiem, rotaļnodarbībās iekļaut vingrinājumus - skaņu izrunas kultūras veidošanā. Piemēram, pie bērniem ieradusies ciemos lāču

ģimene. Skolotāja aicina katru lācīti pateikt teikumu atbilstoši tēva, mātes, bērna runas īpatnībām. Kā arī, viņa mudina pievērst uzmanību gramatiski pareizas runas veidošanai. Izmantojami runas vingrinājumi, kas ietverami konkrētās runas situācijās: „Man ir...(kurpes)”, „Man nav...”ziepju”, „Man ir daudz...(zīmuļu)” (Boša, 1999, 22, 23).

Plašāk aptveroši ir Ž. Piažē „**Septiņi galvenie ceļi bērnu valodas attīstībā**”, ko savā grāmatā akcentē D. Lieģeniece un I. Nazarova.

Tie ir:

- uzklausī bērnu;
- iedrošini bērnu un iesaisti viņu dialogā ar pieaugušo;
- dod bērnam kaut ko reālu, par ko runāt;
- lieto tādus jautājumus, kas rosinātu bērnu atbildēt vairāk nekā ar vienu vārdu;
- veicini bērna klausīšanās iemaņas;
- nepieciešamības gadījumā izmanto profesionālu palīdzību, piesaisti logopēdu;
- iepazīsties ar programmām un jaunāko zinātnē, lai pilnvērtīgāk attīstītu bērna runu (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 35).

Ļoti nozīmīga ir vecāku **verbalizētā attieksme**, kas atspoguļojas bērnu rotaļās, uzsver I. Miltiņa. Viņa norāda, ka pozitīvā runājošā attieksme (mīļi vārdi, smaidi, bērna uzmundrināšana) veicina bērna galvas smadzeņu darbības nespecifisko aktivizēšanu, kam seko bērna „**valodošana**” un pieaugušā runas papildu atbalsts, kā arī emocionāli piesātinātā saskarsmes pasaule – vecāki un bērns – pakāpeniski pārvēršas saistībā ar mazā turpmāko attīstību (Miltiņa, 2013, 128).

Logopēde D. Sproģe iesaka - lai attīstītu, aktivizētu bērna valodu un paplašinātu vārdu krājumu šajā vecumposmā, starp otro un trešo dzīves gadu, un sagaidītu aktīvās runas „sprādzienu”, nepieciešams lasīt kopā ar bērnu vienkāršas grāmatas ar bildēm, pēc kārtas viens otram stāstot, kas tur redzams. Vēlams, ka vecāki mutiski apstiprina to, ko saka bērns, piemēram: „Jā, tā ir mašīna, bet tas ir suns” (Sproģe, 2014, 6).

I. Prudņikova skaidro, ka runas aktivitātes veicināšanu sekmē ne tikai praktiskās dzīves vingrinājumi, bet arī sajūtu vingrinājumi, kas attīsta ne tikai sīko motoriku, bet arī paplašina bērna vārdu krājumu. Sajūtu vingrinājumi, norāda autore, attīsta redzes, dzirdes, ožas, garšas, kā arī taustes uztveri – citiem vārdiem sakot bērnu sensoro spēju attīstību (Prudņikova, 2004, 7).

Savukārt D. Lieģeniece un I. Nazarova uzskata, ka svarīgākais priekšnosacījums sekmīgai runas un valodas apguvei ir emocionālā gaisotne – pozitīva saskarsme ar pieaugušo un citiem bērniem, pieaugušā vēlme kontaktēties ar bērnu. No tā, kā pieaugušais atbildēs uz bērna jautājumiem, ir atkarīga bērna vēlēšanās vai nevēlēšanās izzināt. Tādēļ, autores pamato, ka bērna

valoda ir jāpilnveido, jāattīsta, izmantojot runāšanu, stāstīšanu, klausīšanos, atbildēšanu uz jautājumiem, jautāšanu, spēles valodas attīstībai (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 45).

Tomēr jāatceras, ka galvenais bērna runas attīstīšanā - ir viņa aktīva darbība, kas saistās ar apkārtējās pasaules izzināšanu un iepazīšanu, akcentē R. Boša. Viņa skaidro, ka spilgti un skaidri priekšstati, kurus bērns gūst, iepazīstoties ar dabu, priekšmetiem, apkārtējo pasauli, kā arī saskarsmē ar pieaugušajiem un vienaudžiem, sekmē runas aktivitāti, kas ir viņu runas attīstības pamatā. Tieši tāpēc, iesaka autore - runas attīstīšanai jābalstās uz zināšanām, kuras bērni apguvuši, iepazīstoties ar apkārtni un sabiedriskās dzīves norisēm, ar dabu, daiļliteratūru, rotaļām, kur neizmērojams atbalsts, neapslāpējot bērna zinātkāri jādod pedagogam un vecākiem (Boša, 1999, 8).

1.4. Rotaļu nozīme bērna attīstībā

Pirmsskolas vecumā bērni ir zinātkāri, aktīvi, nenogurstoši izzina, pēta sev tuvāko apkārtni, vidi, kurā atrodas, pieredzi viņi iegūst dažādās aktivitātēs, no kurām vistuvākās viņiem ir – **rotaļa un spēle**.

Rotaļai bērna dzīvē nav izolēta funkcija, skaidro D. Dzintere, rotaļa bērnam ir darbs, domāšana, māksla, realitāte un fantāzija, atpūta un prieka avots (Dzintere, 1984, 17).

Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīcā vārds **rotaļa**, tiek izklāstīts kā - nodarbība laika īsināšanai, atpūtai, redzesloka paplašināšanai, pozitīvu attiecību veidošanai. Valodas mācību procesā **rotaļa ir** viens no metodiskajiem paņēmieniem skaņu artikulācijas, runas ātruma, tembra un citu prasmju apguvei, skaņu izrunas traucējumu novēršanai, valodas un runas attīstībai savstarpējā sadarbībā ar citiem rotaļas dalībniekiem (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011, 73).

D. Dzintere un I. Stangaine uzsver, ka rotaļa ir pirmsskolas vecuma bērna dzīvesveids. Viņas akcentē, ka rotaļā bērns rada savu domu, jūtu un izjūtu pasauli – viņš domā, sacer, salīdzina, runā, izdomā, izpildot lomu, priecājas, skumst, smejas un dusmojas. Viņš rotaļā, norāda autores, mācās, strādā, vēro, zīmē, eksperimentē, gatavo rotaļlietas. Rotaļa viņu nodarbina (Dzintere, Stangaine, 2005, 4).

Savukārt Ļ. Vigotskis rakstīja, ka bērna rotaļa nav vienkāršas atmiņas par pārdzīvoto, bet pārdzīvoto iespaidu radoša pārstrāde, to kombinēšana un jaunas īstenības radīšana, saistot to ar savām vēlmēm un interesēm (Виготский, 1967, 7).

Ārkārtīgi liela ir rotaļas nozīme bērna runas attīstībā, valodas apguvē, dialogrunas sekmēšanā, uzskata I. Stangaine. Akcentējot, ka psihologs Dž. Bruners (*J. Bruner*) atzīmē, ka

tieši rotaļā bērns savu dzimto valodu apgūst kontekstā ar praktisku darbošanos, tāpēc viņa runas neprecizitātes nav saistītas ar nepatīkamām sekām, kā tas mēdz būt mācībās (Брунер, 1987) (Stangaine, 2013, 112).

V. Avaņesova savā grāmatā „*Воспитание и обучение детей в разновозрастной группе*” raksta, rotaļa ir pirmsskolas vecuma bērna galvenais darbības veids, augoša organisma vajadzība. Rotaļa sagādā bērniem prieku, izraisa daudzveidīgas jūtas un pārdzīvojumus, tā ir interesanta un bērniem pieejama apkārtējās īstenības izzināšanas un radošās atveidošanas forma. Viņa uzsver, ka bērni rotaļās un spēlēs apgūst sabiedriskās uzvedības pirmās iemaņas: prasmi sadarboties ar citiem bērniem, stāties ar viņiem dažādās attiecībās, kaut ko sarunāt, apvienoties kopēju ieceru realizēšanai, ievērot savu rotaļu partneru intereses, to visu pamatā viņi apgūst, apmeklējot pirmsskolas izglītības iestādi. Autore skaidro, ka tas rotaļu padara par neaizstājamu audzināšanas līdzekli un bērnu dzīves un darbības organizācijas formu (Аванесова, 1986, 35).

I. Stangaines viedoklis sakrīt ar V. Avaņesovas atziņām, ka rotaļa ir bērnības valoda. Viņa pamato - bērns tādā veidā mācās komunicēties ar saviem vienaudžiem un vecākiem, tādā veidā viņš vingrinās nopietnai nākotnes darbībai, pauž savas tieksmes, vēlmes un vērtības. Autore akcentē – rotaļa vienlaicīgi ir bērna humāno jūtu, domāšanas un jaunrades skola (Stangaine, 2015, 188).

Savukārt N. Picka raksta - rotaļāšanās bērnam ir eksistenciāla nepieciešamība: viss pieejamais ir jāsasniedz, jāizmēģina un jāiepazīst. Šajā vienā teikumā ir pilnībā pateikts viss, ko bērna dzīvē nozīmē rotaļa (Picka, 1990, 70).

ANO Konvencijā par bērnu tiesībām ir minētas bērna tiesības uz rotaļu, kas savukārt realizē plašu bērnu tiesību spektru, piemēram, piemērotas pasaules radīšanu, brīvību, jaunradi, atpūtu, individualitātes attīstību (Stangaine, 2015, 24).

I. Stangaine atzīmē, ka pētījumi pierāda, ka rotaļā vienlaicīgi pilnveidojas dažādas bērna attīstības jomas (Lieģeniece, 1999; Dzintere, Stangaine, 2007; Ельконин, 1999). Viņa norāda, ka atsevišķi psihologi atzīmē šādu jomu attīstību:

➤ **Psihiskā joma:**

- bērns izzina un izprot pasauli;
- spēj attīstīt elastīgu un daudzveidīgu domāšanu;
- rotaļa sniedz iespējas pieredzēt un risināt reālas problēmas;
- saprot citu domas;
- pauž situācijai atbilstošas jūtas.

➤ **Sociālā joma:**

- attīsta prasmi sadarboties ar vienaudžiem un pieaugušajiem;

- veidojas izpratne par kultūru.

➤ **Fiziskā joma**

- aktīvi iesaistās rotaļā – pilnveido lielo muskuļu precīzas kustību prasmes;
- spēj saņemt rokā un precīzi darboties ar sīkiem priekšmetiem – attīsta sīko muskuļu precīzas kustību prasmes (Bennet, Wood, Rogers, 1996) (Stangaine, 2015, 31).

Rotaļas bērnu māca un attīsta, atzīmē D. Dzintere un R. Boša, norādot, ka rotaļas kā bērna mācīšanas līdzeklis no formālas mācīšanas atšķiras ar to, ka izziņas uzdevumus bērnam neizvirza tieši un atklātā formā, bet tie tiek atvērti rotaļas saturā, uzdevumā, rotaļas darbībās un noteikumos (Dzintere, Boša, 1997, 21).

Savukārt G. Bardura, I. Ramazina, T. Čeredņikova akcentē, ka rotaļai ir liela nozīme bērna prāta darbības attīstīšanā. Viņas pamato, ka bērnam jābūt gatavam jebkurai negaidītai situācijai, kura tūlīt ir pareizi jāatrisina, viņam jāprot darboties ar trūkstošā priekšmeta aizvietotāju (Bardura, Ramazina, Čeredņikova, 1994, 6).

Neizsakāma bagātība ir senā tautas pedagogija, raksta P. Vucenlzdāns, kur pieaugušais, darbojoties kopā ar bērnu, var rotaļāties, tādējādi bērns mācās rotaļājoties. Viņš atzīmē, ka rotaļa ir nodarbība, kura izpilda vairākas funkcijas: attīstošo, apmācošo, saskarsmes funkciju, kā arī dara bērna dzīvi laimīgu un veselīgu (Vucenlzdāns, 2007, 32).

I. Stangaine norāda, ka tieši rotaļā vissekmīgāk var īstenot 21. gadsimta izglītībā izvirzītos četrus svarīgākos nosacījumus izglītības reformu īstenošanai:

- mācīties zināt – tas nozīmē, ka rotaļā pilnveidojas ne tikai bērna valoda, matemātiskie priekšstati, sensomotorās prasmes, bet arī pašmotivācija, vēlme mācīties;
- mācīties darīt – tas nozīmē nesēdēt bezdarbībā, bet atrast nodarbošanos – atrast vietu, kur rotaļāties, pagatavot neesošās rotaļlietas, pārvarēt dažādas grūtības, sakārtot savu rotaļu vietu;
- prasme dzīvot kopā, sadzīvot – tā ir prasme apvienoties kopīgā rotaļā, citu un sevis izpratne rotaļās, spēja iejusties citu un savos pārdzīvojumos, izvairīties vai atrisināt konfliktus;
- būt pašam – to vislabāk bērns izjūt rotaļā, kur izpaužas viņa Es, viņa pašapziņa un pašnovērtējums, viņa kreativitāte (Stangaine, 2015, 32, 33).

Dž. Rodari uzskata, ka rotaļa ir pārdzīvoto iespaidu radoša pārstrāde. Viņš piebilst, lai bērns spētu rotaļā radoši izmantot ne tikai savas zināšanas, pieredzi, bet veidotos viņa attieksme, ir nepieciešama impulsīviem bagāta vide un paša bērna aktivitāte (Rodari, 2009, 156).

Savukārt Ž. Piažē rotaļas nozīmi bērna attīstībā raksturo kā darbības veidu, kura gaitā bērns izzina apkārtējo pasauli (Пиаже, 1994, 36).

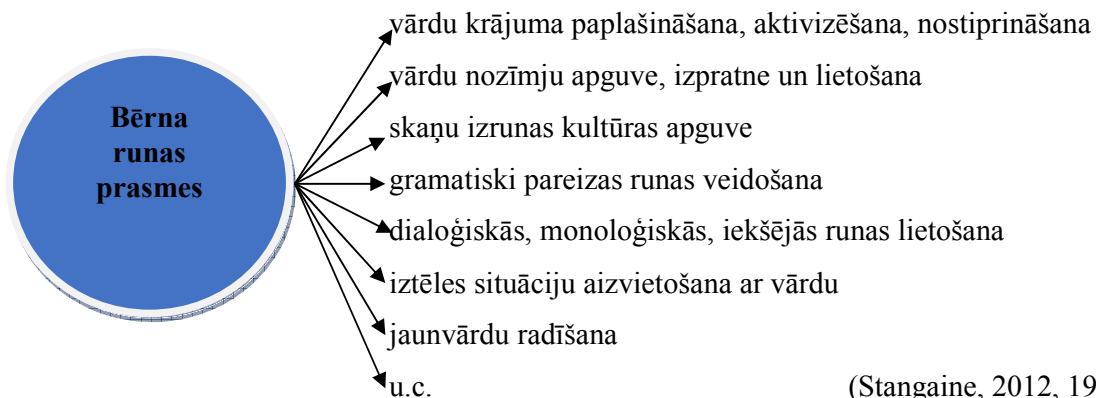
Turpretī V. Muhina uzsver, ka rotaļā bērni koncentrējas labāk un atceras vairāk nekā parastā situācijā, kad viņiem liek kaut ko iegaumēt (Мухина, 1986, 68).

I. Stangaine, apkopojot vairākus autoru darbus un tos izanalizējot norāda, ka rotaļu un īpaši lomu rotaļu, procesā attīstās prasmju kopums, kas nepieciešams dzīves darbībai:

- attīstās sociālās prasmes – bērns vingrinās savstarpējo attiecību regulēšanā, apgūst uzvedības normas, dialogrunas kultūru, dzīvesprasmes (Beck, 2002, Newcombe, 2002, Lieģeniece, 1999, Purmale, 2002);
- pilnveidojas bērna valoda un runa, attīstās dialogrunas prasme (Брунер, 1987, Виготский, 1966, Арушанова, 2004);
- valodas apguve un runas attīstība rotaļā ietekmē bērna intelektuālo attīstību un jūtas (Миллер, 1999, Piažē, 2002);
- attīstās bērna iztēle, prasme radoši izmantot savu pieredzi runā, rotaļu darbībās (Виготский, 1997, Rodari, 1988);
- attīstās bērna pašapziņa. (Kons, 1982, Romenkova, 1999) (Stangaine, 2015, 33).

Bērns rotaļu pieņem, ja tās iecere ir saistīta ar bērna vajadzībām, viņa pieredzi, spējām, viņa ES atzīšanu, uzsver D. Dzintere un R. Boša, ka atbilstoši rotaļas situācijai bērns cenšas izpildīt rotaļu darbības, noteikumus, lai sasniegtu rezultātus. Viņas atzīmē, ka bērns, saistošas rotaļas, ieceres aizrauts, nejūt, ka viņš mācās, pārvar grūtības, norādot, ka rotaļā viņš īsteno it kā savu ieceri, bet rotaļas ieceri nosaka arī pieaugušais ar savu attieksmi, kas veicina bērnu darboties. Viņas skaidro, ka bērna rotaļas iecere realizējas rotaļu darbībā, ko iesaka bērnam, lai viņš īstenotu uzdevumu (Dzintere, Boša, 1997, 19, 20).

Bērns vienlaicīgi rotaļā apgūst runas un komunikatīvās prasmes, akcentē I. Stangaine. Viņa vērš mūsu uzmanību uz to, ka - rotaļu analīzē mēs vairāk pievēršamies leksikai un semantikai, akcentējot bērna individuālās izpausmes dažādos vecuma posmos. Taču rotaļā viņš apgūst visas valodas attīstības jomas (sk. 1. attēlu).

(Stangaine, 2012, 197).

1.attēls. Bērna runas attīstīšana rotaļās

M. Anderssons norāda, ka rotaļas pozitīvi ietekmē bērnu intelektuālo un emocionālo sfēru, skaidrodama to ar rotaļas organizēšanas realizēšanas pamatiezīmēm: rotaļā galvenās ir bērnu idejas un intereses; viņa atzīmē, ka bērni vairāk atceras to, ko darījuši rotaļā; mācīšanās caur rotaļu notiek viegli, bez bailēm un mākslīgi radītām robežām. Viņa piebilst, ka rotaļa dod bērniem iespēju pētīt un eksperimentēt un rotaļa nodrošina ideālus apstākļus, lai mācītos, kas savukārt vairo mācīšanās kvalitāti (Andersson, 1999, 32).

Būtiski ir ņemt vērā J. Oša, J. Rinka un J. Slavieša atziņu - lai rotaļa saniegtu vēlamu mērķi, tai jābūt piemērotai bērnu fiziskajām, psihiskajām spējām, atbilstoši vecumposmam (Ošs, Rinks, Slavietis, 1993, 4).

Tāpat izanalizējot un apkopojot, visu iepriekš minēto, kvalifikācijas darba autore pievienojas I. Plotnieka atziņai - rotaļa ir interesanta aizraujoša darbība, kuras mērķis nav radīt noteiktu darbības produktu, tai nav arī tieša mācību uzdevuma un tomēr tā satur sevī abas šīs vērtības. **Rotaļas darbības rezultāts ir bērna attīstība** (Plotnieks, 1989, 48).

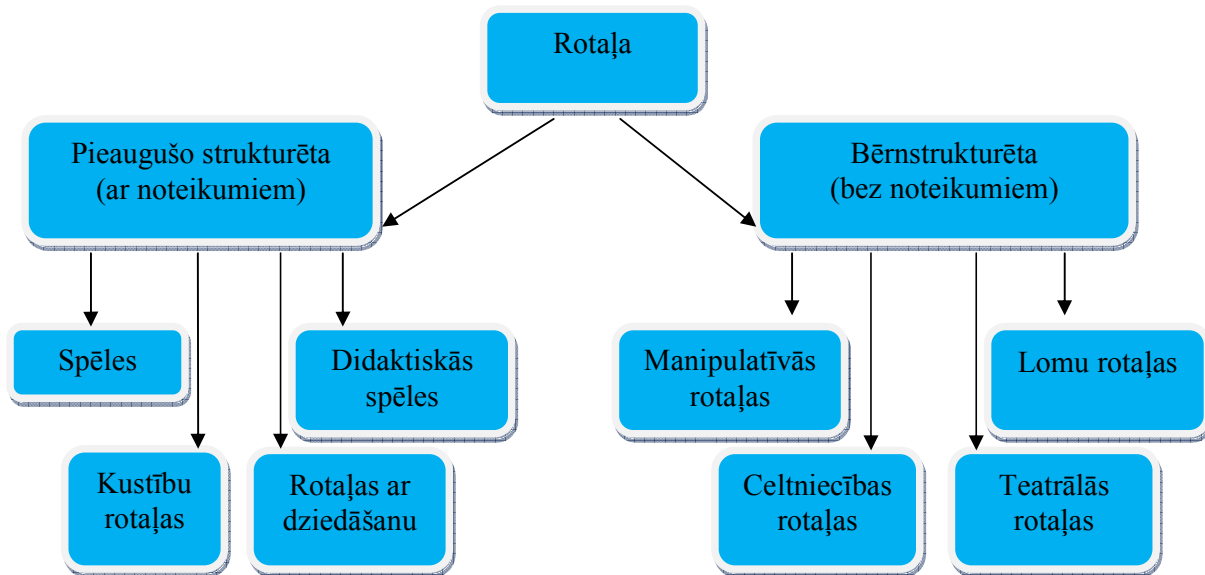
Kā raksta D. Dzintere un I. Stangaine, pravietiski skan pedagoga F. Frēbeļa vārdi, ka jāšaubās, vai tas bērns, kuram bērnībā nebija atļauts rotaļāties, vēlāk kļūs par patstāvīgu personību, jo viņam jau no mazotnes nebija iespējams brīvi attīstīt savas tieksmes un spējas (Dzintere, Stangaine, 2005, 5).

1.5. Rotaļu un spēļu veidi un to izmantošana bērnu runas aktivizēšanā

Rotaļa ir dabīgs zināšanu apguves veids, atzīmē J. Fišers, tā dod bērniem iespēju integrēt un apkopot pieredzi, kas veicina viņa kognitīvo, fizisko, sociālo un emocionālo attīstību (Fisher, 1996, 107).

I. Stangaine grāmatā „*Bērnu sasniegumu veicināšana pirmsskolā*” norāda, ka analizējot bērnu rotaļas, jāpiezīmē, ka vārds „rotaļa” vēl nav zinātniski pamatots. Viņa savos pētījumos secina, ka latviešu un angļu valodā, atšķirībā no krievu (игра) un vācu (der Spiel) valodas, ir divi vārdi “rotaļa” un “spēle” (angliski play un game), bet angļu valodā šo vārdu rotaļa (play) var lietot gan kā lietvārdu, gan kā darbības vārdu un var apzīmēt darbības, kas ir atšķirīgas. Grāmatas autore uzsver, ka salīdzinot rotaļu un spēļu skaidrojumus, tajos var saskatīt atšķirības. Viņa savos pētījumos sniedz ASV zinātnieces Helēnas Švarcmanes (*Helena Schwartzman*) pamatotu rotaļas un spēles skaidrojumu. Bērnu brīvo rotaļu, ko bērni rada paši, raksta I. Stangaine, pēc H. Švarcmanes skaidrojumiem dēvē - par **bērnstrukturētu** rotaļu. Turpretī komandu spēles, galda spēles un citas labi strukturētas rotaļas, kuras pieaugušie parāda bērniem un kurām, iespējams, vajag vecāku vai skolotāju atbalstu, attiecas uz **pieaugušo strukturētām rotaļām** (spēlēm). H. Švarcmane akcentē, ka viena no svarīgākajām atšķirībām ir tā, ka

pieaugušo strukturēta rotaļa (spēle) ir daudz pētīta laboratorijās, skolās un rotaļu laukumos, bet bērnsstrukturēta rotaļa ir pētīta ļoti neregulāri (Schwartzman, 1985, 11) (Stangaine, 2015, 188, 189). Tātad, kā skaidro I. Stangaine, pēc H. Švarcmanes domām, rotaļas var iedalīt 2 lielās grupās – pieaugušo strukturētajās rotaļās (rotaļas ar noteikumiem) un bērnsstrukturētajās rotaļās (rotaļas bez noteikumiem). Ilustratīvi to var atspoguļot šādi: (sk. 2. attēlu);

2.attēls. Rotaļu iedalījums (Stangaine, 2015, 25 - 27).

Spēles, jeb pieaugušo strukturētās rotaļas ir rotaļas ar noteikumiem, kuras pārsvarā ir izdomājuši pieaugušie, lai īstenotu kādu izglītojošu uzdevumu, piemēram, loto, domino, uzsver D. Dzintere un I. Stangaine, bet **spēles** - palīdz bērnam mācīties. Autores norāda, ka mācību saturs bērniem ir vieglāk uztverams un labāk saprotams, ja nodarbība norit rotaļu veidā (Dzintere, Stangaine, 2012, 186).

Turpretī - **bērnsstrukturētās rotaļas** ir bērna ieceru īstenotājas, raksta D. Dzintere un I. Stangaine. Šīs rotaļas dēvē dažādi, norāda autores, vai nu par radošajām, vai nu par fantāzijas, simboliskajām, ilūzijas, vai par bērnu pašu izdomātām. Kā norāda šie nosaukumi, viņas skaidro, bērns minētajās rotaļās – rada, fantazē, dzīvo ilūziju pasaulē, domā simbolus. (Dzintere, Stangaine, 2005, 72, 73).

Šajās rotaļās (bērnsstrukturētajās rotaļās), sadarbojoties ar rotaļu biedriem, komunikācijas procesā bērns eksperimentē ar savu runu, kura nav atrauta no īstenības, no bērna praktiskās darbības, viņa aktivitātes, uzsver I. Stangaine, atzīmējot, ka runa ir bērna saprātīgas darbības nepieciešama sastāvdaļa (Stangaine, 2013, 112).

D. Dzintere un I. Stangaine norāda, ka populārākā no bērnsstrukturēto rotaļu veidiem ir **lomu rotaļa**, kurā bērns uzņemas kādu lomu, viņš atdarina dzīvē redzēto un pārdzīvoto, un ietērpj visu saistītā sižētā. Viņas skaidro, ka paplašinoties bērna pieredzei, viņu rotaļu sižets kļūst

sarežģītāks, un to attēlošana daudzveidīgāka – bērnam palīgā nāk valoda, žesti, mīmika, iztēles darbības ar priekšmetiem. Autores to klasificē šādi:

- pirmajā dzīves gadā bērni sāk attēlot atsevišķas reālas darbības – dzeršanu no tasītes, slēpšanos, paužot prieku un apmierinājumu;
- otrajā dzīves gadā – bērni galvenokārt attēlo dzīvniekus, to kustības, skaņas – kā rej suns, ņaud kā kaķis u.c. attēlojot reālas ekspresijas (jūtu emociju izpausmes). Mazāk attēlo pieaugušos;
- trešajā dzīves gadā – vairāk attēlo pieaugušo darbības – ēdienu gatavošanu, bērnu aprūpēšanu, braukšanu transporta līdzekļos, ko cenšas attēlot pēc iespējas precīzāk;
- sāk apzināties attēlojamās darbības, aktīvākā kļūst valoda. Vērojama reālā un iztēles ekspresija.

Viņas rod interesantu apzīmējumu *rotaļas lomai* - tā ir kā ass, ap ko veidojas un attīstās rotaļas sižets. Autores skaidro, ka bērns rotaļas lomu sāk apzināties pakāpeniski, tas ir divu līdz trīs gadu vecumā lomu rotaļa vēl ir tikai iedīgļi, vēlāk tā pilnveidojas, bet jau trešajā dzīves gadā, viņas norāda, notiek apzināta lomas uzņemšanās. Dažkārt lomas izvēli ietekmē arī rotaļlieta – ieraugot tālskati, bērns izvēlas jūrnieka lomu, somiņu – pircēja u.c. Grāmatas autores savos pētījumos norāda, ka rotaļnieki labprāt uzņemas tās lomas, kas saistās ar konkrētām darbībām, priekšmetiem, piemēram, divgadīgie bērnodārza bērni labprātāk attēlo mūzikas skolotāju nekā savas grupas skolotāju, ar ko bērni tiek katru dienu. Viņi mēdz uzlikt uz rotaļu klavierēm vai krēsla grāmatu (domātas notis), „spēlēt” klavieres un dziedāt (Dzintere, Stangaine, 2007, 20 – 30).

Izzinoši pētnieciskās un lomu sižeta rotaļas, kā norāda Dr. Sallija Vorda strauji attīstās vecumposmā no 2,5 gadiem līdz 3 gadiem. Viņa skaidro, ka izzinoši pētnieciskās rotaļās mazuļa pieaugošā prasme pārvaldīt savu ķermeni, kā arī aizvien labāka acu – roku koordinācija ļauj paveikt vairāk ar dažādiem pieejamajiem rotaļu materiāliem. Viņš daudz vairāk darbojas ar šķērēm un zīmēšanas materiāliem un prasmīgāk rotaļājas ar klučiem un tādiem priekšmetiem kā spēļu skrūvgrieznis vai veramās pērlītes. Autore arī piebilst, ka darbojoties un izzinot, viņš ļoti daudz iemācās par krāsām, formām, izmēriem un faktūrām. Tagad izmaiņas norisinās arī lomu – sižeta rotaļās, ietverot daudz plašākas lomas spēles gaitā un mainīšanos lomām un veicamajām darbībām ar pieaugušo, piemēram, spēlējot zobārstu un pacientu. Viņa uzsver, ka lomu rotaļas bērnam ļoti palīdz saprast pasauli. Sarunas, kas bieži seko šādām darbībām (jo tiek iesaistīta atmiņa, lai precīzi atdarinātu secību), ļoti veicina gan domāšanu, gan saziņas prasmes. (Vorda, 2017, 296 - 299).

Ļoti tuvas lomu rotaļām ir **celtniecības jeb konstruktīvās rotaļas**, atzīmē D. Dzintere un I. Stangaine, grāmatā „*Ceļā uz skolu*”. Bērni būvē mājas, garāžas, slimnīcas, attēlo ārējo pasauli,

kuru pārveido pēc savas iekšējās iztēles. Šāda iekšēja iztēle bērnam ir nepieciešama, lai vēlāk domātu abstraktos jēdzienos un mācītos skolā (D. Lieģeniece). Viņas akcentē, lai veidotu iekšējo iztēli, bērnam reizēm ir jānorobežojas no apkārtējās pasaules, tad tiek būvētas mājas – paslēptuves, tiek izmantoti krēsli, segas un citi priekšmeti. Pedagogi uzskata, ka šī rotaļa sekmē bērnu pašattīstību. Bērni nes, domā, pārveido, kopīgi apspriež, viņiem ir darbības mērķis, motivācija. Grāmatas autore uzsver, ka pieaugušajiem ir jānodrošina, lai bērni netiktu traucēti rotaļā, pamatojot ar to, ka doma, kas tiek pārtraukta, nevar attīstīties (Dzintere, Stangaine, 2012, 179).

Savukārt **dramatizācijas rotaļas** ir viens no radošo, jeb bērnostukturēto rotaļu veidiem, skaidro D. Dzintere un I. Stangaine. Viņas pamato, ka uzņemoties aktiera lomu, attēlojot dažādus tēlus, bērns mācās saistīt ārējā plāna darbības ar iekšējā plāna darbībām tas ir - sejas izteiksmi, kustībām, valodu, ar tēla izjūtām, vingrinās izprast un izdzīvot tēlu. Dramatizācijas rotaļas attīstās pakāpeniski. D. Dzinteres un I. Stangaines novērojumi liecina, ka jau otrajā dzīves gadā vērojami šo rotaļu iedīgļi, kad bērns neapzināti izpilda kāda dzīvnieka lomu. Viņas piebilst, ka mazulis labprāt kopā ar pieaugušo attēlo ritmiskas tautasdziesmas – rotaļas vai pirkstiņu rotaļas paužot savas emocijas. Viņš sāk ar interesi sekot pasaku tēlu darbībām, īpaši roku lellēm. Grāmatas autoru pētījumi liecina, ka 2 – 3 gadus veciem bērniem interesē teatrālo rotaļu atribūtika – roku lelles, galvas maskas, tērpi u. c., kas bieži ir stimulē dramatisācijas rotaļām. Viņas norāda, ka dramatisācijas rotaļās atšķirībā no lomu rotaļām bērns, tēlojot personāžu, neatklāj to vispārinātā veidā, bet gan to tipiskās īpašības (vārdes kurkstēšana) utt; (Dzintere, Stangaine, 2007, 119 – 124).

Didaktiskās spēles un rotaļas (pedagoģiskajā literatūrā tiek lietoti abi vārdi – spēles un rotaļas), raksta J. Udaļcova. Viņa norāda, ka tās ir viens no pirmsskolas vecuma bērna audzināšanas un mācīšanas līdzekļiem. Skaidrojot, ka didaktiskajās spēlēs bērna uzvedību un darbību, kā arī attieksmes ar pārējiem bērniem - regulē noteikumi. Arī šeit rotaļas ieceres organizators ir pedagogs, bet, lai rotaļa kalpotu audzinošiem mērķiem, bērnam labi jāzina noteikumi un skolotāja uzdevums ir tos izskaidrot.

Autore uzsver, ka sevišķi svarīgi bērniem ievērot noteikumus jau agrā bērnībā – tas vēlāk atvieglos rotaļas saskarsmē ar pārējiem. Viņa arī atzīmē, ka didaktiskās rotaļas mācību procesu padara saistošāku un rada priekšnoteikumus sociālo iemaņu apguvei, kā arī palīdz uztveres procesu saistīt ar darbību un vārdu. Būtiska loma didaktiskajām spēlēm ir bērna runas attīstībai un tās veicināšanai, norāda J. Udaļcova. Viņa skaidro, ka didaktisko spēļu uzdevumi - runas attīstībā nosaka paplašināt bērna vārda krājumu; priekšmetu vārdisko salīdzināšanu; spēju izkārtot priekšmetus, izskaidrojot to nozīmi; noteikt priekšmetus pēc pazīmēm; vingrināt atmiņu

un uzmanību; veicināt bērnu zināšanu pielietošanu izziņas procesā; rosināt bērnu spēju darboties ar attēliem (Udaļcova, 1983, 3 – 8).

Logopēde I. Miltiņa uzsver, ka runas attīstībā liela nozīme ir pilnvērtīgai dzirdei. Ar tās starpniecību bērns uztver apkārtējo runu, atdarina to un kontrolē savu izrunu. Viņa skaidro, ka fonemātiskā uztvere veidojas pakāpeniski, norādot, ka tas notiek paralēli skaņu izrunas apguvei. (Miltiņa, 2005, 31).

Tāpēc nākamais priekšnoteikums dzimtās valodas apgūšanā ir dzirdes uztveres attīstīšana bērniem. J. Udaļcova skaidro, ka daudzu didaktisko rotaļu saturs un darbība rada bērnam nepieciešamību pēc dzirdes noteikt, ko dara citi bērni (sit plaukstu, čaukstina papīru, zvina zvaniņu, sit bungas utt.). Viņa vērsē pedagogu uzmanību uz to, ka veidojot bērniem valodas skaņu kultūru, ieteicams nodarbībās organizēt didaktiskās rotaļas un spēles ne tikai, lai attīstītu runas aparātu, bet arī, lai mācītu pareizi izrunāt dzimtās valodas skaņas. Viena no tādām rotaļām, par piemēru ir „Vilciens” atzīmē autore (sk. 12. pielikumu) (Udaļcova, 1983, 23).

I. Miltiņa uzsver, ka katru jaunu vārdu bērns apgūst komunikācijā ar pieaugušo, rotaļājoties. Viņa skaidro, ka nosacītais kairinātājs – uztvertais jaunais vārds – tiek saistīts ar priekšmetu, darbību un, vairāk kārtīgi to dzirdot, bērns pats sāk vārdu lietot. Tas paver plašas iespējas pedagogam veidot, izstrādāt dažādas didaktiskās spēles, ar kuru palīdzību varam pilnveidot, attīstīt bērna valodu (Miltiņa, 2005, 37).

J. Udaļcova norāda, ka vārda krājuma aktivizēšana ir cieši saistīta ar bērna vispārējo attīstību, ar viņa redzesloka paplašināšanos. Tieši tāpēc vārdu krājums jāaplūko ciešā saistījumā ar tiem iespaidiem, ko bērni gūst no apkārtējās dzīves. Grāmatas autore akcentē, ka rotaļu situācija palīdz iesaistīt bērnus sarunā un ieviest viņu aktīvajā vārdu krājumā jaunus vārdus, kur aktīva līdzdalība jāņem ir pedagogam (Udaļcova, 1983, 24).

Pieaugušais kā sarunubiedrs ir tas, atzīmē I. Miltiņa, kas ar savu runas paraugu ne tikai nodrošina, bet arī vienlaicīgi aktivizē bērna izteikšanās kvalitāti. Viņa norāda, ka dažādi pedagoģiskie uzdevumi, to daudzveidība pakāpeniski pārveido bērna runas struktūru. Un tieši caur rotaļu un rotaļu elementiem pieaugušais to var aktivizēt (Miltiņa, 2005, 41).

I. Stangaine raksta, ka R. Korotkova norāda - rotaļu dialogos ir pārstāvētas visas stāstījuma (vērtējums, ziņojums, apgalvojums), izsaukuma (lūgums, prasība), jautājuma (jautājums) teikumu varietātes, un ar minimālu sintaktisku slodzi tiek izmantoti prievārdi un izsaukmes vārdi, ko pastiprina ar žestiem, mīmiku, intonāciju (Korotkova, 2009) (Stangaine, 2013, 112).

Runas nodarbībās un ārpusnodarbību laikā, akcentē R. Boša savā grāmatā „*Bērna runas aktivizēšana bērnudārzā*”, galvenais vārdu krājuma paplašināšanas avots ir apkārtne tās

plašākajā izpratnē, daiļliteratūra, didaktiskie vingrinājumi un rotaļas, kā arī īpaši radītas runas situācijas (Boša, 1999, 13).

Brīnišķīgas didaktiskās rotaļas, bērna pasīvās un aktīvās runas aktivizēšanai, attīstīšanai, piedāvā J. Udaļcova, kā, piemēram, „Atradīsim rotaļlietu!” bērns sameklē pazīstamu rotaļlietu, ko audzinātāja iepriekš paslēpusi, un, atradis rotaļlietu, nosauc to un pastāsta, kāda tai ir krāsa, forma, lielums.

Rotaļā „Ko dara lācēns?” bērni vingrinās vienkāršu teikumu veidošanā. Pieaugušie izdara dažādas darbības ar lācēnu, bet bērni stāsta. Tādās rotaļās kā „Mājdzīvnieki”, „Klucīši” attīstās bērnu sakarīgā runa un prasme vārdu attiecināt uz uzzīmēto dzīvnieku. Rotaļas darbības procesā bērni no daļām saliek veselu attēlu un pastāsta, kas izveidojies attēlā.

Par piemēru, autore atspoguļo E. Tihejevas sastādīto rotaļu ar didaktisko lelli, kurā sekmīgi tiek risināts uzdevums - aktivizēt bērniem sadzīves vārdu krājumu. Rotaļā „Lelles mazgāšana” bērni precizē un nostiprina apgērba, veļas, kā arī mazgāšanas piederumu (ziepes, dvieļis utt.) nosaukumus. Rotaļā „Noliksīm lelli gulēt”, bērni, guldinādami lelli, nosauc gultas piederumus. Nosaucot gultas piederumus (palags, sega, spilvens, spilvendrāna u. c.), bērni apjēdz to vārdu nozīmi, kas saistās ar darbībām „uzklāt”, „apsegt”, „nolikt gulēt”.

J. Udaļcova vērš pedagoga uzmanību uz to, ka plaši didaktiskajās rotaļās jāizmanto dabas materiāli (akmentiņi, lapas, sēklas, ogas, puķes, dārzeni, augļi, sniegs, ūdens u. c.), jāorganizē dzīvnieku novērošana, ja tas ir iespējams, bet, ja šādas iespējas nav, jāizmanto attēli. Ja didaktiskās rotaļas tiek izmantotas pareizi, uzsver autore, līdz trīs gadu vecumam bērni var apgūt priekšmetu nosaukumus, izdalīt to pazīmes (krāsu, formu, lielumu), nosaukt darbības, kas rotaļas procesā tiek izdarītas uz rotaļlietu (Udaļcova, 1983, 23 – 25).

Kustību rotaļas. Kustību rotaļas ir vispusīgs fiziskās audzināšanas līdzeklis, tas ieņem svarīgu vietu pirmsskolas bērnu dzīvē, norāda S. Laizāne. Viņa atzīmē, ka kustību rotaļas vienlaikus izmantojamas gan bērnu fiziskajai, intelektuālajai attīstībai, gan viņu audzināšanai. Šīs rotaļas stimulē bērna kustību aktivitāti, palīdz viņiem pilnveidot jau apgūtās kustības un veidot jaunas kustību iemaņas. S. Laizāne akcentē galvenos kustību rotaļas uzdevumus:

- nostiprināt veselību;
- veicināt fizisko attīstību (muskulatūra, pirkstu veiktība utt.);
- iekļaut rotaļā citas aktivitātes, piemēram, rīta vingrošanas vietā izpildīt dzejolīti, pavadot tajā attēlotās darbības ar kustībām;
- sekmēt bērna pašapziņas nostiprināšanos (Laizāne, 1981, 3 – 5).

Muzikālās dzirdes un runas attīstības sensitīvo fāžu periodi daļēji sakrīt, kā norāda B. Brice. Viņa piebilst, ka tieši šī iemesla pēc ar **muzikāli ritmiskās darbības starpniecību** var veiksmīgi ietekmēt arī mazuļa runas attīstību. Mūzikas skolotāja B. Brice skaidro, ka šajā

vecuma posmā no divim līdz trīs gadiem, ieteicams izmantot muzikālās rotaļas apvienojumā ar pirkstiņu rotaļām, norādot, ka bērns attīstās aktīvā darbībā, turklāt attīstās tikai tas orgāns, kurš tiek vingrināts. Tāpēc tas jāņem vērā, organizējot bērnu muzikāli ritmisko rotaļu darbību un izvēloties atbilstoši attīstības pakāpei vispiemērotākās rotaļas, vingrinājumus. Viņa atzīmē, ka **muzikālās un ritma rotaļas** pirmsskolā ir tas mācību materiāls, kuru var pielietot ļoti daudzveidīgi: vienu un to pašu rotaļu var organizēt dažādos veidos un variācijās; vienu un to pašu uzdevumu var iekļaut ļoti dažādās spēlēs un rotaļās. Muzikālo un ritma rotaļu daudzveidīgums nodrošina bērna attīstību gan mentālā, gan emocionālā, gan fiziskā ziņā. Divus līdz trīs gadus vecus bērnus ieinteresē ar īsām skaņu pasakām, īsiem izteismīgiem dzejoļiem, pirkstu rotaļām, var izmantot arī piemērotas artikulatīvās pasakas. Mūzikas pedagogi, psihologi, neirologi un citi zinātnieki (S. Janga, Dž. Glovere, S. Godarta – Blaita, E. Kivela – Taskinena, S. Petere, D. Kempbels u. c.), kā raksta B. Brice, ir atzinuši, ka pirmsskolas vecumā mūzikas kā aktīvas sensorās pieredzes elementa izmantošana uzlabo bērnu runas funkciju un vārdu krājumu, atmiņu un dažādas informācijas apguvi. Mūzikas skolotājas B. Brices daudzu gadu pieredze ļauj secināt, ka bērniem pirmsskolas vecumā saistoši šķiet dažādi skaitāmie panti, mēles mežģi, vārdu un fonēmu rotaļas, kur daudzveidīgās formās ritms draudzējas ar runu. Viņa vērš mūsu uzmanību uz to, ka mūsu tautas folklorā ir atrodamas daudzveidīgas ritmiskas plaukstu rotaļas ar skandēšanu un kustību koordinācijas elementiem, putnu un dzīvnieku balsu ritmiski atdarinājumi piebilstot, ka tā ir nenovērtējami bagāta krātuve, kas palīdz bērnam attīstīt psihiskos procesus, augt intelektuāli attīstītam, vingrināt runas aparātu, kustību koordināciju un smalko muskulatūru - kurai ir liela nozīme bērnu runas attīstības veicināšanā. Viņa raksta, ka F. Veikartes, D. Kempbela, G. Domana pētījumi norāda, ka aktīva ritmiski muzikālā darbība – rotaļas ar dziedāšanu, divus gadus veciem bērniem būtiski ietekmē bērnu runas, motoro, emocionālo un citu spēju attīstību. Uzsverot, ka ritmisko darbību papildinot ar skandēšanu, elementāro instrumentu spēli, artikulācijas rotaļām, dažādām padošanas rotaļām, smalkās motorikas un kustību koordinācijas vingrinājumiem, vienlaikus tiek radīti priekšnosacījumi bērna psihisko procesu un runas attīstībai, redzes un roku kustību koordinācijai, kas ir svarīgi personības attīstībai kopumā. Izmantojot pedagoģiskajā procesā ritma rotaļas, bagātinās bērnu vārdu krājums, vienlaikus tiek vingrināta dīcija un artikulācija (sk. 13. pielikumu) (Brice, 2013, 7 – 30).

B. Brices viedoklis pilnībā sakrīt ar V. Kalniņas un Dz. Skrubes atziņām, ka bērnus ļoti iepriecina tādas rotaļas, kurās ir jādzied, jāskaita pantiņi un vienlaicīgi arī var darboties. Tieši tādas arī ir pirkstiņu rotaļas, jo tajās pamatā ir dzejoļa ritms un atdarinošas kustības. Rotaļā bērni var apgūt jaunus vārdus, tādējādi papildinot savu vārdu krājumu, kurus savienojot sāk veidot vienkāršus teikumus, norāda grāmatas „*Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas*

metodika” autore V. Kalniņa un Dz. Skrube. Atzīmējot, ka šīs rotaļas sniedz bērniem ne tikai pozitīvas emocijas, lielu prieku, bet arī veicina dzimtās valodas apgūšanu, audzina prasmi klausīties un dzirdēt to, ko saka skolotāja, atdarināt viņas kustības. Jaunākajās grupās, uzsver autore, jācenšas panākt, lai vārds un darbība būtu vienlaicīgi, ka to ļoti labi var panākt tieši ar pirkstiņu rotaļām, jo šajās rotaļās ir gan vārdi – skaitāmpantiņi, gan darbība – pirkstu muskulatūras vingrinājumi (Kalniņa, Skrube, 1983, 73).

Pirkstiņu rotaļas, vai muzikālās rotaļas var izmantot atkarībā no izvirzītā mērķa nodarbību laikā, gan ārpus nodarbību laika (rīta cēlienā, pastaiga, jautros brīžos, gaidot pusdienas utt;) uzsver V. Kalniņa un Dz. Skrube. Viņas akcentē, ka skolotāja ir rotaļas vadītāja. Viņas runai jābū pietiekami skaļai, emocionālai, bet tajā pašā laikā – mierīgai. Liela uzmanība jāveltī žestiem, mīmikai. Nedrīkst aizrauties ar skaļu balsi. Dzejolis jārunā tā, lai bērniem liktos, ka runā tikai viņam. Autore iesaka, skolotājai skaitot dzejoli, paskatīties gan uz vienu klausītāju, gan uz otru klausītāju, un tekstus, kurus runā jāzin no galvas (Kalniņa, Skrube, 1983, 73).

B. Krafte atzīmē, ka skandējamās pantus vai muzikālās rotaļas izpildot kopā ar kustībām, bērns netieši vingrinās kustību koordinācijā un tādējādi attīsta domāšanu un runu (Krafte, 2000, 4).

I. Miltiņa savā darbā „*Bērna runas un roku sīkās muskulatūras darbības mijšakarību aspekti*” analizē pirkstiņu rotaļu nozīmi bērna runas un valodas attīstībā. Autore norāda, ka B. Brice un B. Krafte (Brice, 2007; Krafte, 2000) uzsver - pirkstu rotaļām ir daudzpusīga iedarbība, jo bērnam:

- pieaug aktivitāte, vēlme darboties;
- attīstās sīkās (smalkās) muskulatūras kustību koordinācija;
- zūd pirkstu, delnu spriedze;
- tiek sekmēta rokas sagatavošana rakstīšanai, citu dzīvē nepieciešamo kustību veikšanai;
- nostiprinās skaņu izruna, bagātinās vārdu krājums;
- veidojas runas ritmiskais plūdums;
- mazinās runas traucējumi;
- pilnveidojas uzmanība, atmiņa un domāšana;
- veidojas emocionāls kontakts gan ar pieaugušo, gan ar citu bērnu (Miltiņa, 2013, 131).

Logopēde I. Miltiņa, iesaka, lai veiksmīgi norisinātos pirkstu rotaļas, mazajam jājūtas drošam, jāizjūt pieaugušā vēlme veidot labestīgu saskarsmi. Izmantojot pirkstu rotaļas, iespējams bērnu iesaistīt aizraujošā, tajā pašā laikā attīstību veicinošā rotaļā, Viņa norāda, ka pirkstu rotaļas

nodrošina vajadzību sadarboties, tiek veicinātas rotaļu prasmes, un rotaļas kontekstā daudz ātrāk attīstās bērna runa (*Zīriņa, 2007*) (Miltiņa, 2013, 132).

Bijušais, Latvijas Universitātes lektors K. Deķēns, raksta I. Miltiņa, ir akcentējis, ka nozīmīgs runas attīstības līdzeklis ir tautasdziesmas. Tās ir ritiskas, skanīgas, atdzīvina bērna iztēli. Mazajam ir prieks par skaņu, ritmu, atskaņām, atkārtojumiem un skaņu atdarinājumiem, kopā ar kustībām. Viņš piebilst, ka rotaļu vecums ir mehāniskās mācīšanās laikmets: bērns mācās ar tādu pašu patiku nesaprasto, kā arī saprasto, vārdu virknējumus kā noturīgus pantņiņus, jo viņu saista skanīgums pats par sevi (*Dēķens, 1921*) (Miltiņa, 2013, 132).

P. Vucenlīdzdāns ir uzsvēris, ka pirkstu un sīkās muskulatūras vingrinājumi (jau no 2 gadu vecuma) stimulē runas kustību centra darbību veicina bērna garīgo attīstību. Viņš akcentē, ka pirkstu un sīkās muskulatūras vingrinājumu galvenais kodols slēpjas svarīgā nosacījumā, proti, tikai apzinoties, ka vadošās rokas (kreilim kreisā) **pirksti ir “cilvēka otrais artikulācijas aparāts”** (Vucenlīdzdāns, 2007, 33).

Pirkstiņu rotaļas un spēles ir specifiskim mērķtiecīgi virzīti roku vingrinājumi runas kustību analizatora darbības sekmēšanai, atzīmē S. Boļšakova (Большакова С. Е). Viņa skaidro, šīs rotaļas palīdz attīstīt atmiņu un koncentrēt uzmanību, tāpēc pirkstiņu rotaļai un uzmanības koncentrēšanai izšķir šādas saistītas fāzes:

- sagatavošanās uzmanībai – fāze, kas liek bērnam būt modram, sagatavoties aktivitātei ar motivāciju, piemēram, izveidot no pirkstiem mājiņu;
- uzmanības koncentrēšana, kurai ir nepieciešama modrība un enerģija, lai rūpīgi izpētītu problēmu un attīstītu interesi par to;
- uzmanības noturēšanas fāze, kurā bērniem jākoncentrējas ilgstošā laika periodā.

Šo uzmanības noturēšanu bērnam pirkstiņu rotaļas attīsta neapzināti, jo ir interese izpildīt rotaļu līdz galam. Grāmatas „*Формирование мелкой моторики рук: Игры и упражнения*” autore S. Boļšakovas rekomendācijas un ieteikumi vadot pirkstiņu rotaļas un spēles:

- pirms spēles sākšanas ar bērnu var pārrunāt tās saturu, parāda nepieciešamos žestus, pirkstu kombinācijas vai kustības; tas palīdzēs bērnu sagatavot pareizai uzdevuma izpildīšanai un radīt pozitīvu emocionālo noskaņojumu;
- izpildiet uzdevumu kopā ar bērnu, turklāt parādot personīgu ieinteresētību spēles gaitā;
- atkārtot izpildīto uzdevumu, bērni reizēm tekstu sāk runāt pa daļām (īpaši sākuma un beigu frāzes); pakāpeniski tekstu iemācās no galvas, un bērni to norunā pilnībā, attiecinot kādu kustību uz noteiktu vārdu;
- izvēloties divas vai trīs spēles, pakāpeniski tās nomainiet ar citām; īpaši bērnam iepatikušās rotaļas var atstāt repertuārā un tās atkārtot tad, kad bērns to vēlas;

- nedodiet bērnam uzreiz vairākus sarežģītus uzdevumus, jo bērna uzmanības apjoms ir ierobežots, un neizpildāms vingrinājums var mazināt viņa interesi par spēli;
- stimulējiet bērna piedziedāšanu, izpildot pirkstu vingrinājumus; neievērojiet, ja sākumā viņš dara ko nepareizi, bet paslavējiet par izdošanos;
- lai paaugstinātu pirkstu vingrinājumu iedarbības efektivitāti, nepieciešams nodarbināt visus rokas pirkstus;
- plānojot pirkstu vingrinājumus, jāraugās, lai tajos tiktu iekļautas plaukstas sapiešanas, izstiepšanas un atslābināšanas darbības;
- izvēloties pirkstu vingrinājumus un spēles, jāņem vērā bērna vecums un individuālās iespējas (Большакова, 2005, 4).

Tātad, lai sekmētu bērnu runas attīstību, T. Filičeva uzsver, ka realizējot ikdienas nodarbības saturu rotaļnodarbības ietvaros, būtu jāveic:

- rokas un pirkstu sīko muskulatūru nostiprinoši elementi, piemēram, dažādas satveršanas, uzvēršanas darbības, pirkstiņspēles pa papīra lapu ar gvašu, salvešu plēšana, un sīku, gan sausu, gan mitru bumbiņu virpināšana; vaska plastilīna rullēšana un virpināšana plaukstās utt;
- artikulācijas aparātu un bērna runu attīstoši uzdevumi, pareizas elpošanas vingrinājumi, dažādu skaņu artikulēšana, piemēram, papīra lodīšu vai spalviņu pūšana utt;
- pašapkalpošanās iemaņu veidošana, piemēram, lelles noģērbšana, mazliet vēlāk tās apģērbšana (vēlāk bērns noģērbjas un apģērbjas pats), rotaļlietu sakārtošana (sakārtojot rotaļlietas, tās jāsatver, tas sekmē rokas un pirkstu sīkās muskulatūras attīstīšanu);
- uzdevumi uzmanības koncentrēšanas veidošanai;
- visu maņu attīstīšana; (sensoro spēju attīstība);
- socializācijas elementi, kas no darbošanās pašam ar sevi vienatnē palīdz pāriet pie rotaļām kopā ar vienu vai vēlāk ar vairākiem bērniem (Филичева, 2000, 225 - 230).

Secinājumi: *Izanalizējot un apkopojot zinātnisko literatūru, saistībā ar bērna runu un valodas attīstību, kvalifikācijas darba „2 – 3 gadīgu bērnu runas aktivizēšana rotaļās un spēles” autore secina, ka runa un valoda ir cieši saistītas. Runas darbība ir cieši saistīta ar bērna attīstību, tos ietekmējošiem faktoriem. Valoda ievada bērnu kultūrā, viņa ir tā, kas palīdz veidot intelektuālu un emocionālu saikni ar cilvēkiem. Pedagoģiskajā procesā - bērnu runas un valodas attīstībai par pamatu daudzveidīgi varam izmantot rotaļu un tās elementus. Ļausim un palīdzēsim bērnam pašam soli pa solim atklāt mūsu latviešu valodas burvību, kas ir tikpat raiba, kā latvju rakstos adītie vecmāmiņas cimdi, krāsaina, skaista un pilna siltuma.*

2. PĒTĪJUMS PAR ROTAĻU IZMANTOŠANAS IESPĒJĀM RUNAS AKTIVIZĒŠANĀ

2.1. Pētījumā izmantoto metožu apraksts

Lai pārbaudītu pētījumā izvirzīto hipotēzi - *bērnu runa tiks aktivizēta, ja skolotājs pedagoģiskajā procesā sistemātiski un regulāri izmantos pirkstu rotaļas un rotaļas ar kustībām atbilstoši bērnu interesēm un uztveres spējām, ieinteresējot bērnus atkārtot rotaļā dzirdēto un redzēto*, pētījumā tika izmantotas šādas metodes:

- Empīriski aprakstošais pētījums, kurā tika izmantota **novērošana** un **novērtēšana**.
- Datu apstrādes statistiskās metodes – iegūto datu apstrādei, rezultātu novērtēšanai, matemātiski statistiskās datu apstrādes metode (aprakstošā statistika – tabulas, grafiki).

Metodiskā izstrādē „*Pētīšanas metodes pedagoģijā*” skaidrots, ka **novērošana** ir viena no visizplatītākajām pedagoģisko pētījumu metodēm, un to plaši pielieto pedagoģiskajā praksē. Tās autore Dz. Albrehta norāda, ka tā palīdz pedagogam iepazīt savus audzēkņus tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Akcentējot - tiešā novērošana starp objektu, un viņa pētnieku ir tiešas attiecības, kad uzmanības lokā fokusējas dzīvais process un kad izpētes materiāls iegūts no pirmavotiem. Novērošanas pētījuma metodē pētnieks ir tās vadītājs, viņa uzsver, un šī pozīcija rada vislabākās iespējas novērošanai. Savukārt - **novērtēšana** (reitings) ir novērošanas paveids, kur novērtēšanas datus var izteikt skaitliskos lielumos ar dažāda veida vērtējuma skalu palīdzību, tas savukārt, skaidro šīs grāmatas autore, dod iespēju lietot matemātisko aparātu materiālu apstrādē un iegūto datu analīzē (Albrehta, 1998, 32, 34, 45).

Bērņa runas aktivitātes vērtēšanas pētījuma sākumā, tika izmantota pedagoģiskā vērošana. Tā tika veikta PII „X”, bērnu vecums 2 – 3 gadi. Pētījumā piedalījās 14 bērni, kuri pārsvarā regulāri apmeklēja PII, un ir no sociāli labvēlīgām ģimenēm.

Pētījums veikts trijos posmos:

1. posms. Veikta bērnu grupas izpēte, lai noteiktu aktīvās runas līmeni, novērojot un novērtējot bērnus nodarbību laikā un ārpus nodarbību laika.

2. posms. Pedagoģiskajā procesā, kā arī brīvajos brīžos aktīvi tiek izmantotas:

- pirkstu rotaļas, rotaļas ar kustībām, lai aktivizētu aktīvo runu bērniem;
- tika sekmēta artikulācijas aparāta sagatavošana, pareizai skaņu izrunai, izmantojot logopēdiskos vingrinājumus;
- veicināta fonemātiskās dzirdes attīstīšana, izmantojot skaitāmpantus, pirkstiņu rotaļas un audio ierakstus;

- kā arī dienas gaitā bērniem tika sniegta iespēja sīkās motorikas attīstībai, darboties ar daudzveidīgiem materiāliem (smiltīm, ūdeni, dziju utt.), zīmējot ar pirkstiņkrāsām, krītiņiem, šķirojot, grupējot, verot, berot dažādus sīkus priekšmetus, veidojot, pārvelkot, apvelkot utt;
- tika veikta atlase un izvēlētas pirkstiņu rotaļas, kustību rotaļas, skaitāmpanti, logopēdiskie vingrinājumi, kuri atbilst 2 – 3 gadus veciem bērniem (sk.14 – 20. pielikums).

3. posms. Veikta atkārtota bērnu aktīvās runas izpēte - vai pirkstiņu rotaļu, skaitāmpantu, kustību rotaļu un darbošanās ar daudzveidīgiem materiāliem sīkās motorikas vingrināšanai, vērojama ietekme bērnu aktīvajā runā.

2.2. Pētījumā iesaistīto bērnu runas attīstības raksturojums

Pētījumā piedalījās 14 bērni, kuri regulāri apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi, no kuriem ir septiņas meitenes un septiņi zēni. Pētāmās grupas apraksts (ētisku apsvērumu dēļ bērnu vārdi ir mainīti):

Haralds - vecums 2, 9 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2016. gada 1. septembra. Zēns daudz komunicē ar pieaugušajiem un vienaudžiem, stāsta savu pieredzi. Starp zēniem grupā ir līderis labā nozīmē. Lielu uzmanību pievērš savam izskatam un apģērbam. Vecāki un vecvecāki, pievērš lielu uzmanību bērna attīstībai. Bērna runa saprotama, lai arī dažkārt kļūdās veidojot teikuma gramatisko sastāvu. Aktīvi iesaistās pedagoģiskajā procesā.

Ernests – vecums 2, 4 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2016. gada 1. septembra. Zēns sākumā ir kautrīgs, bet līdz ko jūtas pedagogam blakus droši, labprāt ar to komunicē. Stāsta daudz par tēti, jo viņš šobrīd izvirzījies viņam līdera pozīcijā. Vēlas līdzināties viņam – kļūt pa pavāru. Sarunās pārsvarā dominē ēst gatavošanas process. Ļoti pedantisks. Lielāko daļu vārdu izrunā skaidri, veido teikumus no 3 – 5 vārdiem. Iesaistās pedagoģiskajā procesā.

Marts – 2, 3 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2017. gada 2. oktobra. Zēns ļoti maz vēlas komunicēt ar pieaugušajiem. Rotaļās iesaistās ar saviem vienaudžiem un komunicē savā valodā. Runa pieaugušajiem slikti saprotama. Atsevišķus vārdus aizvieto ar auklīšu valodu. Pedagoģiskā procesā iesaistās ar grūtībām, nedrošs. Zēns joprojām staigā autiņbiksītēs. Maz iesaistās pedagoģiskajā procesā.

Armands – 2, 7 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2017. gada 4. septembra. Zēns ļoti kautrīgs, nedrošs. Ģimenē ļoti stingrs tētis. Uzsākot kaut ko, baidās, ka nesanāks. Nemāk pastāvēt grupā par sevi. Rotaļās pārsvarā viens. Nelūdz pieaugušā palīdzību, kad tas

nepieciešams. Runas vienība – daļēji skaidri izrunāti vārdi, sarunā lieto frāzes, saglabājas mazbērna valodas iezīmes. Jāiedrošina, lai ņemtu līdzdalību pedagoģiskajā procesā.

Jēkabs – 2, 8 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2017. gada 4. septembra. Bērnu dārzu sāk apmeklēt pie 1,5 – 2 gadus veciem mazuļiem. Uz šo grupu tiek pārcelts ar 30. oktobri. Zēns ir komunikabls. Iesaistās sarunā ar pieaugušajiem, rotaļājas kopā ar vienaudžiem. Daļēji skaidri izrunā vārdus. Atceras rotaļu biedru vārdus, pazīst viņus, kā arī uz pedagoga lūgumu atnest vienu vai otru rotaļlietu, spēj sasaistīt vārdu ar priekšmetu. Piedalās pedagoģiskajā procesā.

Vladislavs – 2, 6 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2016. gada 1. septembra. Zēns komunikācijai izmanto gan latviešu, gan krievu valodu. Mājās runā tikai krievu valodā. Ar vienaudžiem vēlas sarunāties savā dzimtajā valodā. Iesaistās sarunā ar pedagogu, lietojot komunikācijai abas valodas. Bērns ir atvērts, izprot pedagoga norādījumus latviešu valodā. Veidojot teikumus nesaskaņo vārdus locījumos, jo vismaz viens no vārdiem ir krievu valodā. Ar prieku iesaistās pedagoģiskajā procesā.

Tomass – 2, 11 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2016. gada 1. septembra. Runas vienība - neskaidri izrunāts vārds, frāzi nelieto, vārdu krājums ierobežots, atsevišķus vārdus aizvieto ar auklīšu valodu. Reti kontaktējas ar vienaudžiem, rotaļājas viens. Zēns ir kautrīgs, reti vērsas pie pieaugušā. Reti iesaistās pedagoģiskajā procesā.

Beāte – 2, 5 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2016. gada 1. novembra. Meitene ļoti kautrīga, komunicē vairāk ar meitenēm. Runa skaidra, saprotama, bet runā ļoti klusiņām. Lūdz palīdzību, ja tas nepieciešams, stāsta savu pieredzi. Iesaistās pedagoģiskajā procesā.

Megija – 3 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2016. gada 1. septembra. Meitene ar stingru raksturu. Runa, labi attīstīta, brīvi komunicē ar vienaudžiem. Bet, ja viņa nevēlēsies, sarunā ar pieaugušo neiesaistīsies. Nelūdz pieaugušo palīdzību, ja tas viņai nepieciešams. Radošs cilvēks, patīk zīmēt, dara to ļoti rūpīgi. Atkarībā no emocionālā stāvokļa, vai nu iesaistās, vai neiesaistās pedagoģiskajā procesā.

Jūlija L. – 2, 6 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2016. gada 1. septembra. Meitene ir no bilingvālas ģimenes. Uzsākot apmeklēt PII, meitene pusgadu nesarunājās ne ar vienaudžiem, ne ar pieaugušajiem. Tagad sarunvalodā viņa izmanto abas valodas. Rotaļās ņem aktīvu līdzdalību. Komunicē ar vienaudžiem. Nelūdz pieaugušo palīdzību. Atbild uz pedagoga uzdotajiem jautājumiem, bet sarunu pirmā neuzsāk. Veidojot teikumus nesaskaņo vārdus locījumos, jo sarunvalodā izmanto abas valodas. Iesaistās pedagoģiskajā procesā.

Ērika – 2, 5 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2017. gada 4. septembra. Meitene ir klusa, rotaļājas viena pati, vai arī var ilgstoši nosēdēt uz vietas par kaut ko aizdomājusies. Ērika nāk no bilingvālas ģimenes. Sarunvalodā ar pieaugušajiem pirmskolas izglītības iestādē, reti

izmanto dzimto valodu – krievu valodu. Lielāko daļu vārdu izrunā skaidri, saprotami, veido teikumus no 3 – 5 vārdiem, vārdus saskaņo pareizā locījumā teikumā. Aktīvi un ar interesi iesaistās pedagoģiskajā procesā.

Jūlija B. – 2, 9 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2016. gada 1. septembra. Meitene ir klusa un kautrīga. Rotaļājas viena pati, vai ar Megiju. Runas vienība – daļēji skaidri izrunāti vārdi, sarunā sāk lietot frāzes. Nelūdz pieaugušā palīdzību. Patīk veidot no dažādiem plastiskiem materiāliem. Ņemot vērā, ka meitene ir kautrīga, viņa jāiedrošina iesaistīties pedagoģiskajā procesā.

Anastasija – 2, 7 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2016. gada 1. septembra. Meitene ir no bilingvālas ģimenes. Ar vienaudžiem komunikācijā dominē krievu valoda. Sarunājoties ar skolotāju, meitene izmanto abas valodas. Runa ir daļēji skaidra. Aktīvajā vārdu krājumā vairāk ir krievu valodas vārdi. Nevēršas pēc palīdzības pie pieaugušā. Meitenei patīk darboties ar sīkiem priekšmetiem – pupiņas, zīles, pogas. Daļēji iesaistās pedagoģiskajā procesā.

Loreta – 2, 6 gadi. Pirmskolas izglītības iestādi apmeklē no 2016. gada 1. septembra. Meitene ir ļoti komunikabla. Komunicē gan ar saviem vienaudžiem, gan ar pieaugušajiem daloties savā pieredzē. Runa skaidra saprotama. Nepieciešamības gadījumā lūdz pieaugušo palīdzību. Saprot un izpilda kombinētos lūgumus. Labprāt iesaistās pedagoģiskā procesa vadītajās nodarbībās, ņemot aktīvu verbālu līdzdalību tajā.

1. pētījuma posms. Pirmajā posmā tika veikta bērnu grupas izpēte, lai noteiktu aktīvās runas līmeni, novērojot un novērtējot bērnu runu nodarbību laikā un ārpusnodarbību laikā. Bērnu runas aktivitāte tika vērtēta pa līmeņiem, pēc šādiem analīzes kritērijiem (sk. 3. tabulu):

3.tabula. Kritēriji bērnu runas attīstības vērtēšanai

Kritēriji/ Līmeņi	Zems līmenis (1 punkts)	Vidējs līmenis (2 punkti)	Augsts līmenis (3 punkti)
1. Bērna komunikācija ar pieaugušo un vienaudžiem	Bērns reti kontaktējas ar vienaudžiem, skolotāju, skolotājas palīgu, nelūdz viņu palīdzību.	Bērns bez uzaicinājuma iesaistās runas kontaktā ar vienaudžiem, skolotāju, skolotāja palīgu, prot palūgt palīdzību.	Bērns brīvi iesaistās sarunās ar vienaudžiem, pieaugušajiem, var atstāstīt dienas gaitas bērnodārzā vecākiem, spēj pilnvērtīgi lūgt palīdzību, ja tas viņam nepieciešams.
2. Vārdu izruna, runas raksturojums	Runas vienība - neskaidri izrunāts vārds, frāzi nelieto, vārdu krājums	Runas vienība – daļēji skaidri izrunāti vārdi, sarunā sāk lietot frāzes, kuras sastāv no	Lielāko daļu vārdu izrunā skaidri, saprotami, veido teikumus no 3 – 5

	ierobežots, atsevišķus vārdus aizvieto ar auklīšu valodu, piemēram, frāzes vietā „ejam ēst”, lieto - ņam, ņam, uz jautājumu, „kas tas ir par dzīvnieku?”, atbild – ņau, ņau utt; runa svešam nesaprotama; zems aktīvais vārdu krājums – līdz 5 vārdiem.	2 – 3 vārdiem, aktīvajā vārdu krājumā ir līdz 20 - 30 vārdiem, ko lieto ikdienā; saglabājas mazbērna valodas iezīmes.	vārdiem, vārdus saskaņo pareizā locījumā teikumā, izmanto runā vietniekvārdus – es, tu, viņš, viņa, mēs; savā runā izmanto darbības vārdus, - dzert, ēst, gulēt, skriet utt; un īpašības vārdus – liels, mazs, auksts, silts, slapjš utt; izprot prievārdu nozīmi uz, zem, pie, aiz; aktīvais vārdu krājums atbilst vecumposmam no 300 – 500 un vairāk.
3. Pieaugušā runas izpratne	Nespēj identificēt grupas biedru pēc viņa vārda, nespēj vārdu sasaistīt ar priekšmetu (skolotāja, lūdz no rotaļu stūrīti atnest kādu rotaļlietu, bērns to nespēj izpildīt).	Atceras rotaļu biedru vārdus, pazīst viņus, var parādīt pieaugušā nosauktās sejas un ķermeņa daļas, kā arī uz pedagoga lūgumu atnest vienu vai otru rotaļlietu, spēj sasaistīt vārdu ar priekšmetu.	Saprot un izpilda kombinētos lūgumus, kas sastāv no 2 daļām (pacel grāmatu un noliec plauktā), spēj atbildēt uz jautājumiem: Kur? Kas tas ir? Ko dara auklīte, vai norādītā persona. Kā tevi sauc?
4. Iesaistīšanās īsos dialogos	Nespēj atbildēt uz jautājumu: „Kā tevi sauc?”, vai arī atbild ar kādu noteiktu skaņu, piemēram, Ma (Madara), Gu (Gustavs) utt	Spēj atbildēt uz jautājumu: „Kā tevi sauc?” – daļēji skaidri nosaucot savu vārdu.	Labprāt iesaistās pedagoģiskā procesa vadītajās nodarbībās, ņemot aktīvu verbālu līdzdalību tajā.
5. Bērnu aktivitāte iesaistoties pirkstiņu rotaļās	Neizpilda kustības	Daļēji izpilda kustības	Izpilda kustības

Bērnu aktīvās runas vērtēšana pētījuma sākumā tika veikta, vērojot bērnus nodarbībās, rotaļās, ikdienas situācijās, individuālās pārrunās pedagoģiskajās situācijās. Bērnu aktīvās runas līmenis atspoguļots 4. tabulā (sk. 4. tabulu).

4.tabula. Bērnu aktīvās runas vērtēšana PII „X” pētījuma sākumā

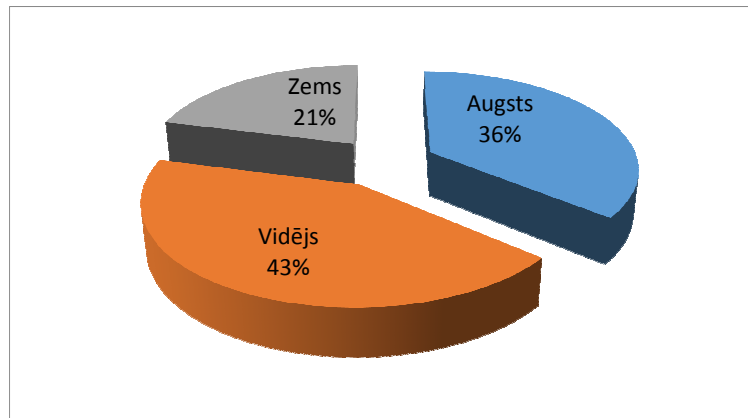
Bērna vārds		Zems līmenis (1 punkts)					Vidējs līmenis (2 punkti)					Augsts līmenis (3 punkti)					Līmenis Punkti
Nr.	Vārds	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
1.	Anastasija	X						X	X	X	X						V; 2
2.	Armands	X	X	X		X				X							Z; 1
3.	Beāte											X	X	X	X	X	A; 3
4.	Ernests											X	X	X	X	X	A; 3
5.	Ērika											X	X	X	X	X	A; 3
6.	Haralds											X	X	X	X	X	A; 3
7.	Jēkabs						X	X	X	X						X	V; 2
8.	Jūlija L.	X						X	X	X	X						V; 2
9.	Jūlija B.	X						X	X	X						X	V; 2
10.	Loreta											X	X	X	X	X	A; 3
11.	Marts	X	X	X	X	X											Z; 1
12.	Megija						X	X		X				X		X	V; 2
13.	Tomass	X	X		X	X			X								Z; 1
14.	Vladislavs						X	X	X	X	X						V; 2

Z – zems līmenis (1 punkts); **V** – vidējs līmenis (2 punkti); **A** – augsts līmenis; (3 punkti).

Datu analīze ļauj secināt, ka no 14 bērniem, 5 ir augsts aktīvās runas attīstības līmenis, viņi iesaistās sarunās, lielāko daļu vārdu izrunā skaidri, saprotami, veido teikumus no 3 – 5 vārdiem, saprot un izpilda kombinētos lūgumus, kas sastāv no 2 daļām, labprāt iesaistās pedagoģiskā procesa vadītajās nodarbībās.

Sešiem bērniem ir vidējs aktīvās runas attīstības līmenis, runas vienība – daļēji skaidri izrunāti vārdi, sarunā sāk lietot frāzes, kuras sastāv no 2 – 3 vārdiem, saglabājas mazbērna valodas iezīmes, viņi bez uzaicinājuma iesaistās runas kontaktā gan ar vienaudžiem, gan ar pieaugušajiem - prot palūgt palīdzību, spēj atbildēt uz jautājumu: „Kā tevi sauc?” – daļēji skaidri nosaucot savu vārdu. Jāiedrošina, jāmotivē iesaistīties pedagoģiskajā procesā.

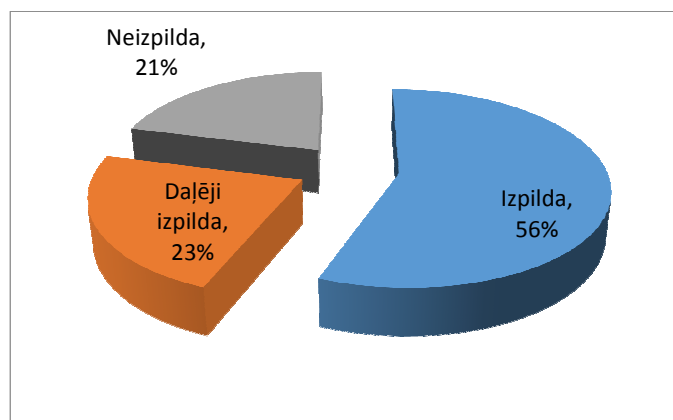
Trīs bērniem ir zems aktīvās runas attīstības līmenis, runas vienība - neskaidri izrunāts vārds, frāzi nelieto, vārdu krājums ierobežots, atsevišķus vārdus aizvieto ar auklīšu valodu, nespēj atbildēt uz jautājumu: „Kā tevi sauc?”, vai arī atbild ar kādu noteiktu skaņu, nelūdz pieaugušā palīdzību (sk. 3. attēlu).

3.attēls. Bērnu aktīvās runas vērtēšana PII „X” pētījuma sākumā

Analizējot iegūtos datus, redzams, ka procentuāli, bērnu runas attīstībā dominē vidējs līmenis, tie ir 43%, tad seko augsts līmenis tie ir 36 %. Zems runas attīstības līmenis ir trijiem bērniem, kas kopumā sastāda 21 %.

Pirkstiņu rotaļu, skaitāmpantu, muzikālo rotaļu tekstu, un kustības, pētījuma sākuma posmā, centās atkārtot 56% bērni, 23% audzēkņi daļēji atkārtu kustības, bet skaitāmpantu tekstu nerunā līdzī, tie ir bērni ar vidēju runas attīstības līmeni. Bērni ar zemu runas attīstības līmeni, kas sastāda 21%, iesaistās pedagoģiskajā procesā ar grūtībām, neizpilda kustības skaitāmpantiņiem, tekstu līdzī neskaita (sk. 4. attēlu).

4.attēls. Bērnu aktivitāte izpildot pirkstiņu rotaļas pētījuma sākumā

2.3. Pedagoģiskais process bērnu runas aktivizēšanā un pilnveidošanā

2. pētījuma posms. Uzsākot otro pētījuma posmu, kvalifikācijas darba autore pamatojoties uz izvirzīto hipotēzi - *bērnu runa tiks aktivizēta, ja skolotājs pedagoģiskajā procesā sistemātiski un regulāri izmantos pirkstu rotaļas un rotaļas ar kustībām atbilstoši bērnu interesēm un uztveres spējām, ieinteresējot bērnus atkārtot rotaļā dzirdēto un redzēto,-* pedagoģiskajā procesā, brīvajos brīžos, aktīvi izmanto pirkstu rotaļas, rotaļas ar kustībām.

Dienas gaitā bērniem tika sniegta iespēja **sīkās motorikas attīstībai**, darboties ar daudzveidīgiem materiāliem (smiltīm, ūdeni, dziļu utt.), zīmējot ar pirkstiņu krāsām, krītiņiem, šķirojot, grupējot, verot, berot dažādus sīkus priekšmetus, veidojot. Bērniem prieku sagādāja darboties ar smiltīm, tā bija viena no mīļākajām audzētāju nodarbēm. Viņi ar lielu pacietību un aizrautību rotaļājās ar dažāda lieluma pogām, pārlasot kastītē, grupējot tās.

Tika sekmēta plaukstu un pirkstu muskulatūra, izmantojot dabas materiālus: priežu un egļu čiekurus, valriekstus, lazdu riekstus, graudus, spalvas u. c; (sk. 21. pielikumu). Bija vērojama liela atsauce no audzētāju puses, kad tika piedāvāts, piemēram pamasēt plaukstu ar čiekuru, vai pavirpināt viņu pa delnu uz augšu, uz leju (sk. 5. attēlu).

5.attēls. Plaukstu, pirkstu masāža ar dabas materiāliem

Bērniem ļoti patika darboties ar tādiem dabas materiāliem kā – zīles, kastaņi, čiekuri, pūpoli, pupiņas, lasot, tās pudelē ar rokām, vai pārberot no viena trauka otrā, vai ar karotīti liekot traukā. Ar „pincetes” satvēriena palīdzību tika sekmēta pirkstu sīkā motorika (sk. 6. attēlu).

6. attēls. Pirkstu motorikas sekmēšana ar dabas materiāliem

Audzētājus iepriecināja iespēja darboties ar plastiskiem materiāliem, kā, piemēram, sāls mīkla, aukstais porcelāns, māls, plastilīns, kinētiskās smiltis (sk. 22. pielikums). No visa iepriekš minētā vislielāko interesi bērnos izraisīja darbošanās ar kinētiskajām smiltīm. Pie šīs nodarbes bērni pavadīja visilgāko laiku, cepot smilšu kūkas, ar karotīti liekot smiltis dažāda izmēra

trauciņos, griežot kūciņas ar plastmasas nazīti, vienkārši vērojot, kā plūst smiltis no rokām (sk. 7. attēlu).

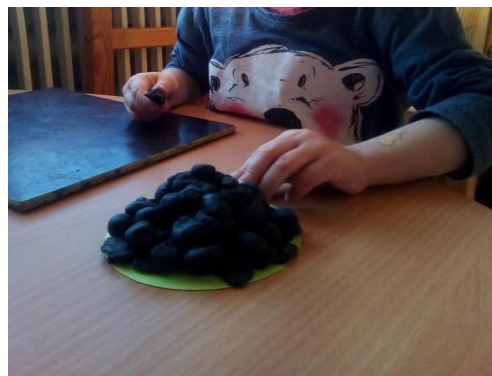

7.attēls. Kinētiskās smiltis

Otra aktuālākā nodarbe, ko izvēlējās paši bērni - bija darbošanās ar dažādiem plastiskiem materiāliem. Viņi ar aizrautību veidoja mazas bumbiņas, no kurām veidoja skudriņām māju, veltnēja gliemezīšus, ezišus un daudz ko citu. Tādējādi tika sekmēta pirkstu motorika, no vesela gabala atdalot mazākus gabaliņus, kā arī plaukstu muskulatūras attīstība veltnējot starp plaukstām ar riņķveida kustībām (sk. 8; 9; 10; 11. attēlu).

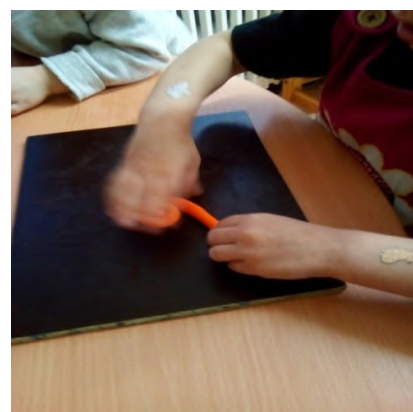
8.attēls. Darbošanās ar plastilīnu

9.attēls. Skudru pūznis

10.attēls. Darbošanās ar plastilīnu

11.attēls. Gliemezīša veidošana

Kvalifikācijas darba autore, vadoties pēc logopēdes I. Miltiņas ieteikumiem fonemātiskās uztveres aktivizēšanai, piedāvā bērniem dažādas aktivitātes tās veicināšanai (sk. 20. pielikumu).

Pastaigas laikā rosināju bērnus ieklausīties apkārtnes skaņās un tās atpazīt, piemēram, lido lidmašīna, vai helikopters, ātrās palīdzības mašīna brauc, vai saklausām dažādas putnu balsis, motocikla rukoņu, vilciena taures. Bērnus ļoti iepriecināja un aizrāva spēle „skanošās pudeles”. Tiek skandinātas apsegtas plastmasas pudeles, kurās ir iebērti zirņi, akmentiņi, smiltis u. c. Bērnām pēc dzirdes jānosaka, kas skan, „skanošās pudelēs” var būt ieliets ūdens. Pildījums ir dažādā līmenī, tādēļ pudeles skan atšķirīgi.

Tika veikta atlase un izvēlētas kopumā 20 pirkstiņu rotaļas, kustību rotaļas, skaitāmpanti, kuri atbilst 2 – 3 gadus veciem bērniem, kurās tika iekļautas pirkstiņu rotaļas ar skaņu saklausīšanu, to atkārtošanu – fonemātiskās uztveres aktivizēšanai, kā arī rotaļas ritma izjūtas un kustību koordinācijas vingrināšanai (sk.14 – 16. pielikums).

Pedagoģiskajā procesā **tika sekmēta artikulācijas aparāta sagatavošana**, pareizai skaņu izrunai, izmantojot logopēdiskos vingrinājumus, mēles vingrinājumus, lūpu muskulatūras attīstošos vingrinājumus, kā arī tika iekļauti elpošanas vingrinājumi. (sk. 17;18. pielikums).

Vadoties pēc logopēdes I. Hadaņonokas ieteikumiem veicām vingrinājumus lūpu muskulatūras attīstīšanai, kā, piemēram, smaidījām plati, kā vardītes, saraucām lūpas taurītē, kā ziloņa snuķi, noslēpām apakšlūpu aiz augšlūpas u. c. Veicām arī regulāri mēles vingrinājumus, piemēram, atdarināt ar mēli pulksteņa pendeli, ar mēli aplaizīt augšlūpu, kā arī apakšlūpu, kā to dara kaķēns pēc piena dzeršanas. Ar mēles palīdzību centāmies noķert degunu u.c. Kā arī uzmanība tika pievērsta elpošanas vingrinājumiem. Ar salmiņu pūtām sniega pārslas maisiņā, izspēlējām spēli, kurš pirmais aizpūtīs kuģi uz ostu, kā arī pūtām ūdens burbuļus pudelē, šo vingrinājumu parasti pavadīja jautri smiekli, jo bija dzirdama interesanta skaņa no pudeles (sk. 12. attēlu).

12.attēls. Elpošanas vingrinājums

Pūtām diegā iekārtus čiekurus, oliņas, te vējš pūš lēnām, te ļoti stipri, te atkal lēnām (sk. 13. attēlu).

13.attēls. Elpošanas vingrinājums

Dienas ritā bērniem tika piedāvāta iespēja ņemt līdzdalību dažādās didaktiskajās spēlēs, kuras veicina bērna **runas un valodas attīstību** un tiek aktivizēta fonemātiskā uztvere (sk. 19. pielikums). Bērnu atsaucību guva kvalifikācijas darba autores gatavotā didaktiskā spēle – „Lauku sētas iemītņieki”.

Spēli pedagoģiskajā procesā izmantojām šādi:

- Bērns starp pupiņām un zīlēm sameklē dzīvnieku, parāda to skolotājai, nosauc, kas tas ir par dzīvnieku un mēģina, pēc skolotājas lūguma, atdarināt viņa balsi.
- Skolotāja uzdod jautājumu, ko ēd šis dzīvnieks, bērns starp kartiņām sameklē vai nu bieti, sienu, kukurūzu utt.
- Skolotāja mudina audzēkni no pupiņām un zīlēm, izveidot sētiņu, kādam konkrētam dzīvniekam.
- Pedagoģs nospiež kādu no pogām skaņu pultī, kas atskaņo kāda dzīvnieka balsi - audzēknis mēģina to atdarināt, un pateikt, kura dzīvnieka balss tā ir (sk. 14; 15. attēlu).

14; 15.attēls. Didaktiskā spēle „Lauku sētas iemītņieki”

Otra no pieprasītākajām, kvalifikācijas darba autores gatavotām didaktiskajām spēlēm bija „Nāc mežā ciemoties”. Bērni sākuma posmā tiek iepazīstināti ar meža iemītniekiem, kuri sastopami mūsu mežos, tādējādi papildinot un aktivizējot bērnu vārdu krājumu (lūsis, bebris, jenots, lācis, meža cūka, vilks, stirna, vāvere, ezis, čūska, pūce). Tālāk jau spēli izmantojam sekojoši: uz galda tiek izliktas zīmētās kartiņas ar šiem dzīvniekiem, bērns no necaurspīdīga maisiņa izvelk vienu dzīvnieka fotogrāfiju, pasaka, kas tas ir par dzīvnieku, raksturo to, un tad sameklē to zīmētajās kartiņās. Nākamajā posmā, iepazīstam šo meža dzīvnieku balsis, skaņas. Pedagoģs atskaņo kādu no šīm skaņām ar palīgmateriāliem (pults ar skaņu pogām), bērni mēģina atpazīt, kuram no meža dzīvniekiem tā pieder, un iespēju robežās, skolotāja mudina audzēkni to atdarināt (sk. 16; 17; 18. attēlu).

16.attēls. Didaktiskā spēle „Nāc mežā ciemoties”

17; 18.attēls. Didaktiskā spēle „Nāc mežā ciemoties”

Kvalifikācijas darba autore izvēloties pirkstiņu rotaļas ņēma vērā bērna vecumu, katra bērna individuālās iespējas un to, ka jebkuras rotaļas pamatā ir rotaļnieku prieks un aizrautība. Viņa akcentē, ka motivējot un iedarbinot bērna iztēli, viņi ar interesi un nepacietību gaidīs nākamās nodarbības un ikvienai kustībai pievienos savu radošo potenciālu. Pirkstiņu rotaļas, kā arī muzikālās rotaļas apvienojumā ar pirkstiņu rotaļām izspēlējam arī brīvajos brīžos gaidot ēdienreizi, dodot bērniem izvēli, kuru pirkstiņu rotaļu viņi vēlētos spēlēt.

Pirkstiņu rotaļu analīze un bērnu aprakstošā darbība:

1. “Putras vārīšana”

Skolotāja darbība: Skolotāja aicina bērnus izvērtēt putru sev brokastīs. Pirms rotaļas uzsākšanas pedagogs mudina savilkt pirkstiņus dūrītēs un pamodināt īkšķus (sk. 14. pielikuma 2. punktu).

Bērna darbība un analīze: Bērniem šī rotaļa patīk, izspēlējām gaidot ēdienreizes. Kustības ir vienkāršas. Dažiem no audzēkņiem, izspēlējot šo pirkstu rotaļu pirmajās reizēs, kā Armandam, Jēkabam, Jūlijai B., Martam, Tomasam sagādā grūtības aplot īkšķus uz vienu, vai otru pusi. Ar šiem audzēkņiem pedagogs izspēlē šo rotaļu individuāli, pievēršot īpašu uzmanību kustībām.

2. „Pirkstiņi”

Skolotāja darbība: Šo pirkstu rotaļu pedagogs rosina izspēlēt rīta cēlienā, stāstot bērniem, lai labāk veiktos radošie darbiņi, mums jāpamodina, jāizvingrina mazie pirkstiņi. Skaitot dzejolīt, skolotāja rāda kustības un mudinu visus bērnus izkustināt, pamodināt mazos pirkstiņus (sk. 14. pielikuma 3. punktu).

Bērna darbība un analīze: Šo rotaļu lielākā daļa bērnu spēj izpildīt un viņus tā interesē, grūtības vienai daļai, kā Tomasam, Armandam, Anastasijai, Martam un Vladislavam sagādāja – ar pirkstiem veikt adīšanas kustības, pārējās kustības bija pieņemamas un izpildāmas. Ar audzēkņiem, kuriem nepadodas izpildīt kustības, kvalifikācijas darba autore parāda tās un izspēlē individuāli ar katru bērnu. Izspēlējot vairākkārt šo pirkstu rotaļu bērni jau paši izdomā papildus kustības.

3. „Zirneklis dodas uz mājām pusdienās”

Skolotāja darbība: Gaidot pusdienas, vai launagu, kā arī brīvajos brīžos skolotāja aicina bērnus izspēlēt kādu no pirkstu rotaļām. Sniedzot bērnam izvēles iespējas, kuru pirkstu rotaļu viņi vēlētos, tad šī bija viena no pieprasītākajām. Pirms rotaļas uzsākšanas esam izkustinājuši „zirnekļa kājas” mazos pirkstiņus (sk. 14. pielikuma 6. punktu).

Bērna darbība un analīze: Šī rotaļa bērniem sagādāja milzīgu prieku, un pozitīvas emocijas, viņi to izpildīja ar lielu aizrautību. Kustības izdevās visiem bērniem, un viņi vēlējās to atkārtot vairākkārt. Vladislavs pētījuma sākuma posmā vēroja kā citi bērni to izpilda, redzot citu bērnu emocijas un prieku rotaļas laikā viņš pievienojās grupas biedriem.

4. „Putnu orķestris”

Skolotāja darbība: Lai tiktu sekmēta bērnu fonemātiskās dzirdes attīstība, pastaigas laikā skolotāja rosina saklausīt putnu balsis, ar pirkstiem atdarinot putnu knābīšus un balsis. Šajā pirmsskolas izglītības iestādē ir atvēlēta īpaša vieta putniem, kur piestiprināti daudzi putnu būrīši. Pastaigas laikā šeit uzkavējamies ilgāk, lai sasveicinātos ar tiem, kā arī ieklausītos to balsīs un izspēlētu šo pirkstu rotaļu (rotaļā tiek iesaistīti abu roku pirksti vienlaicīgi) (sk. 15. pielikuma 13. punktu).

Nonākot rotaļu laukumā kvalifikācijas darba autore aicinu bērnus palīdzēt putniņiem savākt žagariņus, kociņus, salmiņus, ligzdiņas vīšanai, tādējādi sekmējot sīkās motorikas attīstību.

Bērna darbība un analīze: Šajā pirkstiņu rotaļā vairākiem bērniem, kā Martam, Armandam, Tomasam, Vladislavam sagādāja grūtības, katru pirkstu salikt kopā ar īkšķi. Izspēlējot to ar katru bērnu individuāli pēcpusdienas cēlienā, vai rotaļu laukumā pētījuma beigās to varēja izpildīt lielākā daļa audzēkņu, bet vienlaicīgi veikt to ar abām rokām sagādā grūtības Martam, Vladislavam. Skaņu atdarināšana bērniem sagādāja prieku un pozitīvas emocijas. Bērni ar lielu atsaucību lasīja dabas materiālus putniņiem ligzdiņas vīšanai, paši no tiem veidoja ligzdiņu, laboja, papildināja.

5. „Saulīte mākoņu gultiņā”

Skolotāja darbība: Šo pirkstu rotaļu skolotāja aicina bērnus izspēlēt katru rītu – rīta aplīša laikā, vai arī rotaļu laukumā mudinot sasveicināties ar saulīti, pēc rotaļas katrs bērns paņem savu saulīti un piesprauž tai saules stariņus (knaģus), tādējādi sekmējot pirkstu motorikas attīstību (sk. 14. pielikuma 12. punktu).

Bērna darbība un analīze: Bērni ar prieku izpilda šo pirkstiņu rotaļu, un grūtības nesagādā kustību atveidošana, bet Martam, Vladislavam, Jēkabam pētījuma sākuma posmā sagādāja grūtības knaģu piespraušana saulītei. Ar šiem bērniem pedagogs strādāja individuāli sistemātiski, lai arī viņiem tas izdotos. Pētījuma beigu posmā tas viņiem grūtības vairs nesagādāja.

6. „Mazs kaķītis, mazs zaķītis”

Skolotāja darbība: Šo pirkstu rotaļu pedagogs aicina audzēkņus izspēlēt pirms radošām nodarbībām, vai arī brīvajos brīžos. Pastāstot bērniem, ka pie mums ir atnācis ciemiņš. Skolotāja jautā, kā viņi domā, šodien tas ir kaķītis, vai zaķītis. Lai mēs to uzzinātu izkustināsim mazos pirkstiņus ar pirkstu rotaļas palīdzību un dosimies to meklēt, jo viņš ir bailīgs un paslēpies tepat kaut kur (sk. 14. pielikuma 11. punktu).

Bērna darbība un analīze: Kustību atveidošana audzēkņiem nesagādā grūtības. Bērniem šī rotaļa sniedz gandarījumu, viņi to izspēlē ar lielu aizrautību un dodas meklēt paslēpušos ciemiņu.

7. „Pavasaris”

Skolotāja darbība: Grupas laukumā apskatam kokus, noskaidrojam vai šodien pūš stiprs vējš, vai koku zari stipri šūpojas, vai lēnām, skolotāja mudina bērnus parādīt ar rokām, kā koki šūpojas lielā vējā un atdarināt vēja skaņu, un tā soli pa solim tiek izspēlēta šī pirkstu rotaļu, apvienojumā ar skaņu atdarināšanu.

Bērna darbība un analīze: Atdarināt kustības šai rotaļai bērniem nesagādā grūtības. Ar audzēkņiem Armandu, Martu, Jēkabu, Megiju, Tomasu un Vladislavu pedagogs strādā individuāli pie skaņu saklausīšanas un atdarināšanas. Pētījuma beigās grūtības atdarināt visas

skaņas bija vēl Tomasam. Bērni aktīvi darbojās, atdarinot gan skaņas, gan kustības šai pirkstu rotaļai.

8. „Zaķīši”

Skolotāja darbība: Kvalifikācijas darba autore mudina bērnus sasēsties aplītī. Rosina bērnus ar pirkstiem parādīt zaķa ausis, tās pakustināt, tad noslēpt, kā to dara zaķis, kad ir nobijies, tad izsliet vienu ausi paklausīties vai tuvumā nav vilks, tad otru ausi izsliet, tālāk jau tiek izspēlēta visu pirkstu rotaļu (sk. 14. pielikuma 4. punktu).

Bērna darbība un analīze: Audzēkņiem kustības ir saprotamas, sākumā grūtības sagādā – ar abu roku pirkstiem pamīšus bungot pa grīdu, bet parādot katram bērnam individuāli, kā tas veicams, pētījuma beigās, tas grūtības nesagādāja nevienam bērnam.

9. „Mārīte pa roku lien.”

Skolotāja darbība: Šo pirkstu rotaļu izspēlējam brīvajos brīžos. Skolotāja rosinu audzēkņus parādīt, kā mārīte lien pa smilgu pretī pavasara saulītei. Pedagoģs parāda kā turam vienu no rokām, un palīdz tiem mazuļiem, kuriem tas sagādā grūtības (sk. 14. pielikuma 1. punktu).

Bērna darbība un analīze: Mazuļiem sākumā grūtības sagādā vienas rokas saliekšana elkonī, daudzi audzēkņi neatšķir labo roku no kreisās, bet atkārtojot šo pirkstiņu rotaļu, sistemātiski pedagoģiskajā procesā visiem veicas precīzi atdarināt kustības.

10. „Mazie pirkstiņi”

Skolotāja darbība: Šo pirkstu rotaļu izspēlējam gan pirms radošām nodarbēm, gan brīvajos brīžos. Skolotāja rosina bērnus parādīt un izkustināt pirms rotaļas uzsākšanas savus mazos pirkstiņus, parādīt ko vēl māc mazuļa pirkstiņi, bez piedāvātajām kustībām.

Bērna darbība un analīze: Atdarināt kustības šai rotaļai bērniem nesagādā grūtības, tās ir vienkāršas un bērniem saprotamas. Bērnu fantāzija atraisās, kad skolotāja lūdz parādīt, ko vēl māc mazie pirkstiņi.

Lai sekmētu bērnu interesi un atsaucību izpildot pirkstiņu rotaļas, kvalifikācijas darba autore bērniem sākuma posmā piedāvā vienkāršus dzejojīgus ar vienkāršām kustībām, pakāpeniski piedāvājot sarežģītākas pirkstiņu rotaļas un muzikālās rotaļas. Bērniem, kuriem ir sliktāk attīstīta pirkstu sīkā motorika, kā Armandam, Jēkabam, Martam, Tomasam viņa rosina mazuļus individuāli izspēlēt šīs rotaļas pēcpusdienas cēlienā, kā arī mudina darboties ar dažādiem motoriku veicinošiem palīgmateriāliem. Individuāli kvalifikācijas darba autore sistemātiski pedagoģiskajā procesā strādāja ar tiem bērniem, kuriem ir zems un vidējs runas attīstības līmenis. Zems runas attīstības līmenis – Armands, Marts, Tomass; vidējs runas attīstības līmenis – Anastasija, Jēkabs, Jūlija L., Jūlija B., Megija, Vladislavs. Papildus tiek izspēlētas dažādas pirkstu rotaļas, tiek masētas plaukstas, pirksti ar dažādiem dabas materiāliem, kā arī tiek sekmēta fonemātiskās dzirdes attīstība mēģinot saklausīt, atpazīt, atdarināt dažādas

skaņas. Vislielākā atsaucība no bērnu puses bija vērojama pirkstiņu rotaļās par dzīvniekiem, kukaiņiem, putniem.

2.4. Pētāmo bērnu vārdu krājuma izpēte pētījuma beigās

3. pētījuma posms. Pēc mērķtiecīgi plānotas pedagoģiskās darbības šajā posmā tika veikta atkārtota bērnu aktīvās runas izpēte, lai noskaidrotu, vai pirkstiņu rotaļu, skaitāmpantu, kustību rotaļu un darbošanās ar daudzveidīgiem materiāliem sīkās motorikas vingrināšanai, vērojama ietekme bērnu aktīvajā runā. Vērtēšanā tika izmantoti tie paši kritēriji, kas pirmajā posmā (sk. 3. tabulu). Kvalifikācijas darba autore novērošanas rezultātus apkopojusi 5. tabulā (sk. 5. tabulu).

5. tabula. Bērnu aktīvās runas vērtēšana PII „X” pētījuma beigās

Bērna vārds		Zems līmenis (1 punkts)					Vidējs līmenis (2 punkti)					Augsts līmenis (3 punkti)					Līmenis Punkti
Nr.	Vārds	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
1.	Anastasija						X	X			X			X	X		V; 2
2.	Armands	X						X	X	X	X						V; 2
3.	Beāte											X	X	X	X	X	A; 3
4.	Ernests											X	X	X	X	X	A; 3
5.	Ērika											X	X	X	X	X	A; 3
6.	Haralds											X	X	X	X	X	A; 3
7.	Jēkabs						X	X	X						X	X	V; 2
8.	Jūlija L.							X				X		X	X	X	A; 3
9.	Jūlija B.						X	X	X						X	X	V; 2
10.	Loreta											X	X	X	X	X	A; 3
11.	Marts	X						X	X	X	X						V; 2
12.	Megija						X	X		X					X	X	V; 2
13.	Tomass	X			X	X		X	X								Z; 1
14.	Vladislavs						X	X			X			X	X		V; 2

Z – zems līmenis (1 punkts); **V** – vidējs līmenis (2 punkti); **A** – augsts līmenis; (3 punkti).

Anastasija pētījuma sākumā reti kontaktējās ar vienaudžiem, pedagogu, tagad viņa nebaidās pienākt pie pedagoga, vai tā palīga un palūgt palīdzību, kā arī saprot un izpilda kombinētos lūgumus, kas sastāv no 2 daļām, sākusī ņemt aktīvāku līdzdalību pedagoģiskajā procesā.

Armandam vērojami uzlabojumi runas aktivitātē, sarunā sāk lietot frāzes, kas sastāv no 2 - 3 vārdiem, saprot un izpilda kombinētos lūgumus, kas sastāv no 2 daļām, spēj atbildēt uz jautājumu: „Kā tevi sauc?” – daļēji skaidri nosaucot savu vārdu.

Jēkabs kļuvis atraisītāks, vairāk komunicē ar pieaugušajiem, uzlabojumi vērojami, runas attīstībā, spēj atbildēt uz jautājumiem: Kur? Kas tas ir? Ko dara auklīte, vai norādītā persona. Kā tevi sauc? Labprāt iesaistās pedagogiskā procesa vadītajās nodarbībās.

Jūlija L., ļoti strauji progresēja runas un valodas attīstības ziņā. Pētījuma beigās meitene daudzus vārdus no sava aktīvā vārdu krājuma sāka izrunāt gandrīz skaidri, ir sākusi vairāk izmantot komunikācijā prievārdus izprotot to nozīmi (uz, zem, pie utt.), kā arī lieto vietniekvārdus. Spēj izpildīt kombinētos lūgumus, kas sastāv no divām daļām. Sākusi komunicēt vairāk ar pieaugušajiem.

Jūlija B., vērojami uzlabojumi. Var parādīt pieaugušā nosauktās sejas un ķermeņa daļas, kā arī uz pedagoga lūgumu atnest vienu vai otru rotaļlietu, spēj sasaistīt vārdu ar priekšmetu. Saprot un izpilda kombinētos lūgumus, kas sastāv no 2 daļām. Spēj atbildēt uz jautājumu: „Kā tevi sauc?”. Sākusi patstāvīgi komunicēt ar pedagogu. Runas vienība – daļēji skaidri izrunāti vārdi, sarunā sāk lietot frāzes, kuras sastāv no 2 – 3 vārdiem.

Martam vērojami uzlabojumi runas attīstībā. Zēns sācis skaidrāk izrunāt vārdus, sāk lietot frāzes, kas sastāv no diviem vārdiem, bet saglabājas mazbērna valodas iezīmes. Var parādīt pieaugušā nosauktās sejas un ķermeņa daļas, spēj sasaistīt vārdu ar priekšmetu. Kā arī var atbildēt uz jautājumu: „Kā tevi sauc?” – daļēji skaidri nosaucot savu vārdu.

Megijai vērojami nelieli uzlabojumi runas attīstībā. Meitene kļuvusi atraisītāka un ņem aktīvu līdzdalību pedagogiskajā procesā. Runas vienība, joprojām ir neskaidri izrunāts vārds, atsevišķus vārdus aizvieto ar auklīšu valodu. Spēj nosaukt savu vārdu.

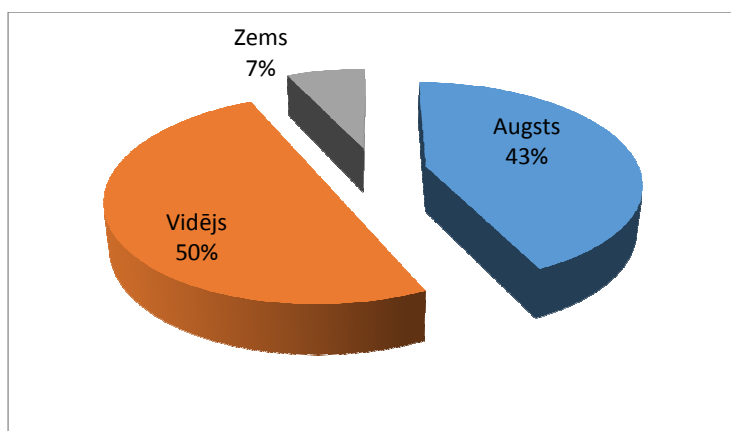
Tomasam vērojami nelieli uzlabojumi runas attīstībā. Zēns joprojām nekomunicē, pats pēc savas iniciatīvas ar vienaudžiem, vai pieaugušajiem. Uzsākot sarunu pedagogam, zēns atraisās. Daļēji skaidri izrunāti vārdi, sāk lietot frāzes. Var parādīt pieaugušā nosauktās sejas un ķermeņa daļas. Tomēr uz jautājumu: „Kā tevi sauc?” atbild ar skaņu, Tom.

Vladislavam vērojami daļēji uzlabojumi runas attīstībā. Pētījuma beigās zēns saprot un izpilda kombinētos lūgumus, kas sastāv no 2 daļām, spēj atbildēt uz jautājumiem: Kur? Kas tas ir? Ko dara auklīte, vai norādītā persona. Kā tevi sauc? Ar prieku atsaucas pedagoga uzaicinājumam doties uz nodarbībām, ņem viņās līdzdalību.

Beāte, Ernests, Ērika, Haralds, Loreta – aktīvi piedalās organizētajās nodarbībās, komunicē ar pieaugušo un dalās savā pieredzē. Veido teikumus, vārdus saskaņo pareizā locījumā teikumā, izmanto runā vietniekvārdus – es, tu, viņš, viņa, mēs; savā runā izmanto darbības vārdus, - dzert,

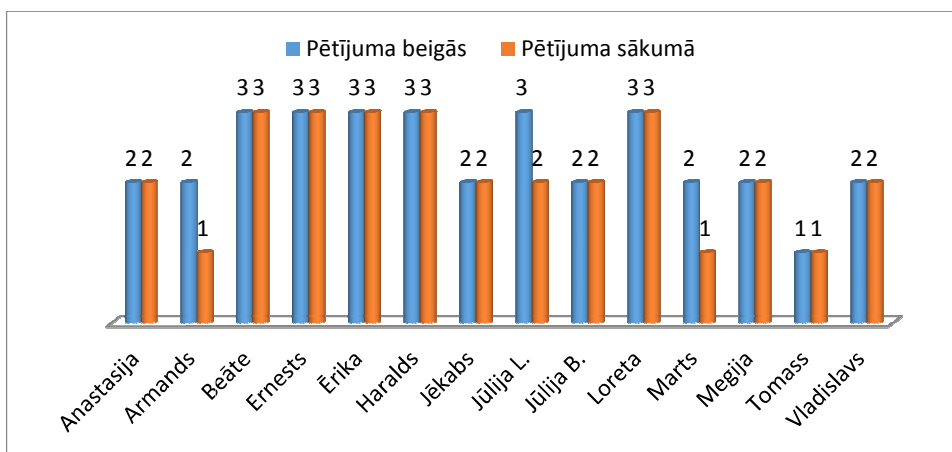
ēst, gulēt, skriet utt; un īpašības vārdus – liels, mazs, auksts, silts, slapjš utt; izprot prievārdu nozīmi uz, zem, pie, aiz; aktīvais vārdu krājums atbilst vecumposmam.

Visu apkopojot un izanalizējot, varam secināt, ka bērnu runas attīstības līmenis krasi vairs neatšķiras. Pirms pētījuma zems runas attīstības līmenis bija 3 bērniem. Tagad tas saglabājas vienam bērnam. Vidējs runas attīstības līmenis bija novērojams 6 bērniem, tagad tas ir 7 bērniem. Skaitliskā atšķirība skaidrojama ar to, ka šim līmenim pievienojās divi bērni no zemākā līmeņa, viens audzēknis no vidējā līmeņa runas attīstībā sasniedza augstāko līmeni. Augstākā līmenī pētījuma sākumā bija 5 bērni, tagad to skaits ir 6. Procentuāli tas būs 43% - augsts līmenis; 50% - vidējs līmenis; 7% - zems līmenis. Iegūtie rezultāti atspoguļoti 19. attēlā (sk. 19. attēlu).

19.attēls. Bērnu aktīvās runas vērtēšana PII „X” pētījuma beigās

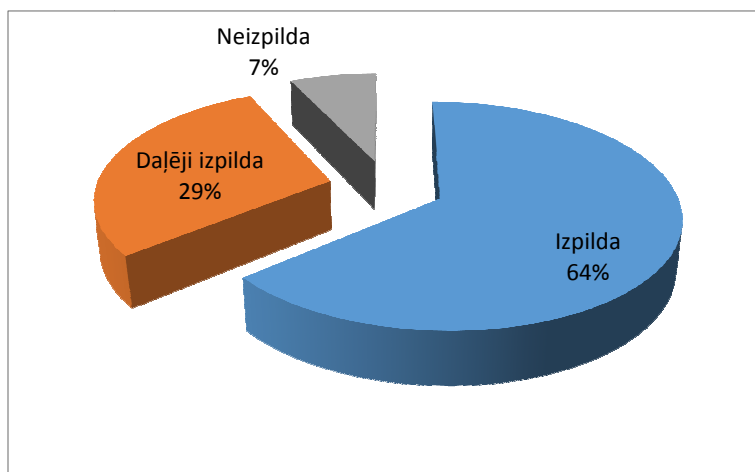
Apkopotie pētījuma rezultāti bērnu runas attīstības izvērtējumam pētījuma sākumā un pētījuma beigās, atspoguļoti katram bērnam individuāli 20. attēlā (sk. 20. attēlu).

20.attēls. Bērnu runas attīstības izvērtējums pētījuma sākumā un pētījuma beigās

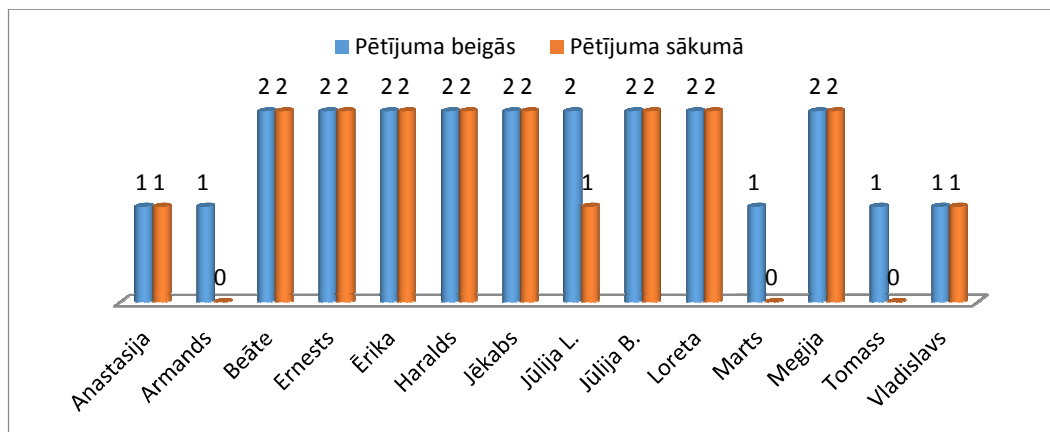
Aplūkojot apkopotos rezultātus un tos izanalizējot varam secināt, ka 3. pētījuma noslēdzošajā posmā bērnu runas attīstības līmenis ir uzlabojies, kā arī kustību aktivitāte ir uzlabojusies, bērni kļuvuši atraisītāki un ar prieku iesaistās pirkstiņu rotaļās, muzikālajās rotaļās,

atkārto kustības skaitāmpantiņiem. Uzsākot pētījumu, kustības pirkstiņu rotaļām neizpildīja 3 bērni – Armands, Marts un Tomass. Uzlabojumi vērojami Armandam un Martam, tagad šie audzēkņi, jau daļēji spēj atkārtot kustības. Ar Tomasu turpinu strādāt individuāli. 3 bērni - Anastasija, Jūlija L., Vladislavs sākuma posmā daļēji spēja atdarināt pedagoga rādītās kustības, noslēdzoties pētījumam tie ir 4 bērni – Armands, Anastasija, Marts, Vladislavs. Atkārtu un izpilda kustības noslēguma posmā 9 bērni – Beāte, Ernests, Ērika, Haralds, Jēkabs, Jūlija L., Jūlija B., Loreta, Megija. Procentuāli, tas būs sekojoši – sākuma posmā 21% bērnu nespēja izpildīt kustības, tagad šajā kategorijā ir 7%; daļēji izpildīja kustības 23% audzēkņi – tagad to spēj 29% bērnu; sākuma posmā 56% bērni spēja atdarināt pedagoģiskajā procesā piedāvātajām pirkstiņu rotaļām kustības, noslēguma posmā tie ir 64%. Iegūtie rezultāti atspoguļoti 21. attēlā (sk. 21. attēlu).

21.attēls. Bērnu aktivitāte izpildot pirkstiņu rotaļas pētījuma beigās

Bērnu kustību aktivitāte izpildot pirkstiņu rotaļas pētījuma sākumā un beigās apkopota 22. attēlā (sk. 22. attēlu).

22.attēls. Bērnu aktivitāte izpildot pirkstiņu rotaļas pētījuma sākumā un pētījuma beigās

Analizējot un apkopojot bērnu runas attīstības izvērtējumu pētījuma sākumā un pētījuma beigās, kvalifikācijas darba autore secina, ka audzēkņiem runas aktivitāte ir pilnveidojusies – tāpat, apstiprinās izvirzītā hipotēze pētījuma sākuma posmā – ka bērnu runa tiks aktivizēta, ja skolotājs pedagoģiskajā procesā sistemātiski un regulāri izmantos pirkstu rotaļas un rotaļas ar kustībām atbilstoši bērnu interesēm un uztveres spējām, ieinteresējot bērnus atkārtot rotaļā dzirdēto un redzēto. Tikai ieguldot sistemātisku darbu pedagoģiskajā procesā, mēs spēsim palīdzēt bērnam attīstīt un pilnveidot runu un valodu, jo pirmsskolas pedagoģiskais process ir skolotāja un audzēkņa mērķtiecīgi organizēta mijiedarbība, kura vērsta uz attīstošo un audzinošo uzdevumu realizāciju.

Secinājumi

Noslēdzot pētījumu par „2 – 3 gadīgu bērnu runas aktivizēšana rotaļās un spēles” kvalifikācijas darba autore izdara secinājumus:

1. Izanalizējot zinātnisko literatūru, par bērna runas un valodas attīstību, runas un valodas spējām piemīt sarežģīta struktūra, kurā ir ietverti gan iedzimti, gan sociāli priekšnosacījumi. Runa ir daudzu smadzeņu centra saskaņotas darbības rezultāts, kā norādīts daudzās zinātniskajās literatūrās. Runa un valoda ir saistīta ar daudziem psihiskajiem procesiem - uztveri, atmiņu, domāšanu, uzmanību, sajūtām, ar kuru palīdzību bērns izzina pasauli, kas savukārt veicina runas attīstību.
2. Bērna runas attīstībai jāvelta īpaša uzmanība. Rotaļājoties bērni tiek mudināti, saklausīt un pēc tam atdarināt skaņas. Viņi mācās atšķirt, kas ir skaņa, saklausīt un tikai vēlāk – pazīt burtus. Runas attīstības nodarbības mērķis ir attīstīt bērnu runu, bagātinot un aktivizējot vārdu krājumu, izmantojot dažādas vārdu šķiras un teikuma konstrukcijas. Svarīgi bērnam ir saklausīt un pareizi izrunāt visas latviešu valodā sastopamās skaņas.
3. Lai sekmētu bērnu runas un valodas attīstību 2 – 3 gadus veciem bērniem, nozīmīgi ir pedagoģiskajā procesā izmantot pirkstiņu rotaļas, muzikālās rotaļas, kustību rotaļas; tās izvēloties noteicošais faktors ir, lai tās atbilstu bērnu vecumposmam, to attīstošajiem faktoriem, jo regulāri izmantojot skaitāmpantus, pirkstu rotaļas un īsas dziesmiņas, atrisās ne tikai bērna valoda, bet vienlaikus tiek vingrināta uztvere, uzmanība, atmiņa un smalkās motorikas koordinācija.
4. Pētījumā iegūtie rezultāti, ļauj secināt, ka pirmsskolas pedagogam, īpaši jaunākajās vecuma grupās, jāpievērš uzmanība bērna runas un valodas attīstībai, izmantojot pirkstiņu rotaļas, veicinot fonemātiskās dzirdes attīstību audzēkņiem, rosinot bērniem caur rotaļu izspēlēt dažādus logoritmikas vingrinājumus un ļaujot dienas ritā rotaļāties ar dažādiem dabas materiāliem, kas veicina plaukstu un pirkstu sīko motoriku, ka arī ieinteresēt bērnus ar dažādām didaktiskajām spēlēm, kuras savukārt spēj papildināt mazuļa vārdu krājumu.
5. Lai sasniegtu, maksimāli augstus rezultātus, bērna valodas attīstībā ir jādarbojas kopveselumā - **pedagogs** → **bērns** ← **vecāki**. Vecākiem jāņem vērā, ka bērna runas un valodas attīstība sākas ar viņa piedzimšanas brīdi, kur īpaši būtiska ietekme uz bērna attīstību kopumā ir veiksmīgai mijiedarbībai starp vecākiem un mazuli, tas ir nozīmīgs pamats, gan runas un valodas, gan personības attīstībai.

Literatūras un citu avotu saraksts

1. Āboltiņa – Auziņa, I. Pētersons, A. (1998). *Vispārīgi atzinumi par valodu*. Pieejams: <http://valoda.ailab.lv/latval/vidusskolai/VALODA/v1.htm>
2. Albrehta, Dz. (1998). *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Rīga: Mācību grāmata.
3. Alunāns, J. (1856). *Dziesmiņas Latviešu valodai pārtulkotas*. Tērbata: Lakmanna.
4. Alunāns, J. (1929). *Kopotie raksti*. Rīga: Valters un Rapa.
5. Andersson, M. (1999). *The Early Childhood Environment Rating Scale (ECERS) as a tool in evaluating and improving quality preschools*. Stockholm: Stockholm Institute of Education Press. Pieejams: <http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A454456&dswid=-6894>
6. Bakisa, A., Romēns, K. (1997). *Rotaļas ar bērnu vecumā no 1 līdz 6 gadiem*. Rīga: Alberts.
7. Bardura, G., Ramazina, I., Čeredņikova, T. (1994). *Es gribu!* Rīga: Zvaigzne.
8. Beļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., Markus, D., Skujiņa, V., Šalme, A. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2000). Rīga: Zvaigzne ABC.
9. Boša, R. (1999). *Bērnu runas aktivizēšana bērnudārzā*. Rīga: Mācību apgāds NT.
10. Brantevica, A. (2016). *Draiskie artikulācijas vingrinājumi*. Rīga: RaKa.
11. Braun, O. (2006). *Sprachstörungen bei Kindern und Jugendlichen: Diagnostik – Therapie – Förderung*. Stuttgart: Kohlhammer.
12. Brice, B. (2007). *Pirkstiņu rotaļas*. Rīga: RaKa.
13. Brice, B. (2010). *Es būšu varens muzikants*. Rīga: Zvaigzne ABC.
14. Brice, B. (2010). *Tipu tapu dziesmiņa*. Rīga: RaKa.
15. Brice, B., Bajarune, I. (2011). *Vingrosim ar dziesmiņu*. Rīga: RaKa.
16. Brice, B. (2013). *Viss sākas ar rotaļu*. Rīga: RaKa.
17. Brice, B. (2017). *Visi desmit spēlējas*. Rīga: RaKa.
18. Dzintere, D., Boša, R. (1997). *Rotaļspēles*. Rīga: Mācību apgāds NT.
19. Dzintere, D. (1984). *Rotaļa un darbs bērnudārzā*. Rīga: „Cīņa”.
20. Dzintere, D., Stangaine, I. (2005). *Rotaļa - bērna dzīvesveids*. Rīga: RaKa.
21. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja*. Rīga: RaKa.
22. Dzintere, D., Stangaine, I., Kaņepēja, R., Lieģeniece, D., Mangule, I., Ukstiņa, R., Miķelsone, I., Millere, I., Platpers, A., Gaugere, Z. (2012). *Ceļā uz skolu*. Rīga: Zvaigzne ABC.
23. Elnebiņa, I. (1992). *Pakāpieni bērna attīstībā*. Rīga: Latvijas organizācija „Glābiet bērnus” sadarbībā ar izdevniecību „Pētergailis”.

24. Fisher, J. (1996). *Starting from the child*. Philadelphia: Open University Press.
25. Freimane, I. (1993). *Valodas kultūra teorētiskā skatījumā*. Rīga: Zvaigzne.
26. Geske, R. (2005). *Bērna bioloģiskā attīstība*. Rīga: RaKa.
27. Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L., Staļģe, L., Merirande, R. (1999). *Kā raisās valodiņa*. Rīga: Apgāds Rasa ABC.
28. Irbe, A., Lindenberga, S. (2015). *Bērns runāt mācās ģimenē*. Rīga: RaKa.
29. Kalniņa, V., Skrube, Dz. (1983). *Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika*. Rīga. Zvaigzne.
30. Kļaviņa, S. (1999). *Valoda kā šahs F. de Sosīra redzējumā*. Piejams: <http://www.vvk.lv/index.php?sadala=157&id=370>
31. Krafte, B. (2000). *Pirkstiņu rotaļas*. Mārupe. Puse Plus.
32. Krauce, D. (2011). *Palīdzēsim bērnam attīstīt valodu*. Piejams: <http://www.ntz.lv/lasitaju-raksti/palidzesim-bernam-attistit-valodu/>
33. Laizāne, S. (1981). *Kustību rotaļas*. Rīga: Zvaigzne.
34. Lieģeniece, D., Nazarova, I. (1999). *Veseluma pieeja valodas apguvē*. Rīga: RaKa.
35. Ošs, J., Rinks, J., Slavietis, J. (1993). *Rotaļnieks*. Rīga: Zinātne.
36. Markus, D. (2003). *BĒRNA VALODA: no pirmā kļiedziņa līdz pasakai*. Rīga: Rasa ABC.
37. Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: RaKa.
38. Miltiņa, I. (2013). Bērna runas un roku sīkās muskulatūras darbības mijsakārību aspekti. *Valodu mācības pirmsskolā un sākumskolā*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra: SIA Zelta rudens.
39. Narnicka, S., Fjodorova, O. (2013). *Ideju krātuve pirmsskolai 1*. Rīga: Zvaigzne ABC.
40. Picka, N. (1990). *Paidagoģiskā psiholoģija*. Ķelne: Selgas apgāds.
41. Plotnieks, I. (1989). *Psiholoģija ģimenē*. Rīga: Zvaigzne.
42. Prudņikova, I. (2004). *Montesori pedagoģija ikdienā*. Rīga: RaKa.
43. Rēzeknes Augstskola Pedagoģijas fakultāte. (2007). *Inovācijas skolotāja logopēda darbībā*. Rēzekne: RA.
44. Rodari, Dž. (2009). *Fantāzijas gramatika*. Rīga: Zvaigzne ABC.
45. Rozentāls, M. (1974). *Filozofijas vārdnīca*. Rīga: Liesma.
46. RPIVA Bērna valodas pētījuma centrs. (2007). *Vecuma grupu valodas īpatnības Latvijā: Lingvinistiskais, sociālais un kultūras aspekts*. Rīga: SIA Izglītības solī.
47. Rūķe - Draviņa, D. (1992). *No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem*. Rīga: Zvaigzne.

48. Salna, I. (2016). *Jauc skaņas, nesaprot vārdus: fonemātiskās uztveres traucējumi bērnam*. Piejams: <http://www.delfi.lv/calis/enciklopedija/jauc-skanas-nesaprot-var-dus-fonematiskas-uztveres-traucejumi-bernam.d?id=47292429>
49. Skujiņa, V., Buša, O., Markus, D., Joma, D., Kalnača, A., Lokmane, I., Pūtele, I. (2007). *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas Institūts.
50. Skujiņa, V., Anspoka, Z., Kalnbērziņa, V., Šalme, A. (2011). *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Jelgava: Jelgavas tipogrāfija.
51. Smita, K., Strika, L. (1998). *Mācīšanās traucējumi no A līdz Z*. Rīga: RaKa.
52. Sproģe, D. (2014). Žurnāls *Taka*. Nr. 6.
53. Stangaine, I. (2013). *Pirmsskolas vecuma bērnu dialogrunas sekmēšana rotaļās. Valodu mācības pirmsskolā un sākumskolā*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra: SIA Zelta rudens.
54. Stangaine, I., Špona, A., Jermolajeva, J., Siliņa-Jasjukeviča, I., Randoha, A., Līduma, A., Randoha, A., Augstkalne, D., Vigule, D. (2015). *Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Rīga: RaKa.
55. Stangaine, I. (2015). *Pirmsskolas vecuma bērna sarunvaloda rotaļās. Bērna valoda Latvijā*. Rīga: Zinātne.
56. Svence, G. (1998). *Personības attīstības psiholoģija*. Rīga: Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstskola.
57. Šternfelde, I. (2017). *Stīkās motorikas attīstīšana pirmsskolas vecuma bērniem*. Rīga: Pētregailis.
58. Tūbele, S. (2002). *Skolēna runas attīstības vērtēšana*. Rīga: RaKa.
59. Tukiša, I., Vucenlīdzāns, P. (2008). *Roku sīko kustību nozīme bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vispārējā un valodas attīstībā*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
60. Udaļcova, J. (1983). *Didaktiskās spēles un rotaļas pirmsskolas vecuma bērnu mācīšanā un audzināšanā*. Rīga: Zvaigzne.
61. Vigotskis, Ļ. (2002). *Domāšana un Runa*. Rīga: Eve.
62. Vīgante, R. (1999). *Bērnu valodas traucējumu diagnosticēšana un valodas attīstības sekmēšana*. (Nepublicēts promocijas darbs).
63. Vorda, S. (2017). *Mazais runā*. Rīga: Zvaigzne ABC.
64. Аванесова, В. Н. (1986). *Воспитание и обучение детей в разновозрастной группе*. Москва: Просвещение.
65. Большакова, С. Е. (2005). *Формирование мелкой моторики рук. Игры и упражнения*. Москва: ТЦ. Сфера.
66. Виготский, Л. (1967). *Воображение и творчество в детском возрасте*. Москва: Просвещение.

67. Глухов, В. (2005). *Основы психолингвистики*. Москва: АСТ, Астрель.
68. Кольцова, М. (1979). *Ребенок учится говорить*. Москва: Просвещение.
69. Крайг, Г. (2000). *Психология развития*. Санкт-Петербург: Питер.
70. Ладыженская, Т. (2005). *Характеристика связной речи детей*. Москва: Педагогика.
71. Мухина, В. С. (1986). *Шестилетний ребенок в школе*. Москва: Просвещение.
72. Пиаже, Ж. (1994). *Речь и мышление ребенка*. Москва: Педагогика.
73. Правдина, О. В. (1969). *Логопедия*. Москва: Просвещение.
74. Сохин, Ф. А. (1979). *Развитие речи детей дошкольного возраста*. Москва: Просвещение.
75. Тихеева, Е. (1981). *Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста)*. Москва: Просвещение.
76. Филичева, Т. Б. (2000). *Особенности формирования речи у детей дошкольного возраста*. Москва: Учпедгиз
77. Хватцев, М. Е. (1959). *Логопедия*. Москва: Учпедгиз.
78. Эльконин, Д. (1989). *Избранные психологические труды*. Москва: Педагогика.

Pielikums

1. pielikums

Pirkstiņu rotaļa „Roku mazgāšana”

Pirms pie galda sēsties -	→Ejot pie izlietnes ritmiski sit plaukstas.
Rokas jāmazgā!	
Saziepē tās kārtīgi,	→Saziepē plaukstas.
Saberzē tās rūpīgi;	→Ar saliektu pirkstu kauliņiem masē vienu,
Pirksti danco plaukstiņās –	→tad otru plaukstu.
Ai, cik tīras drīz būs tās!	
Saliec abas plaukstas kopā,	→Saliec abas plaukstas kopā, sakrusto pirkstus,
Pirkstiņus liec katrā robā,	→un mazgājot paberzē vietas starp pirkstiņiem.
Beidzot rokas noskalo;	→Noskalo rokas.
Mikrobus tad aizden prom!	→Ritmiski sit mitrās plaukstas (Brice, 2017, 28).

2. pielikums

Pirkstiņu rotaļa „Diendusa”

Mazais pirkstiņš gulēt iet,	→Kreisās rokas pirksti izstiepti. Sākot ar piekto
Zeltnesim jau acis ciet,	→jeb mazo pirkstu, pa vienam saliec pirkstus dūrē.
Garais pirkstiņš gultā – hop!	→
Rādītājs vēl saka - stop!	→Ritmā izkustina rādītājpirkstu, tad saliec dūrē.
Arī īkšķim nenāk miegs -	→
Netaisa tas, acis ciet!	→Ar labās rokas rādītājpirkstu „brīdina” īkšķi (Brice, 2007, 12).

3. pielikums

Skaitāmpants „Pirkstu mājiņa”

Rotaļas pirmo daļu skandē un darbojas ar plaukstām. Turpinājumā dzied un darbojas ar pirkstiem.

Skandē:

Te ir pirkstu mājiņa,	Saliek kopā plaukstas kā jumtiņu.
Tajā dzīvo pirkstiņi.	Paceļ rokas un kustina pirkstus.
Mājai priekšā durtiņas,	Sasit plaukstas un atstāj tās sakļautas.

Durvis veras vaļā ciet, vaļā ciet,
Kad pa durtiņām kāds iet.

Turot sakļautas plaukstu ārmalas ar īkšķiem,
„Atver” un „aizver” plaukstas – „durtiņas”.

Dzied:

Kas tur klauvē tuk, tuk, tuk?

Tas ir īkšķis lūk, lūk, lūk!

Kas tur klauvē tuk, tuk, tuk?

Indriķis lūk, lūk, lūk!

Kas tur klauvē tuk, tuk, tuk?

Mazais Ansis lūk, lūk, lūk!

Darbības dziedot:

Vertikāli izslien kreiso plaukstu – tās ir „durvis”. Dziedot ar labās rokas īkšķi klauvē pie „durvīm”. Dziesmiņas otrajā daļā (3. un 4. taktī) izslien abu roku īkšķus un ritmiski kustina. Panta beigās īkšķi viens otram paklanās.

Turpina un atkārto tās pašas darbības ar rādītājpirkstu un mazo pirkstiņu (Brice, 2017, 45).

4. pielikums

Plaukstu un pirkstu masāža, izmantojot dabas materiālus: priežu un egļu čiekurus, valriekstus, lazdu riekstus, graudus, spalvas u. c.

1. Priežu čiekurs atrodas starp plaukstām. Tas jāpagriež (jākustina) dažādos virzienos 2 - 3 minūtes.
2. Čiekurs jāmet gaisā ar abām rokām un tāpat (ar abām rokām) jānoķer.
3. Jāvīrpina valrieksts vispirms pa vienas plaukstas iekšpusi un virspusi, tad pa otras. Uzdevuma veikšanas ilgums apmēram 3 minūtes.
4. Saujiņa lazdu riekstu jāpārber no vienas plaukstas otrā. Uzdevuma veikšanas ilgums 1 – 2 minūtes.
5. Saujiņu lazdu riekstus uzber uz paplātes. Plauksta jāuzliek uz lazdu riekstiem un tie jāripina pa paplāti. Uzdevumu veic pārmaiņus ar vienu un otru roku, ar plaukstas iekšpusi un virspusi. Uzdevuma veikšanas ilgums 1 – 2 minūtes.
6. Spēles ar graudiem. Jāizmanto dažādi graudu un putrainu veidi. Tos var saspīst dūrē, pārbērt no vienas rokas otrā, maisīt dziļā bļodā utt. Uzdevuma veikšanas ilgums 3 minūtes.
7. Ar spalviņu jāglāsta plaukstas iekšpuse un virspuse, pārmaiņus viena un otra roka. Uzdevuma veikšanas ilgums 3 minūtes (Šternfelde, 2017, 9, 10).

5. pielikums

Spēles ar dabas materiāliem - kastaņiem, pūpoliem, čiekuriem, priežu skujuam

1. Priežu skujas:

- rullē izstieptās plaukstās,
- virpina ar īkšķi un pārējiem pirkstiem pēc kārtas,

- sarindo uz galda pamīšus īsās un garās skujiņas,
- soļo ar otro un trešo pirkstu pa skujiņām.

2. Čiekuri:

- noķer mestos čiekurus,
- met čiekurus no vienas rokas otrā,
- plaukstas ir uz galda, čiekuru ieliek starp otro un trešo pirkstu; ceļ to uz augšu; maina pirkstus;
- vienas rokas plauksta ar izplestiem pirkstiem atrodas uz galda; otra roka ar čiekuru uzsit pa galdu – katra pirksta galā; maina rokas.
- tur katrā plaukstā čiekuru, reizē atver, saspiež plaukstas; pārmaiņus atver un aizver plaukstas;
- tur čiekurus uz izstieptu roku plaukstām; virza abas plaukstas dažādos virzienos;
- met čiekurus grozā;
- noliek vairākus čiekurus rindā uz galda un „izsoļo” starp tiem.

3. Pūpoli:

- pūpoli rindā uz galda; ar knipi sit pa tiem, mainot pirkstus;
- ar rādītājpirkstu veikt apļveida kustības ap pūpolu abos virzienos;
- veido no pūpoliem noteiktu ornamentu, noklāj kādu figūru.

4. Kastani:

- satver kastani sauļā, ar īkšķi to glauda dažādos virzienos;
- satver un saspiež kastani ar īkšķi un pārējiem pirkstiem pēc kārtas;
- rullē lielu kastani starp plaukstām (uz priekšu un atpakaļ, ar apļveida kustībām);
- uzliek plakanus kastaņus uz izstieptu plaukstu virspusēm; cilā abas rokas reizē dažādos virzienos; veic apļveida kustības pret galda virsmu;
- noliek vairākus kastaņus rindā uz galda; ar pirkstu veic plūstošu zigzaga kustību starp kastaņiem; izsoļo ar otro un trešo pirkstu starp kastaņiem;
- uz galda divi kastaņi - saspiežot trīs pirkstus kopā „lec” pāri kastaņiem;
- traukā sabērt mazi kastaņīši, zīles, arbūzu sēkliņas, rieksti; izmantojot „pincetes satvērienu”, izlasa no trauka kastaņīšus (Šternfelde, 2017, 12, 13).

6. pielikums

Artikulācijas vingrinājums R, L skaņu izrunas mācīšanai

Rudais runcis agri ceļas,

Ar staipīšanos rītu sāk*(izstaiplās),*

Nagus izlaist, savilkt, izlaist, savilkt,

(pirkstus izstiepj un savelk dūrītē)

To viņš māc.

Runcis zobus tīrīt dodas,

Augšējo un apakšējo rindu, augšējo un apakšējo rindu,

(lūpas smaidā, ar mēli tīra apakšējo un / vai apakšējos zobus)

Tā tik tīri zobi rodas!

Ar ūdentīņu zobus skalo – pūū!*(piepūš vaigus, patur, strauji izpūš)*

Ūdens lāses no ūsām laiza, ar mēli garo.

(ar platu mēli laiza lūpas – augšējo un / vai apakšējo, virzienā no vidus uz sāniem)

Un tad zivtiņas akvārijā baro.*(piesūc mēli pie cietajām augšējām un plāta muti)*

(Brantevica, 2016, 24).

7. pielikums

Elpošanas vingrinājums

Zaļš balons Kristeram līdz,

(izveido iedomu balonu – saliek plaukstu kopā)

Kristers to tūlīt piepūtīs,

(pūš iedomu balonu – ieelpa caur degunu, vienmērīga izelpa caur muti; plaukstu pakāpeniski attālinās, rādot arvien lielāku balonu)

Un pa gaisu aizlaidīs.

Balons lidodams tad teiks:

Krister, paliec sssssssveiks!

(plaukstu pakāpeniski tuvinās, rādot arvien mazāku balonu; pirms “sveiks” ievelk dziļi elpu; izrunā „ssssssssveiks”, vai tikai skaņu ssssssss)(Brantevica, 2016, 21).

8. pielikums

Elpošanas vingrinājumi

1. „Svece”. Bērna izelpa ir lēna, vienmērīga, it kā pūstu sveci, kuras liesmiņai jānoliecas. Šim nolūkam var izmantot plānu, šauru papīra sloksnīti.

2. „Kuģītis”. Tiek izmantota bļoda ar ūdeni un papīra kuģīti. Uz bļodas malas ir piestiprināti krāsaini aplīši, kas apzīmē ostas. Bērns lēnā, ilgstošā izelpā „ievada” papīra kuģīti noteiktā pieturvietā. Līdzīgā veidā izelpojot, bērns var nopūst malā karstu piena plēvīti zupas šķīvī; spalviņu no piedurknes.

3. „Vētras” veidošana ūdens glāzē vai „sniegputeņa” radīšana (ziepju burbuļa pūšana, stikla traukā sīki plēsts plāns papīrs) ar kokteiļsalmiņu palīdzību.

4. Diegā iekārtu papīra putniņu, lapiņu, sniegpārslīņu pūšana. Tiek sekots, lai gaisa plūsma cauri mutes dobumam būtu lēna, viegla, plūstoša (Miltiņa, 2005, 230, 231).

Vingrinājumi lūpu muskulatūras attīstīšanai

- Turēt lūpas sakniebtas. Starp lūpām var turēt papīra lapu.
- Izvirzīt lūpas taurītē uz priekšu, atplest plati smaidā.
- Atvērt, aizvērt muti.
- Pasaciņa par „sētiņu”: smaidīt atsedzot zobus. Zobi veido „sētiņu”, mēle ir „aitiņa” To grib apēst vilks, un tāpēc nedrīkst palaist „aitiņu” aiz „sētiņas”. Smails jānotur, kamēr pieaugušais skaita līdz pieci.
- Noslēpt apakšlūpu aiz augšlūpas un otrādi.
- Lūpas taurītē virzīt uz labo un kreiso pusi.
- Stiep lūpas uz priekšu un teikt ū – ū – o – ū utt.
- Pasmaidīt (atvilkt lūpu kaktiņus uz sāniem) un veidot taurīti (izvirzīt lūpas uz priekšu).

Mēles vingrinājumi

- Noturēt mīkstu platu mēli uz apakšlūpas (mēlīte guļ).
- „Pulkstenis”; atvērt muti, izkārt mēli no mutes un kustināt to pa labi, pa kreisi – tik, tak.
- „Ievāriņjums”; ar mēli aplaizīt augšlūpu un apakšlūpu.
- Vienmērīgi, ritmiski „tīrīt” ar mēles palīdzību augšējās zobus, apakšējās zobus.
- „Piena lakšana”; ar mēli atdarināt kā kaķītis lok pienu. Var mēģināt lakt pienu no apakštasītes.
- Ar mēles palīdzību censties aizsniegt degunu un zodu.
- Ar mēles palīdzību atdarināt zirga pakavu skaņu (Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L., Staļģe, Merirande, 1999, 33, 34).

Pirkstiņrotaļa fonemātiskās dzirdes attīstīšanai

1. Vēju saukšana:

Pūti, pūti rieteni – ū – ū – ū, → Rokas turēt taurītē pie mutes, augumu pagriež pa kreisi.

Pūti, pūti austreni – ū – ū – ū, → Augumu pagriež pa labi, rokas taurītē pie mutes.

Lai šalc visi mežu gali – š – š – š, → Paceļ rokas augšā un šūpo.

Birst lapiņas skanēdamas – ē – ē – ē! → Kustinot pirkstus atdarina lapu krišanu.

(I. Cērpa)

(Brice, 2007, 24).

Pirkstiņrotaļa fonemātiskās dzirdes attīstīšanai

2. Pavasaris:

Vējš uz mežu dziesmu nes – š – š – š – š – š, → Rokas paceltas, šūpo virs galvas.

Dziesmiņu norēja mednieku suns: vau – vau! Rrrr – vau – vau!

Vilki zaļā pļavā nogaudioja tā: Ū – ū – ū – ū, → Saliek rokas taurītē un pūš.

Visas kopā dzraudzīgi vārdes dīķī kurkstēja: Kva – kva – kvā! Kva – kva – kvā!

(pietupjas un lēcienā uz augšu atkārto – kva – kva – kva).

Ūjina ūpis: Uhū – uhū! → Saliek rokas taurītē.

Atsauca gotiņa: Mū – mū! (Brice, 2007, 26).

11. pielikums

Didaktiskā rotaļa „Balons”

Rotaļas dalībnieki stāv ciešā aplī un pūš „balonu” – noliekuši galvas uz leju, pūš taurē saliktās dūrītēs (dūres tur vienu virs otras). Pirms katra pūtiena visi bērni atkāpjas soli atpakaļ, iztaisnojas, ievelk gaisu un pēc tam pieliekušies izrunā „f- f –f”, izpūšot gaisu savā „taurē”. Tā atkārto 2 – 3 reizes.

Tad bērni sadevušies rokās, virzās atpakaļ, paplašinot apli, un runā: „Pūties liels un paliec tāds, tikai neplīsti!” Kad bērni izrunā pēdējos vārdus, ir izveidojies liels aplis.

Vadītājs, pieskaroties bērnu sadotajām rokām, saka: „Gaiss, izplūsti!” Visi bērni saskrien uz centru, izdvešot skaņas „t – s – s, t – s – s”. Pēc tam rotaļu sāk no jauna un atkārto vairākas reizes (Udaļcova, 1983, 23).

12. pielikums

Didaktiskā rotaļa „Vilciens”

Bērni stāv cits aiz cita, attēlojot vilcienu. Vilciena priekšgalā – „lokomotīve” (vadītājs). Visi bērni kopā ar rotaļas vadīt darbībām un skaņām atdarina vilciena atiešanu: „Brau – cam, brau – cam”. Pakāpeniski vilciens paātrina gaitu. Pēc tam „At – brau – cām, at – brau – cām”, un vilciena gaita kļūst lēnāka. „Š – š – š”, lokomotīve izpūš tvaiku (Udaļcova, 1983, 23).

13. pielikums

Rotaļas ar dziedāšanu

Runas rotaļas

1. Pantiņu skandē, sākot no rokas īkšķa. Beigās viegli uzsit pa mazo pirkstiņu: „Kam tu teici mātei! Kam tu teici mātei!”

Tas iekrita upē,

Tas izvilka laukā,

Tas pārnesa mājā,

**Tas iecēla gultā,
Tas sūdzēja mātei,
Kam tu teici mātei,
Kam tu teici mātei!**

2. Gaidot maltīti ar bērniem var skandēt:

Riku, raku ķīselīti, (bērns ar pirkstu veicam maisīšanas kustību saujā)
Ar nazi griežams, (ar pirkstu imitē naža griešanu)
Ar nazi griežams,
Ar cirvi cērtams, (ar pirkstu imitē ciršanas kustības)
Ar kalnu kumeļu (sit plaukstu)
Pāri jājams.(piesit kājas)

3. Vai arī:

Klip – klap, klap, klip –klap, klap, (bērni ritmiski sit plaukstiņas un atkārtoti skandējamo pantu)
Maisā birst miltiņi, (rociņas paceltas augšā, un lēni laižot tās lejā kustina pirkstiņus imitējot miltu biršanu maisā)
Klip – klap, klap, klip –klap, klap,(ar plaukstām plaukšķina pa grīdu).
Bērniem būs pīrāgi!

4. Rotaļa runas un kustību koordinācijai: „Zaķa burkāni”

Rotaļas norise: bērni sēž aplī uz grīdas, rokas uzlikušas uz ceļgaliem. Rotaļas vadītājs skandē:

Zaķis nesa zaķēniem (ritmiski piesitieni pa ceļgaliem)
Maisā gardus burkānus;
Paklūp zaķis saplīst maiss, (piesit abas plaukstu pa grīdu, tad sasit plaukstu)
Ripo projām nesamaiss. („kamoliņa” tīšanas kustības)
Ai, ai, ai, kā tad tā! (pie „ai, ai, ai” pieliek plaukstu pie vaigiem, šūpo galvu)
Ko nu grauzīs vakarā? (izpleš abas rokas, paceļ plecus)

5. Rotaļa – artikulācijas, ritma izjūtas, kustību koordinācijas vingrināšanai.

„Putra brauca pār Daugavu”

Nepieciešams, katram bērnam divas karotītes. Rotaļas gaita: bērni nostājas aplī, katram rokās karotītes. Skandējot latviešu tautasdziesmu, izpilda aprakstā minētās kustības.

Putra brauca pār Daugavu, (virzās tecinot soli pa aplī, ar karotītēm veicot „kamoliņa” tīšanas kustības)

Rakstītās kamanās;

Mazi bērni pakaļ tek (runas ritmā sit karotītes vienu pret otru)

Rakstītām karotēm (skandējot pēdējo vārdu paceļ karotes virs galvas).

6. Muzikālā rotaļa „Kukainīša pavasaris”

Bērni, kopā ar skolotāju, dziedot izpilda kustības.

Saulīte pasmaida, (paceļ rokas uz augšu)

Stariņiem noglāsta (maigi nolaiž rokas uz leju)

Kukainīt, vabolīt (pašūpo kopā saliktas plaukostas)

Mosties no miedziņa (pakrata pirkstu)

Radziņus pagroza (pieliek pirkstus pie galvas un pagroza tos)

Kājiņas izstaipa (izstiepj rokas sāniski plecu augstumā, dūres saliektas (staipās))

Miedziņu aizraida (saliek plaukstiņas un uzpūš) (Brice, 2013, 80 – 156).

7. Muzikālā rotaļa ar kustībām.

Iet divi mazi lācīši, tipu – tapu, taps! 2 reizes → bērni virzās pa apli un pie tipu – tapu, taps piesit kājiņas, skolotājas norādītajā ritmā;

Tie spēlē mazas bundziņas, tipu – tapu, taps! → sasit plaukstiņas, skolotājas norādītajā ritmā;

Bum – bum – bum! → rībina ar plaukstām pa grīdu;

Tur lido biz – biz – mārīte, biz – biz - biz – biz! → bērni brīvi pārvietojas pa telpu, ar roku kustībām atdarinot mārītes lidošanu;

To silda silta saulīte, biz – biz - biz – biz! → bērniem rokas paceltas augšā virs galvas, groza plaukstiņas ar izstieptiem pirkstiņiem;

Bum – bum – bum! → rībina ar plaukstām pa grīdu;

Te lido mazi putniņi, čir – čir- čir... → bērni brīvi pārvietojas pa telpu, ar roku kustībām atdarinot putniņu lidošanu;

Tie šodien ļoti priecīgi ir, ir, ir, ir, ir! →sasit plaukstiņas, skolotājas norādītajā ritmā;

Bum – bum – bum! → rībina ar plaukstām pa grīdu;

Nu paskat kādi zaķēni, hoplā, hoplā, hop! → bērni lec kā zaķēni;

Tie jautri bungo nebēdņi, hoplā, hoplā, hop! → ar plaukstiņām sitam pa ceļšiem;

Bum – bum – bum! → rībina ar plaukstām pa grīdu

(Brice, Bajarune, 2011, 26).

8. Pupu rotaļa.

Mazuļi sēž uz grīdas katram neliela plastmasas pudele ar aizskrūvējamu korķīti un sauju kaltētu šabelpupu. Skandējot pupu pantu, bērni pa vienai pupas ielasa pudelē. Kad visas pupas salasītas,

pudeli aizskrūvē, īsu brīdi (8 – 16 taktis) klavieru pavadījumā spēlē „Pupu mūziku” (improvizācija). Tad pudeli atskrūvē, pupas saber kopējā traukā.

**Viena pupa, otra pupa,
Cita resna, cita strupa;
Viena pupa, otra pupa,
Kopā iznāk pupu zupa.**

Tie, kas spēj, var skandēt šādi:

Viena pupa, otra pupa, → rāda pa labi, pa kreisi;

Tava pupa, mana pupa, → rāda uz draugu, uz sev;

Liela pupa maza pupa, → izpleš rokas, satuvina;

Balta pupa, raiba pupa, → tin „kamoliņu”;

Turku pupa, čurku pupa → tin „kamoliņu”;

Kopā iznāk pupu zupa → ar kreiso roku aptver neesošu bļodu, ar labo maisa (Brice, 2010, 33).

9. Muzikālā rotaļa „Ejam ciemos”(sk. 1. attēlu).

Ejam ciemos! B. Brice

5 1. Es pie lā - ča cie - mos e - ju, di - pu - di - pu, dap!

9 Aiz - e - ju un pie - klau - vē - ju, di - pu - di - pu, dap!

13 Tuk, tuk, tuk! At - ve - riet! Lā - ča drau - gus ie - lai - diet!

Lā - ča šo - dien mā - jās nav, lā - cim dur - vis ciet!

2. Es pie zaķa... ļipu - ļipu, ļap!

3. Es pie peles...tipu - tipu, taps!

Rotaļas norise.

1. pantā rotaļas daļībnieki, piesitot kājas, virzās pa apla ceļu, rokas sadotas. 5.–8. t. – apstājas, pagriežas pret centru, sit dūrītes vienu pret otru – „klauvē”. 9.–10. t. – ritmiskiem soļiem virzās uz apla centru, pie vārda „nav!” izteiksmīgi izpleš rokas; pie vārda „ciet!” – sasit izstieptu roku plaukstas. Atkārtojumā paplašina apli atkāpjoties, atkārtojot darbību ar rokām.

2. pantā „Es pie zaķa”... iet viegliem soļiem, pie „ļipu – ļapu” lec uz abām kājām, turpinājumā atkārtō 1. panta darbību.

3. pantā „Es pie peles” – tecīņus solī, atkārtō 1. panta darbību.

(Brice, Bajarune, 2011, 68).

1.attēls. Muzikālā rotaļa „Ejam ciemos”

10. Muzikālā rotaļa „Nāc manu lācīti” (sk. 2. attēlu).

Nāc, manu lācīti!

V. Purīņa

1. Nu nāc, ma-nu lā - cī - ti, nāc, nāc, nāc, nu
 nāc, ma-nu lā - cī - ti, nāc, nāc, nāc, nāc ar bēr-niem pa - de -
 jot! Nāc ar bēr-niem pa - de - jot!

2. Ar vienu ķepiņu – tā, tā, tā,
 Ar otru ķepiņu – tā, tā, tā,
 Un ar abām – tā, tā, tā,
 Un ar abām – tā, tā, tā!

3. Ar vienu kājiņu – tā, tā, tā!
 Ar otru...
 Un ar abām...

4. Tu pagrozies un palecies 2x
 Un pret bērniem paklanies! 2x

5. Nu nāc, manu lācīti, nāc, nāc, nāc! 2x
 Nāc uz mājām atpūsties! 2x

Rotaļas norise.
 Bērni stāv aplī, vidū rotaļu lācis.
 1. pants – bērni ar rokas mājieniem aicina lāci dejot, tad ieliek rokas sānos, ritmiski pagrozās.
 2. pants – ar labo roku 3x „piesitieni” gaisā. Ar kreiso roku 3x „piesitieni” gaisā. Ar abām rokām asasit 3x plaukstas (2x).
 3. pants – piesit 3x vienu kāju. Piesit 3x otru kāju. Pārmaiņus piesit abas kājas.
 4. pants – rokas sānos, pagrozās, palecas – atbilstīgi tekstam.
 5. pants – ar roku māj aicinot, beigās pietupstas, pieliek plaukstas zem vaidziņa – kā guļot.

(Brice, Bajarune, 2011, 81).

2.attēls. Muzikālā rotaļa „Nāc manu lācīti”

11. Dziesmiņa „Fermā” fonemātiskās dzirdes aktivizēšanai (sk. 3. attēlu).

Fermā

(Tradicionālais somu bērnu kanons)

1. 2. 3.

1. Mū - su mel - nam run - cim tā - da dzies - mi - ņa:
 Ņau - ņau! Ņau - ņau! Dzies - mi - ņa skan tā!

2. Mūsu sētas Krancim tāda dziesmiņa:
 Vau-vau! Vau-vau!

3. Mūsu aitām, sprogainītēm, ir dziesmiņa:
 Mē-mē! Mē-mē!

4. Mūsu brūnai gotiņai ir dziesmiņa:
 Mū-mū! Mū-mū!

5. Mūsu rozā sivēniem ir dziesmiņa:
 Kvik-kvik! Kvik-kvik!

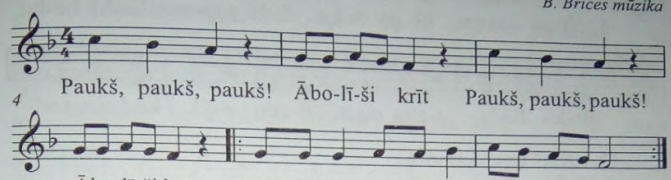
(Brice, 2010, 25).

3.attēls. Dziesmiņa „Fermā”

12. Muzikālā rotaļa „Āboliši krīt” (sk. 4. attēlu).

Āboliši krīt

Dz. Rinkules-Zemzares vārdi *B. Brices mūzika*

4 Paukš, paukš, paukš! Ābo-lī-ši krīt Paukš, paukš, paukš!

Ābo-lī-ši krīt. Viens, div', trīs, viens, div', trīs, skriesim sa-la-sīt!

Rotaļas norise.

Audzinātāja dziedot pa vienam vai vairākiem met gaisā krāsainas bumbiņas – „ābolus”. Pēc dziesmas bērni lasa tās spainīšos un saber lielā grozā. Tad rotaļu atkārtō vēlreiz. Rotaļā var izmantot aptamborētas porolona vai filcētas bumbiņas – kā ābolus.

4.attēls. Muzikālā rotaļa „Āboliši krīt”

(Brice, Bajarune, 2011, 73).

Pirkstu rotaļas, kuras tika izvēlētas pedagoģiskajā procesā bērna runas aktivizēšanai

1. Mārīte pa roku lien

Mārīte pa roku lien -

(Ar labās rokas četriem pirkstiem tipina pa kreiso roku uz augšu).

Augšup, augšup, augšup vien!

(Līdz pleciem).

Piesit vieglām kājiņām –

(Labās rokas pirksti viegli piesit pa kreisās rokas plecu).

Žvikts – uz savam mājiņām.

(Atvēzējas ar abām rokām un pavicina abas rokas plati atplestas) (Brice, 2007, 55).

2. Putras vārīšana

Abu roku pirksti sakļauti dūrītē, īkšķi pacelti uz augšu. Izdaram apļveida kustības ar īkšķiem, vienlaikus skaitot pantiņu:

Manu mazu mazulīti,

Ko tu, mazais, vāri?

Vārīt vāru pelnu putru,

Ēku, to es vāru!

Kas to pirmo vārdu teiks,

Tas to putras katlu veiks,

Ēku, reku, jā!

Pēc vārdiem - Ēku, reku, jā - īkšķi noslēpj dūrītē. Apļveida kustības izdara gan uz vienu, gan uz otru pusi (Krafte, 2000, 16).

3. Pirkstiņi

Pirkstiņi, žigliņi, visi dara tā:

Tā, tā, tā velkas kamolā. → plaukstas sakļautas dūrītēs;

Pirkstiņi, žigliņi, visi dara tā:

Tā, tā, tā pogas aizpogā. → ar pirkstiem atdarina pogas pogāšanu;

Pirkstiņi, žigliņi, visi dara tā:

Tā, tā, tā zeķi izada. → ar pirkstiem veic adīšanas kustības;

Pirkstiņi, žigliņi, visi dara tā:

Tā, tā, tā mīklu samīca. → pirksti sakļauti dūrītēs, atdarina mīklas mīcīšanu;

Pirkstiņi, žigliņi, visi dara tā:

Tā, tā, tā brilles uztaisa. → rādītājpirkstu un īkšķi saliek kopā un pieliek pie acīm;

Pirkstiņi, žigliņi, visi dara tā:

Tā, tā, tā draugu nopaijā. → nopaijā blakus sēdošo bērnu;

Pirkstiņi, žigliņi, visi dara tā:

Tā, tā, tā muti nomazgā. → ar plaukstām mazgājam muti;

Pirkstiņi, žigliņi, visi dara tā:

Tā, tā, tā “kuš – kuš” parāda. → pamīšus pieliek vienas rokas un otras rokas rādītājpirkstus
pie lūpām;

Pirkstiņi, žigliņi, visi dara tā:

Tā, tā, tā “atā” parāda. → pamājam ar abu rokstu pirkstiem (Brice, 2007, 64).

4. Zakīši

Zakīši sēž rindiņā garās ausis kustina →

Ai, kas tās pa garām ausīm, → ritmā kustina izslietus abu roku 2. un 3. Pirkstus;

Kas tās pa garām ausīm! →

Zaķu māte bungas sit, → ar rādītājpirkstiem bungo pa grīdu;

Zaķu māte bungas sit, →

Zaķu bērni danco, → ar abu roku pirkstiem pamīšus bungo pa grīdu;

Zaķu bērni danco. →

Pēkšņi lietus iesāk līt, → virzienā no augšas uz leju ātri kustina pirkstus ;
“lietus līt”;

Pēkšņi lietus iesāk līt, →

Zaķu bērni paslēpjas, → ātri savelk vienas rokas pirkstus dūrītē;

Zaķu bērni paslēpjas. → ātri savelk otras rokas pirkstus dūrītē

(Brice, 2007, 69).

5. Zirneklītis dodas pastaigā

Skolotāja saka: “Ir skaists saulains rīts, zirneklītis dodas pastaigā”.

(Bērnām roka saliekta taisni elkonī. Otrās rokas pirksti, kā zirneklītis kāpj no elkoņa uz augšu).

Skolotāja iesaucas: “Pēkšņi iesāk lietus līt” (pirksti ātri nokāpj uz leju).

Darbību atkārto - mainot rokas (Krafte, 2000, 27).

6. Zirneklis dodas uz mājām

Rau, rau zirneklis → bērns sēž kājas izstieptas uz priekšu,

Iet garām kājām → ar vienas rokas pirkstiem atdarina zirnekļa iešanu pa kāju,

Ļempata, ļampata →

Lēnām uz mājām → “zirneklis” iet lēnām;

Iet, iet, iet, iet. →
Dipu, dapu, dipu, dapu. → “zirneklis” paskrien;
Kamēr grāvī blāc! → izrunājot vārdu “blāc”, roka “nokrīt” lejā
Darbību atkārto arī ar otru roku (Brice, 2007, 56).

7. Mazie pirkstiņi

Mani mazie pirkstiņi tie visu darīt prot → rokas paceltas groza pirkstus uz vienu pusi uz otru pusi;
Saliekties un izstiepties → saliec pirkstus tad iztaisno tos
Ar citiem pirkstiem draudzēties → saliek plaukstas kopā
Mani mazie pirkstiņi tie visu darīt prot → rokas paceltas groza pirkstus uz vienu pusi uz otru pusi;
Paslēpties un atrasties → paslēpj rokas aiz muguras, izstiepj priekšā, pagroza;
Savilkties un izplesties → savelk pirkstus dūrītēs, tad iztaisno;
Mani mazie pirkstiņi tie visu darīt prot → rokas paceltas groza pirkstus uz vienu pusi uz otru pus;
Samīļot un nopaijāt → apķer sevi samīļo un nopaijā;
Mammai, tētīm sveikas māt, → rokas paceltas gaisā pamāj ar plaukstiņām;
Mani mazie pirkstiņi tie visu darīt prot! → rokas paceltas groza pirkstus uz vienu pusi uz otru pusi (Brice, 2010, 64).

8. Pantiņu skandē, sākot no rokas īkšķa. Beigās viegli uzsit pa mazo pirkstiņu: „Kam tu teici mātei! Kam tu teici mātei!”

**Tas iekrita upē,
Tas izvilka laukā,
Tas pārnesa mājā,
Tas iecēla gultā,
Tas sūdzēja mātei,
Kam tu teici mātei,
Kam tu teici mātei!**

(Brice, 2013, 80).

9. „Zaķa burkāni”

Rotaļas norise: bērni sēž aplī uz grīdas, rokas uzlikuši uz ceļgaliem. Rotaļas vadītājs skandē:

Zaķis nesa zaķēniem (ritmiski piesitieni pa ceļgaliem)
Maisā gardus burkānus;

Paklūp zaķis saplīst maiss, (piesit abas plaukstas pa grīdu, tad sasit plaukstas)

Ripo projām nesamais. („kamoliņa” tīšanas kustības)

Ai, ai, ai, kā tad tā! (pie „ai, ai, ai” pieliek plaukstas pie vaigiem, šūpo galvu)

Ko nu grauzīs vakarā? (izpleš abas rokas, paceļ plecus) (Brice, 2013, 140).

10. „Kāpostu skābēšana”

Kāpostus mēs griežam, → asas kustības augšā – lejā, plaukstas viena pret otru

Kāpostus mēs rīvējam, → pirksti dūrē, no sevis uz sevi

Kāpostus mēs sālām, → kustības ar pirkstu galiem

Kāpostus mēs samīcām. → intensīvi spiež dūrēs (Šternfelde, 2017, 24).

11. „Mazs kaķītis, mazs zaķītis”

Mazs kaķīt’s, mazs zaķīt’s → rokas dūrēs, kustina īkšķus augšā lejā

Uz ceļa satikās un brīnījās → rokas dūrēs, kustina īkšķus augšā lejā

Kur lēksi, zaķīt? → liek īkšķu galus kopā atvirza vienu no otra

- Uz kāpostiem, kaķīt. → liek īkšķu galus kopā atvirza vienu no otra

Un tu tā lēnītēm? → rokas dūrēs – vaļā, izplešot pirkstus

Uz pelītēm. → rokas dūrēs – vaļā, izplešot pirkstus

Kāpostniņš čaukstēja, → sit noapaļotus pirkstus vienu pret otru

Pelīte pikstēja → sit noapaļotus pirkstus vienu pret otru

Puisītis klausījās → imitē klausīšanos, abas rokas turot pie ausīm

Sunītis ausījās → imitē klausīšanos, abas rokas turot pie ausīm

Suns pakaļ zaķītim, puisītis – kaķītim → sit plaukstas

Ak, kas pa skriešanu, kas pa riešanu → dipina kājas un sit plaukstas

(Šternfelde, 2017, 24).

12. „Gulēja saulīte mākoņu gultiņā”

Gulēja saulīte mākoņu gultiņā → dūri ieliek saujā, šūpo

Vējiņš to šūpoja – aijaijā, aijaijā → dūri ieliek saujā, šūpo

No rīta agrumā saulīte pamodās, → dūres apļveida kustībām ceļ uz augšu

Uzkāpa kalnā rotāties → dūres apļveida kustībām ceļ uz augšu

Izstiepa saulīte katru savu stariņu → pa vienam izpleš pirkstus

Pār kalnu, pār mežu, pār pļaviņu → kustina pirkstus

Vakarā saulīte savāca stariņus → dūri ieliek saujā, šūpo

Aizgāja mākoņu gultiņā! → dūri ieliek saujā, šūpo (Šternfelde, 2017, 27).

Muzikālās rotaļas apvienojumā ar pirkstu rotaļām – fonemātiskās uztveres aktivizēšanai

13. Putnu orkestris

Dzeguzīte - ku – kū, ku – kū! → rādītājpirksts savienots ar īkšķi atveidojot knābīti,
atdarinot skaņas “knābītis “atveras un aizveras,

Pūce – u – ū, u – ū! → vidējais pirksts savienots ar īkšķi atveidojot knābīti,
atdarinot skaņas “knābītis “atveras un aizveras,

Dzenis – tuk – tuk, tuk – tuk! → zeltnešis savienots ar īkšķi atveidojot knābīti,
atdarinot skaņas “knābītis “atveras un aizveras,

Lakstīgala – tak – tak, tak – tak! → mazais pirksts savienots ar īkšķi atveidojot knābīti,
atdarinot skaņas “knābītis “atveras un aizveras,

Stārķis – klak – klak, klak – klak! → rādītājpirksts savienots ar īkšķi atveidojot knābīti,
atdarinot skaņas “knābītis “atveras un aizveras,

Cīrulis – liru – lī, liru – lī! → vidējais pirksts savienots ar īkšķi atveidojot knābīti,
atdarinot skaņas “knābītis “atveras un aizveras,

Bezdelīga – vidžu – vidžu – čurks! → zeltnešis savienots ar īkšķi atveidojot knābīti,
atdarinot skaņas “knābītis “atveras un aizveras.

(Pirkstiņu rotaļā tiek iesaistīti abu roku pirksti vienlaicīgi) (Brice, 2007, 53).

14. Pavasaris

Vējš uz mežu dziesmu nes – š, š, š, š! → rokas paceltas virs galvas šūpojam uz vienu pusi, otru pusi

Dziesmiņu norēja mednieka suns – vau, vau, vau! → pirkstu gali piekļaujas īkšķim, vaļā ciet, vaļā ciet,

Vilki zaļā pļaviņā nogautoja tā – ū, ū, ū, ū! → rokas taurītē pie mutes,

Vardes dīķī kurkstēja – kvā – kvā – kvā! → pirkstu gali piekļaujas īkšķim, vaļā ciet, vaļā ciet,

Ūjināja ūpis – uhū – uhū – uhū! → vidējais pirksts savienots ar īkšķi atveidojot knābīti,
atdarinot skaņas “knābītis “atveras un aizveras,

Pļavā atsaucās gotiņa – mū – mū – mū! → abu roku pirkstu gali salikti kopā,
plaukstas nedaudz pavērtas pieliktas pie mutes,
atkārtojam skaņu – mū,

Putni kokos draudzīgi uzdziedāja tā – liru – lī, liru – lī! → zeltnešis savienots ar īkšķi atveidojot knābīti, atdarinot skaņas “knābītis “atveras un aizveras.

(Pirkstiņu rotaļā tiek iesaistīti abu roku pirksti vienlaicīgi) (Brice, 2007, 26).

15. Vēju saukšana

Pūti, pūti rieteni – ū – ū – ū, → Rokas turēt taurītē pie mutes, augumu pagriež pa kreisi.

Pūti, pūti austreni – ū – ū – ū, → Augumu pagriež pa labi, rokas taurītē pie mutes.

Lai šalc visi mežu gali – š – š – š, → Paceļ rokas augšā un šūpo.

Birst lapīņas skanēdamas – ē – ē – ē! → Kustinot pirkstus atdarina lapu krišanu.

(I. Cērpa)

(Brice, 2007, 24).

16. Dziesmiņa „Fermā” (sk. 5. attēlu).

Skaņas un kustības

Fermā (Tradicionālais somu bērnu kanons)

1. Mū - su mel - nam run - cim tā - da dzies - mi - ņa:
Ņau - ņau! Ņau - ņau! Dzies - mi - ņa skan tā!

2. Mūsu sētas Krancim tāda dziesmiņa:
Vau-vau! Vau-vau!

3. Mūsu aitām, sprogainītēm, ir dziesmiņa:
Mē-mē! Mē-mē!

4. Mūsu brūnai gotīnai ir dziesmiņa:
Mū-mū! Mū-mū!

5. Mūsu rozā sivēniem ir dziesmiņa:
Kvik-kvik! Kvik-kvik!

(Brice, 2010, 25).

5.attēls. Dziesmiņa „Fermā”

17. Muzikālā rotaļa „Āboliši krīt” (sk. 6. attēlu).

Āboliši krīt

Dz. Rinkules-Zemzares vārdi B. Brices mūzika

4 Paukš, paukš, paukš! Ābo-lī-ši krīt Paukš, paukš, paukš!
Ābo-lī-ši krīt. Viens, div', trīs, viens, div', trīs, skriesim sa-la-sīt!

Rotaļas norise.
Audzinaītāja dziedot pa vienam vai vairākiem met gaisā krāsainas bumbiņas – „ābolus”. Pēc dziesmas bērni lasa tās spainīšos un saber lielā grozā. Tad rotaļu atkārtoti vēlreiz. Rotaļā var izmantot aptamborētas porolona vai filcētas bumbiņas – kā ābolus.

6.attēls. Muzikālā rotaļa „Āboliši krīt”

(Brice, Bajarune, 2011, 73).

Rotaļas – ritma izjūtas, kustību koordinācijas vingrināšanai

18. „Ejam ciemos” (sk. 7. attēlu).

Ejam ciemos! B. Brice

1. Es pie lā - ča cie - mos e - ju, di - pu - di - pu, dap!
 5 Aiz - e - ju un pie - klau - vē - ju, di - pu - di - pu, dap!
 9 Tuk, tuk, tuk! At - ve - riet! Lā - ča drau - gus ie - lai - diet!
 13 Lā - ča šo - dien mā - jās nav, lā - cim dur - vis ciet!

2. Es pie zaķa... ļipu - ļipu, ļap!
 3. Es pie peles...tipu - tipu, taps!

Rotaļas norise.

1. pantā rotaļas daļībnieki, piesitot kājas, virzās pa apļa ceļu, rokas sadotas. 5.–8. t. – apstājas, pagriežas pret centru, sit dūrītes vienu pret otru – „klauvē”. 9.–10. t. – ritmiskiem soļiem virzās uz apļa centru, pie vārda „nav!” izteiksmīgi izpleš rokas; pie vārda „ciet!” – sasit izstieptu roku plaukstas. Atkārtojumā paplašina apli atkāpjoties, atkārtojot darbību ar rokām.

2. pantā „Es pie zaķa”... iet viegliem soļiem, pie „ļipu – ļapu” lec uz abām kājām, turpinājumā atkārto 1. panta darbību.

3. pantā „Es pie peles” – tecīpus solī, atkārto 1. panta darbību.

7.attēls. „Ejam ciemos”

(Brice, Bajarune, 2011, 68).

19. „Nāc manu lācīti” (sk. 8. attēlu).

Nāc, manu lācīti! V. Puriņa

1. Nu nāc, ma - nu lā - cī - ti, nāc, nāc, nāc, nu
 4 nāc, ma - nu lā - cī - ti, nāc, nāc, nāc, nāc ar bēr - niem pa - de -
 7 jot! Nāc ar bēr - niem pa - de - jot!

2. Ar vienu ķepiņu – tā, tā, tā,
 Ar otru ķepiņu – tā, tā, tā,
 Un ar abām – tā, tā, tā,
 Un ar abām – tā, tā, tā!

3. Ar vienu kājiņu – tā, tā, tā!
 Ar otru...
 Un ar abām...

4. Tu pagrozies un palecies 2x
 Un pret bērniem paklanies! 2x

5. Nu nāc, manu lācīti, nāc, nāc, nāc! 2x
 Nāc uz mājām atpūsties! 2x

Rotaļas norise.

Bērni stāv aplī, vidū rotaļu lācis.

1. pants – bērni ar rokas mājienu aicina lāci dejot, tad ieliek rokas sānos, ritmiski pagrozās.

2. pants – ar labo roku 3x „piesitieni” gaisā. Ar kreiso roku 3x „piesitieni” gaisā. Ar abām rokām asait 3x plaukstas (2x).

3. pants – piesit 3x vienu kāju. Piesit 3x otru kāju. Pārmaiņus piesit abas kājas.

4. pants – rokas sānos, pagrozās, palecas – atbilstīgi tekstam.

5. pants – ar roku māj aicinot, beigās pietupstas, pieliek plaukstas zem vaidsiņa – kā guļot.

8.attēls. Nāc manu lācīti

(Brice, Bajarune, 2011, 81)

20. „Pēdiņas” (sk. 9. attēlu).

Pēdiņas L. Sauliete

1. Tip, tip, tip, tip, pē - di-ņas snie - gā. Klip, klip, klip, klip, kā
krel - lī - tes die - gā. Lie - las un ma - zi - ņas;
sve - šas un pa - zi - ņas, tip, tip, tip, tip, tip, klip, klip, klip, klip, klip!

2. Tip, tip, tip, tip, vakar te gāju.
Klip, klip, klip, klip, pa sniegu uz māju.
Reksis te skrēja ātrāk par vēju, tip, tip...

3. Tip, tip, tip, tip, pēdiņas sniegā.
Klip, klip, klip, klip, kā krellītes diegā.
Pazīsti – lasi, nezini – prasi, tip, tip...

(Brice, 2010, 123).

9.attēls. „Pēdiņas”

17. pielikums

Logopēdiskie vingrinājumi

1. Vingrinājumi lūpu muskulatūras attīstīšanai

- Turēt lūpas sakniebtas. Starp lūpām var turēt papīra lapu.
- Izvirzīt lūpas taurītē uz priekšu, atplest plati smaidā.
- Atvērt, aizvērt muti.
- Pasaciņa par „sētiņu”: smaidīt atsedzot zobus. Zobi veido „sētiņu”, mēle ir „aitiņa” To grib apēst vilks, un tāpēc nedrīkst palaist „aitiņu” aiz „sētiņas”. Smajds jānotur, kamēr pieaugušais skaita līdz pieci.
- Noslēpt apakšlūpu aiz augšlūpas un otrādi.
- Lūpas taurītē virzīt uz labo un kreiso pusi.
- Stiep lūpas uz priekšu un teikt ū – ū – o – ū utt.
- Pasmaidīt (atvilkt lūpu kaktiņus uz sāniem) un veidot taurīti (izvirzīt lūpas uz priekšu).

2. Mēles vingrinājumi

- Noturēt mīkstu platu mēli uz apakšlūpas (mēlīte gul).
- „Pulkstenis”; atvērt muti, izkārt mēli no mutes un kustināt to pa labi, pa kreisi – tik, tak.
- „Ievārījums”; ar mēli aplaizīt augšlūpu un apakšlūpu.
- Vienmērīgi, ritmiski „tīrīt” ar mēles palīdzību augšējos zobus, apakšējos zobus.

- „Piena lakšana”; ar mēli atdarināt kā kaķītis lok pienu. Var mēģināt lakt pienu no apakštasītes.
- Ar mēles palīdzību censties aizsniegt degunu un zodu.
- Ar mēles palīdzību atdarināt zirga pakavu skaņu (Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L., Staļģe, Merirande, 1999, 33, 34).

18. pielikums

Elpošanas vingrinājumi

1. „Svece”. Bērna izelpa ir lēna, vienmērīga, it kā pūstu sveci, kuras liesmiņai jānoliecas. Šim nolūkam var izmantot plānu, šauru papīra sloksnīti.
2. „Kuģītis”. Tiek izmantota bļoda ar ūdeni un papīra kuģīti. Uz bļodas malas ir piestiprināti krāsaini aplīši, kas apzīmē ostas. Bērns lēnā, ilgstošā izelpā „ievada” papīra kuģīti noteiktā pieturvietā. Līdzīgā veidā izelpojot, bērns var nopūst malā karstu piena plēvīti zupas šķīvī; spalviņu no piedurknes.
3. „Vētras” veidošana ūdens glāzē vai „sniegputeņa” radīšana (ziepju burbuļa pūšana, stikla traukā sīki plēsts plāns papīrs) ar kokteiļa salmiņu palīdzību.
4. Diegā iekārtas olas pūšana. Tiek sekots, lai gaisa plūsma cauri mutes dobumam būtu lēna, viegla, plūstoša (Miltiņa, 2005, 230, 231) (sk. 11. attēls).

11.attēls. Olas pūšana

19. pielikums

Didaktiskās rotaļas un spēles

1. Didaktiskā rotaļa „Balons”

Rotaļas dalībnieki stāv ciešā aplī un pūš „balonu” – noliekuši galvas uz leju, pūš taurē saliktās dūrītēs (dūres tur vienu virs otras). Pirms katra pūtienu visi bērni atkāpjas soli atpakaļ, iztaisnojas, ievēl gaisu un pēc tam pieliekušies izrunā „f- f –f”, izpūšot gaisu savā „taurē”. Tā atkārto 2 – 3 reizes.

Tad bērni sadevušies rokās, virzās atpakaļ, paplašinot apli, un runā: „Pūties liels un paliec tāds, tikai neplīsti!” Kad bērni izrunā pēdējos vārdus, ir izveidojies liels aplis.

Vadītājs, pieskaroties bērnu sadotajām rokām, saka: „Gaiss, izplūsti!” Visi bērni saskrien uz centru, izdvešot skaņas „t – s – s, t – s – s”. Pēc tam rotaļu sāk no jauna un atkārto vairākas reizes (Udaļcova, 1983, 23).

2. Didaktiskā rotaļa „Vilciens”

Bērni stāv cits aiz cita, attēlojot vilcienu. Vilciena priekšgalā – „lokomotīve” (vadītājs). Visi bērni kopā ar rotaļas vadīt darbībām un skaņām atdarina vilciena atiešanu: „Brauc – cam, brauc – cam”. Pakāpeniski vilciens paātrina gaitu. Pēc tam „At – brauc – cām, at – brauc – cām”, un vilciena gaita kļūst lēnāka. „Š – š – š”, lokomotīve izpūš tvaiku (Udaļcova, 1983, 23).

3. Didaktiskā spēle „Lauku sētas iemītnieki”

Kvalifikācijas darba autore gatavota didaktiskā spēle. Caurspīdīgā plastmasas kastē iebērtas pupiņas, zīles. Viņās saslēpti lauku sētas iemītnieku figūras un neliela apaļa pulsts ar skaņu pogām, kur piespiežot vienu noteiktu pogu, atskan kāda mājdzīvnieka balss.

Spēli pedagoģiskajā procesā izmantojam šādi:

- Bērns starp pupiņām un zīlēm sameklē dzīvnieku, parāda to skolotājam, nosauc, kas tas ir par dzīvnieku un mēģina, pēc skolotājas lūguma, atdarināt šī viņa balsi.
- Skolotāja mudina audzēkni no pupiņām un zīlēm, izveidot sētiņu, kādam konkrētam dzīvniekam.
- Pedagoģs nospiež kādu no pogām pulstī, kas atskaņo kāda dzīvnieka balsi - audzēknis mēģina to atdarināt, un pateikt, kurš dzīvnieks tā saka (sk. 13, 14. attēls).

13. attēls. Lauku sētas iemītnieki

14. attēls. Lauku sētas iemītnieki

4. Didaktiskā spēle „Nāc mežā ciemoties”

Kvalifikācijas darba autore gatavota didaktiskā spēle. Bērni sākuma posmā tiek iepazīstināti ar meža iemītniekiem, kuri sastopami mūsu mežos, tādējādi papildinot un aktivizējot bērnu vārdu krājumu (lūsis, bebrs, jenots, lācis, meža cūka, vilks, stirna, vāvere, ezis, čūska, pūce). Tālāk jau spēli izmantojam sekojoši: uz galda tiek izliktas zīmētās kartiņas ar šiem dzīvniekiem, bērns no

necaurspīdīga maisiņa izvelk vienu dzīvnieka fotogrāfiju, pasaka, kas tas ir par dzīvnieku, raksturo to, un tad sameklē to zīmētajās kartiņās. Nākamajā posmā, iepazīstam šo meža dzīvnieku balsis, skaņas. Pedagoģs atskaņo kādu no šīm skaņām ar palīgmateriāliem (pults ar skaņu pogām), bērni mēģina atpazīt, kuram no meža dzīvniekiem tā pieder, un iespēju robežās, skolotāja mudina audzēkni to atdarināt (sk. 15, 16. attēls)

15.attēls. Nāc mežā ciemoties

16.attēls. Nāc mežā ciemoties

5. Didaktiskā spēle „Saliec ezim adatiņas”(kvalifikācijas darba autore gatavota)

Tādējādi tiek sekmēta pirkstu sīkā motorika (sk. 17. attēlu).

17.attēls. Saliec ezim adatiņas

20. pielikums

Fonemātiskās uztveres aktivizēšanai

- Bērni tiek iepazīstināti ar dažādiem mūzikas instrumentiem un to skanējumu, mūzikas nodarbībās ar tiem paši aktīvi izrotaļājušies. Pedagoģiskajā procesā, fonemātiskās dzirdes aktivizēšanai piedāvāju – **atpazīsti mūzikas instrumentu**, kurš skan aiz tāfeles. Tiek piedāvāts atpazīt – ksilofonu, bungas, zvārguliši, zvaniņš, trijstūris, lielais marakas, riteņa zvaniņš.

- Tiek skandinātas apsegtas plastmasas pudeles, kurās ir iebērti zirņi, akmentiņi, smiltis u. c. Bērnam pēc dzirdes jānosaka, kas skan, „skanošās pudelēs” var būt ieliets ūdens. Pildījums ir dažādā līmenī, tādēļ pudeles skanēs atšķirīgi.
- Viens bērns nostājas ar muguru pret pārējiem audzēkņiem un viņam jānosaka kurš no grupas nosauc viņa vārdu (Miltiņa, 2005, 223, 225).

21. pielikums

Plaukstu un pirkstu masāža, izmantojot dabas materiālus: priežu un egļu čiekurus, valriekstus, lazdu riekstus, graudus, spalvas u. c.

1. Priežu čiekurs atrodas starp plaukstām. Tas jāpagriež (jākustina) dažādos virzienos 2 - 3 minūtes.
2. Čiekurs jāmet gaisā ar abām rokām un tāpat (ar abām rokām) jānoķer.
3. Jāvirpina valrieksts vispirms pa vienas plauksta iekšpusi un virspusi, tad pa otras. Uzdevuma veikšanas ilgums apmēram 3 minūtes.
4. Saujiņa lazdu riekstu jāpārber no vienas plauksta otrā. Uzdevuma veikšanas ilgums 1 – 2 minūtes.
5. Saujiņu lazdu riekstus uzber uz paplātes. Plauksta jāuzliek uz lazdu riekstiem un tie jāripina pa paplāti. Uzdevumu veic pārmaiņus ar vienu un otru roku, ar plauksta iekšpusi un virspusi. Uzdevuma veikšanas ilgums 1 – 2 minūtes.
6. Spēles ar graudiem. Jāizmanto dažādi graudu un putrainu veidi. Tos var saspiest dūrē, pārbērt no vienas rokas otrā, maisīt dziļā bļodā utt. Uzdevuma veikšanas ilgums 3 minūtes.
7. Ar spalviņu jāglāsta plauksta iekšpuse un virspuse, pārmaiņus viena un otra roka. Uzdevuma veikšanas ilgums 3 minūtes (Šternfelde, 2017, 9, 10).

22. pielikums

Spēles ar dabas materiāliem, plastiskiem materiāliem un citiem pirkstu sīkās motorikas veicinošiem palīgmateriāliem

1.

- noķer mestos čiekurus,
- virpina čiekurus starp plaukstām (sk. 18. attēlu),
- plauksta ir uz galda, čiekuru ieliek starp otro un trešo pirkstu; ceļ to uz augšu; maina pirkstus;
- met čiekurus grozā;
- noliek vairākus čiekurus rindā uz galda un „izsoļo” starp tiem.

18.attēls. Plaukstu masāža ar čiekuru

2.

- satver un saspiež kastani ar īkšķi un pārējiem pirkstiem pēc kārtas;
- rullē lielu kastani starp plaukstām (uz priekšu un atpakaļ, ar apļveida kustībām);
- uzliek plakanus kastaņus uz izstieptu plaukstu virspusēm; cilā abas rokas reizē dažādos virzienos; veic apļveida kustības pret galda virsmu;
- noliek vairākus kastaņus rindā uz galda; ar pirkstu veic plūstošu zigzaga kustību starp kastaņiem;
- ar karoti, vai ar pirkstiem paņem kastani, vai zīli un ieliek pudelē, vai ielasa traukā ar pirkstiem tos un tad pārber citā traukā (Šternfelde, 2017, 12, 13) (sk. 19, 20. attēlu).

19.attēls. Motorikas veicinošie palīgmateriāli 20.attēls. Motorikas veicinošie palīgmateriāli

3. Bērni, brīvajos brīžos ritina šallītes kamolā (sk. 21. attēlu).

21.attēls. Sīkās motorikas vingrināšana

4. Traukā sabērtas pogas un rieksti, izmantojot „pincetes satvērienu”, izlasa no trauka riekstus, vai pogas pēc bērna izvēles (sk. 22. attēlu) (Šternfelde, 2017, 12, 13).

22.attēls. Pincetes satvēriena sekmēšana

5. Bērni darbojas ar kinētiskajām smiltīm (sk. 23. attēlu).

23.attēls. Kinētiskās smiltis

6. Veram stieplīti cauri ābolam (sk. 24. attēlu).

24.attēls. Pirkstu motorikas sekmēšana